ลักษณะพยานโดยย่อ

ห้องขจร
อ
347.066
น218ล

สำนักหอสมุดกลาง มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
สุขุมวิท 23 พระโขนง กรุงเทพฯ 10110 โทร. 6684000 ต่อ 8

ห้องขวร สุขภาพิษ

ลักษณะพะยานโดยย่อ

ของ

มหาอำมาตย์โท พระยานรเนติบัญชากิจ

พิมพ์แจกในงานพระราชทานเพลิงศพ

มหาอำมาตย์โท พระยานรเนติบัญชากิจ

ณ เมรุวัดเทพศิรินทราวาส

วันที่ ๗ กันยายน พุทธศักราช ๒๔๘๔

พิมพ์ที่โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร

สำนักหอสมุดกลาง มหาวิทยาลัยศรีนครินทร...

ถนนวิภาวดีรังสิต 22 พระโขนง กรุงเทพฯ 10110 โทร. 2584...

ห้องศาสตราจารย์ ขจร สุขพานิช

สำนักหอสมุดกลาง

มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร

๑
347.066
พ 218ล

ลักษณะพะยานโดยย่อ

ของ

มหาอำมาตย์โท พระยานรเนติบัญชากิจ

พิมพ์แจกในงานพระราชทานเพลิงศพ

25 ก.พ. 2531

มหาอำมาตย์โท พระยานรเนติบัญชากิจ

ณ เมรุวัดเทพศิรินทราวาส

วันที่ ๗ กันยายน พุทธศักราช ๒๔๘๔

พิมพ์ที่โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร

* 105530

162344

คำอนุโมทนา

ตำราในวิชาการต่าง ๆ ที่เรียบเรียงเป็นภาษาไทยเท่าที่มีอยู่ณ บัดนี้ ทราบกันอยู่แล้วว่ามีเป็นจำนวนน้อย แม้วิชากฎหมายซึ่งได้มีการสอนมาเป็นเวลากว่าสี่สิบปีแล้ว เวลานี้ก็ยังมีตำราน้อยอยู่มากยิ่งในสมัยก่อน เช่นเมื่อสามสิบกว่าปีมานี้ก็ยิ่งหาตำราภาษาไทยได้โดยยาก ผู้ที่ได้ขีดเขียนคิดทำตำราขึ้นในสมัยนั้นจึงต้องนับว่าเป็นผู้ที่ทำคุณประโยชน์ให้แก่การศึกษาของชาติเป็นอย่างมาก ท่านเจ้าคุณนรเนติบัญชากิจ ผู้ซึ่งล่วงลับนี้เมื่อเวลามีชีวิตได้เคยดำรงตำแหน่งเป็นสภานายกของโรงเรียนกฎหมายซึ่งได้เจริญรุ่งเรืองสืบต่อมาจนบัดนี้ได้รับสถาปนาเป็นมหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมือง สำหรับประสิทธิประสาทความรู้มิใช่แต่ในทางกฎหมาย แต่ในทางเศรษฐศาสตร์ ทางรัฐศาสตร์ ทางการทูตอีกด้วย ท่านผู้นี้นับว่าได้ทำคุณประโยชน์ในการส่งเสริมการศึกษาวิชาการกฎหมายอย่างมากผู้หนึ่ง หนังสือ “ลักษณะพะยานโดยย่อ” ซึ่งท่านได้เรียบเรียงขึ้นในปี พ.ศ. ๒๔๕๒ (ร.ศ. ๑๒๘) นั้นได้เป็นคู่มืออย่างดีสำหรับนักศึกษา ทนายความ อัยยการและผู้พิพากษาในสมัยนั้นและในสมัยต่อมาจนถึงสมัยปัจจุบันนี้ จริงอยู่ บทบัญญัติในกฎหมายเรื่องนี้ได้มีการเปลี่ยนแปลงไป แต่หลักใหญ่คงดำรงอยู่อย่างเดิม หนังสือของท่านเจ้าคุณนรเนติบัญชากิจ จึงนับว่าเป็นประโยชน์อยู่แม้ในสมัยปัจจุบัน หนังสือนี้ ขณะนี้ไม่มีจำหน่ายในท้องตลาดแล้ว ฉะนั้น การ

ที่เข้าภาพได้นำมาพิมพ์ขึ้นเพื่อสนองคุณท่านผู้ที่มาร่วมงานพระราชทานเพลิงศพท่านเจ้าคุณจึงนับว่าเป็นความคิดที่ดีงาม เพราะจะเป็นอนุสรณ์แห่งงานชิ้นสำคัญซึ่งท่านผู้ล่วงลับไปแล้วได้กระทำไว้ในขณะที่มีชีวิตอยู่อันเป็นกิจการงานที่ส่งเสริมความรู้ในวิชาการกฎหมายนั้นว่ามีประการใดอย่างหนึ่ง และทั้งจะได้เป็นเครื่องเตือนใจให้ชนรุ่นนี้และรุ่นต่อไปจักได้จดจำถือไว้เป็นตัวอย่าง เพื่อจะได้เกิดมานะพยายามก่อสร้างตำราภาษาไทยเช่นท่านผู้ล่วงลับไปนี้ อันจะเป็นทางนำมาซึ่งความเจริญในวิชาการต่าง ๆ ของประชาชนชาวไทยทั้งมวล

มหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมืองจึงขอขอบคุณท่านผู้เป็นเจ้าภาพในการที่นำเรื่องเกี่ยวแก่วิชาการกฎหมายของท่านเจ้าคุณนรเนติบัญชากิจมาพิมพ์เผยแพร่ขึ้น ขอประโยชน์อันเกิดจากหนังสือเล่มนี้ จงเป็นธรรมบรรณาการส่งสนองถึงท่านเจ้าคุณนรเนติบัญชากิจในสัมปรายภพโดยควรแก่คติวิสัย แม้ท่านเจ้าคุณผู้ล่วงลับไปแล้วจะสถิตย์อยู่ณทิพยสถานชั้นใด ๆ ของทรายบัตตาทิสนมัยที่บรรดาท่านเจ้าภาพได้บำเพ็ญในครั้งนี้ด้วยญาณวิถีทางใดทางหนึ่งแล้วอนุโมทนา เพื่อสำเร็จเป็นหิตานุหิตสุขแด่ท่านเจ้าคุณนั้นสมความปรารถนาของท่านเจ้าภาพทุกประการ ฯ

เลขาธิการ

มหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมือง

วันที่ ๒๖ สิงหาคม ๒๔๘๔

คำปรารภ

ข้าพเจ้าเคยเป็นศิษย์ของเจ้าคุณนรเนติบัญชากิจ โดยการศึกษาตำรากฎหมายลักษณะพะยานของท่านเมื่อ ๒๕ ปีมาแล้ว และจำได้ว่าเป็นตำราดีที่สุดสำหรับกฎหมายลักษณะพะยานที่ใช้อยู่เวลานั้น เจ้าคุณนรเนติบัญชากิจเป็นคนแรกที่ให้ความสว่างแก่ข้าพเจ้าว่ากฎหมายลักษณะพะยานนั้นคืออะไร

บัดนี้กฎหมายได้เปลี่ยนแปลงไปมาก สมัยนี้คงไม่มีใครใช้ตำราของเจ้าคุณนรเนติบัญชากิจ แต่นามของเจ้าคุณนรเนติบัญชากิจคงจะยังอยู่ในความทรงจำของนักเรียนกฎหมายรุ่นเก่าเช่นข้าพเจ้า ข้าพเจ้าเป็นเด็กเกินกว่าที่จะสามารถทำความรู้จักมักคุ้นกับเจ้าคุณนรเนติบัญชากิจเป็นส่วนตัว แต่ข้าพเจ้าคุ้นเคยกับบุตรหลานของท่านหลายคน และยืนยันได้ว่าข้าพเจ้าเป็นคนหนึ่งที่นิยมนับถือเจ้าคุณนรเนติบัญชากิจ

วิจิตรวาทการ

๗ ส.ค. ๘๔

มหาอำมาตย์โท พระยานรเนติบัญชากิจ (ลัด เศรษฐบุตร)

ชาต: วันที่ ๒๘ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๑๒

มรณ: วันที่ ๓๑ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๘๔

ประวัติ

มหาอำมาตย์โท พระยานรเนติบัญชากิจ (ลัด เศรษฐบุตร) เกิดณวันพุธ แรม ๗ ค่ำ เดือน ๑๑ ปีมะเส็ง ตรงกับวันที่ ๒๘ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๑๒ ที่บ้านปลายสะพานยาว วัดยพิตรพิมุข ตำบลปากคลองโอ่งอ่าง จังหวัดพระนคร เป็นบุตรหัวปีของนายชื่น นางทิพย์ เศรษฐบุตร มีน้องร่วมบิดามารดา ๒ คนคือ พระยาภักดีนรเศรษฐ (เลิศ เศรษฐบุตร) และนางลม่อม จาติกวณิช (ถึงแก่กรรมไปหลายปีแล้ว) นายชื่นผู้บิดาเป็นบุตรหลวงประเสริฐวานิช (แย้ม) กับนางน้อย และเป็นหลานพระประเสริฐวานิช (โป๊) กับนางปุก ผู้เป็นต้นสกุล เศรษฐบุตร

เมื่อเยาว์วัยท่านบิดาได้ให้เรียนหนังสือไทยอยู่กับบ้าน และญาติผู้ใหญ่ผู้หนึ่งได้ช่างครูสอนหนังสือจีนควบไปด้วย ครั้นอายุได้ ๑๓ ปี ท่านบิดาได้นำไปฝากให้เข้าเล่าเรียนที่โรงเรียนสวนนันทอุทยาน ท่านอาจารย์ หมอ เอ็ส. บี. แมคฟาร์แลนด์ (บิดาพระอาจวิทยาคม) เป็นผู้สอน การเล่าเรียนจึงหนักไปทางภาษาอังกฤษมากเรียนอยู่ได้ ๖ ปี จึงลาออก เข้ารับราชการเป็นเสมียนล่ามในกรมไปรษณีย์ใน พ.ศ. ๒๔๓๑ ได้รับพระราชทานเงินเดือน ๆ ละ ๒๕ บาท

ในปีต่อมาได้ลาราชการมาอุปสมบท ณ วัดยพิตรพิมุข สมเด็จพระวันรัต เป็นพระอุปัชฌาย์ และสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์เป็นพระกรรมวาจาจารย์ อุปสมบทอยู่ ๑ พรรษาจึงลาสิกขา มาเป็น

ครูสอนภาษาไทยที่วัดบพิตรพิมุข และย้ายไปเป็นครูสอนภาษาอังกฤษที่โรงเรียนสุนันทาลัย ปากคลองตลาด ได้รับเงินเดือนคั่นแรกเดือนละ ๒๐ บาท แล้วเพิ่มขึ้นไปจนถึง ๕๐ บาท

ใน พ.ศ. ๒๔๓๖ (ร.ศ. ๑๑๒) ท่านเจ้าพระยาอภัยราชา สยามานุกูลกิจ (เมอซิเออรยิโรลินยัคฆมินซ์) ชาวเบลเยียมซึ่งเวลานั้นเป็นที่ปรึกษาทั่วไปประจำอยู่ในกระทรวงการต่างประเทศต้องการล่ามพระยานรเนติบัญชากิจจึงได้เข้ารับราชการในตำแหน่งล่ามประจำกระทรวง ท่านเจ้าพระยาอภัยราชา ฯ มีความเอ็นดูพอใจความสามารถ ท่านได้เรียกไปใช้แปลหนังสือราชการลับสำคัญที่บ้านท่านบางคืนถึงดึกดื่น เนื่องด้วยในขณะนั้นประเทศไทยกำลังมีกรณีพิพาทกับประเทศฝรั่งเศสอย่างรุนแรง ถึงกับเรือรบฝรั่งเศส ๓ ลำได้บุกรุกเข้ามาในแม่น้ำเจ้าพระยา จนได้ทำการตกลงเรือรบฝรั่งเศสถอยกลับไป

ต่อมาเมื่อ พ.ศ. ๒๔๓๙ ได้รับพระราชทานบรรดาศักดิ์เป็นขุนลิขิตกรณ์โกศล ได้รับพระราชทานเงินเดือน ๆ ละ ๑๐๐ บาท

ปี พ.ศ. ๒๔๔๐ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จพระราชดำเนินประพาสยุโรป โดยเรือพระที่นั่งมหาจักรีโปรดเกล้า ฯ ให้ตามเสด็จในตำแหน่งเสมียนกรมราชเลขาธิการ มีหน้าที่คอยส่งข่าวและคัดหนังสือรายการระยะทางเสด็จพระราชดำเนิน ทั้งนี้ก็ด้วยเจ้าพระยาอภัยราชาช่วยกราบบังคมทูล ขอให้โดยเสด็จและได้อยู่ในประเทศอังกฤษ เพื่อศึกษาวิชาในประเทศอังกฤษต่อไป

ในการตามเสด็จพระราชดำเนินครั้งนั้น ขุนลิขิตกรณ์โกศลได้ปฏิบัติหน้าที่โดยเรียบร้อยตลอดทุกระยะทุกประเทศที่เสด็จผ่านไป และได้รับเครื่องราชอิสริยาภรณ์ของประเทศอิตาลี, ออสเตรีย, รัซเซีย, สวิเดน, เดนมาร์ก เมื่อจะเสด็จพระราชดำเนินกลับประเทศไทย ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้ขุนลิขิตกรณ์โกศล อยู่ศึกษาวิชาภาษาอังกฤษเพิ่มเติม และศึกษาวิชากฎหมาย ณ คิงสคอลเลช แห่งมหาวิทยาลัย เคมบริช

อยู่ศึกษาในประเทศอังกฤษถึง พ.ศ. ๒๔๔๓ จึงกลับกรุงเทพ ฯ เข้ารับราชการในกระทรวงยุติธรรมในสมัยนั้น กรมหลวงราชบุรีดิเรกฤทธิ์เป็นเสนาบดี ในขั้นนี้ได้แปลประมวลกฎหมายอาญาภาษาอังกฤษฉะบับแรกเป็นภาษาไทย

เมื่อ พ.ศ. ๒๔๔๔ มีการสอบไล่วิชากฎหมายขุนลิขิตกรณ์โกศลเข้าสอบไล่ได้เป็นเนติบัณฑิต ชั้น ๑ ทรงพระกรุณาแต่งตั้งให้เป็นผู้พิพากษาศาลแพ่ง และต่อมาได้เป็นผู้พิพากษาศาลอุทธรณ์ ได้รับพระราชทานเงินเดือน ๆ ละ ๒๔๐ บาท

ต่อจากนี้หน้าที่ในราชการก็เจริญขึ้นเป็นลำดับ โดยปรากฏจากการเลื่อนตำแหน่งจากการได้รับพระราชยศบรรดาศักดิ์ และเครื่องราชอิสริยาภรณ์ดังต่อไปนี้

พ.ศ. ๒๔๔๕ ได้รับพระราชทานบรรดาศักดิ์เป็นหลวงนรเนติบัญชากิจ

พ.ศ. ๒๔๔๖ ได้รับพระราชทานเหรียญทวิธาภิเศกและเหรียญประพาสยุโรป ร.ศ. ๑๑๖

พ.ศ. ๒๔๔๗ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ตั้งให้เป็นอธิบดีผู้พิพากษาศาลพระราชอาญา

พ.ศ. ๒๔๔๘ ได้รับพระราชทานบรรดาศักดิ์เป็นพระนรเนติบัญชากิจ

พ.ศ. ๒๔๔๙ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ตั้งให้เป็นกรรมการศาลฎีกา

พ.ศ. ๒๔๕๐ ได้รับพระราชทานเหรียญรัชมงคล และเหรียญรัชมงคลาภิเศก

พ.ศ. ๒๔๕๑ ได้รับพระราชทานเลื่อนบรรดาศักดิ์เป็นพระยานรเนติบัญชากิจ และได้รับพระราชทานตราจตุรถาภรณ์ มงกุฎไทย

พ.ศ. ๒๔๕๔ ได้รับพระราชทานเหรียญบรมราชาภิเศก

พ.ศ. ๒๔๕๕ ได้รับพระราชทานยศเป็นมหาอำมาตย์ตรี และได้รับพระราชทานตราตริยาภรณ์ มงกุฎไทย และตราทุติยจุลจอมเกล้า

พ.ศ. ๒๔๕๗ ได้รับพระราชทานตราทวิติยาภรณ์ช้างเผือก

พ.ศ. ๒๔๕๘ ได้ทรงพระกรุณาโปดเกล้า ฯ ให้เป็นองคมนตรี และพระราชทานตราประถมาภรณ์ มงกุฎไทย

พ.ศ. ๒๔๕๙ ได้รับพระราชทานตราทุติยจุลจอมเกล้าวิเศษ

พ.ศ. ๒๔๖๑ ได้รับพระราชทานเลื่อนยศเป็นมหาอำมาตย์โท

พ.ศ. ๒๔๖๒ ได้รับพระราชทานเหรียญจักรพรรดิมาลา

พ.ศ. ๒๔๖๓ ได้รับพระราชทานตราประถมาภรณ์ ช้างเผือก

พ.ศ. ๒๔๖๔ ได้รับพระราชทานเงินเดือน ๑๖๐๐ บาท และโปรดเกล้า ฯ ให้เป็นพระยายืนชิงช้า

พ.ศ. ๒๔๖๘ ได้รับพระราชทานเหรียญบรมราชาภิเศก (ทอง)

วันที่ ๑ พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๗๒ ได้กราบถวายบังคมลาออกจากราชการ รับพระราชทานเบี้ยบำนาญด้วยครบอายุ รวมเวลาที่รับราชการอยู่ ๓๖ ปี โปรดเกล้า ฯ ให้แต่งเครื่องราชอิสริยาภรณ์ได้ตามชั้นยศเดิม

พ.ศ. ๒๔๓๔ ได้ทำการสมรสกับคุณหญิงลมัยนรเนติบัญชากิจ (บุตรีเจ้าสัวโพและนางเชย โภคะสุพัฒน์) เกิดบุตรธิดาด้วยกัน ๘ คน คือ

๑. นายชวลิต เศรษฐบุตร (ถึงแก่กรรม)
๒. นางนิยมนราธิราช (ถวิล พิศาลบุตร)
๓. คุณหญิงเอื้อ สุรินทรเสวี (ถึงแก่กรรม)
๔. นายใหญ่ เศรษฐบุตร
๕. นายเลก เศรษฐบุตร
๖. นายจิต เศรษฐบุตร
๗. นางนิตย์ เศรษฐบุตร
๘. นางหน่อย คอมันตร์

ปี พ.ศ. ๒๔๖๐ คุณหญิงลมัยนรเนติบัญชากิจได้ถึงแก่กรรม ลง พ.ศ. ๒๔๖๓ จึงได้ทำการสมรสกับคุณหญิงโต๊ะ นรเนติบัญชากิจ มิได้เกิดบุตรด้วยกันเลย

มหาอำมาตย์โทพระยานรเนติบัญชากิจ นอกจากจะเป็นผู้ที่สามารถในการงานจนได้เลื่อนตำแหน่งหน้าที่ ยศบรรดาศักดิ์ และเงินเดือนเป็นลำดับมาดังกล่าวแล้ว ยังเป็นผู้ที่มีอุปนิสสัยเยือกเย็น ยุติธรรม ซื่อสัตย์ สุจริต ทั้งในหน้าที่ราชการและทางส่วนตัว สิ่งใดที่เห็นว่าถูกต้องแล้วไม่คิดหวั่นเกรงต่อการที่จะต้องโต้แย้งกับท่านผู้อื่น เป็นผู้ที่มีอัธยาศัยอ่อนโยนมีอารีอารอบต่อเพื่อนฝูง เมตตากรุณาต่อมวลญาติมิตรหรือผู้อื่นที่ตกทุกข์ได้ยากโดยทั่วหน้า เมื่อเยาว์วัยก็เป็นบุตรที่ดีของบิดามารดา ดำรงวงสกุล และเป็นอภิชาตบุตร ต่อมาเมื่อมีภริยาบุตรธิดาก็อุปการะเลี้ยงดูด้วยความรักใคร่ให้มีความสุข และให้ได้รับการศึกษา ปรากฏว่าได้ส่งบุตรชายไปศึกษาวิชาณต่างประเทศโดยทุนส่วนตัวพร้อมกันถึง ๓ คน สิ่งใดที่จะนำความสุขมาสู่ครอบครัวแล้วไม่เคยหยุดยั้งที่จะเสียสละให้ เป็นที่พึ่งอุจร่มโพธิ์ร่มไทรของญาติพี่น้องบุตรหลานในยามยากในเวลาว่างชอบอ่านหนังสือตำราฝึกฝนตนเองมิได้ขาด อาศัยเป็นผู้ที่ชอบในการต่อเรือแล่นเที่ยวเล่นในลำน้ำยามว่างราชการ ระหว่าง พ.ศ. ๒๔๕๘ ถึง พ.ศ. ๒๔๖๐ เกิดความคิดวิตกถึงราชสัตรูทางชายทะเล ดังเคยปรากฏต่อการรุกรานของฝรั่งเศษเมื่อ ร.ศ. ๑๑๒ ปรารภว่าประเทศไทยในสมัยนั้นยัง

ขาดเรือรบ คิดอ่านสร้างเรือรบตอร์ปีโด ต้องใช้ความคิดในยามว่างราชการ วาดโครงการณ์นับเวลาแรมปี ขึ้นเป็นผลสำเร็จเมื่อพ.ศ. ๒๔๖๐ ได้นำขึ้นทูลเกล้าถวายโปรดเกล้าให้รับไว้พิจารณา แต่ยังเป็นที่ขัดแย้งกันอยู่จึงยังไม่ตกลงในสมัยนั้นนับเป็นครั้งแรกที่ข้าราชการฝ่ายผู้พิพากษาตุลาการ มาใฝ่ใจในกิจธุระของทหารเรือได้ตั้งหน้ารับราชการโดยมิได้เห็นแก่ประโยชน์ส่วนตัวจนถึงแก่ความชรา

เมื่อปลาย พ.ศ. ๒๔๘๓ เริ่มป่วยกะเสาะกะแสะ ด้วยโรคโลหิตดันสูง เนื่องจากความชรา ได้เชิญนายแพทย์มารักษาพยาบาลได้รับคำแนะนำให้ไปพักรักษาตัวที่โรงพยาบาลศิริราช อาการทเลาขึ้นจึงกลับบ้าน มาวันที่ ๒๔ พฤษภาคม เกิดเป็นไข้หวัด ประกอบกับร่างกายยังอ่อนแออยู่โรคนิวมอเนียจึงเข้าแทรก หมดความสามารถของนายแพทย์ที่จะเยียวยาได้ ครั้นวันที่ ๓๑ พฤษภาคม พ.ศ.๒๔๘๔ เวลา ๙.๓๐ นาฬิกา ได้ถึงแก่อนิจกรรม รวมชนมายุได้ ๗๑ ปี ๗ เดือน ได้รับราชทานโกศ ๘ เหลี่ยมประกอบศพพร้อมด้วยฉัตรเบ็ญจา กลองชนะ จ่าปี่ ประโคม เป็นเกียรติยศ กำหนดพระราชทานเพลิงณ วันที่ ๗ กันยายน พุทธศักราช ๒๔๘๔ ที่เมรุวัดเทพศิรินทราวาส

คำนำ

๑. อันว่ากฎหมายทั้งหลาย อาจแบ่งออกได้เป็น ๒ จำพวกคือ (๑) ตัวกฎหมาย กล่าวคือกฎหมายที่มีปรากฏอยู่เป็นลายลักษณ์อักษรก็ดี หรือที่สันนิษฐานว่ามีอยู่โดยธรรมดา หรืออีกนัยหนึ่งที่เรียกกันว่ากฎหมายธรรมดาก็ดี ซึ่งมีบัญญัติไว้ว่า กิริยาของราษฎรกระทำการอย่างไรเป็นผิด กระทำการอย่างไรเป็นชอบต่อกฎหมายของบ้านเมืองในส่วนแพ่งและอาญานั้นแผนกหนึ่ง (๒) กฎหมายวิธีพิจารณากล่าวคือ เป็นกฎหมายที่บอกว่า เมื่อได้มีผู้ใดผู้หนึ่งกระทำผิดต่อกฎหมายลงไปแล้ว มีช่องทางอย่างไรบ้างที่จะแสดงความผิดของผู้นั้น ออกให้ปรากฏต่อศาล เพื่อให้ศาลลงโทษผู้กระทำผิดหรือบังคับให้ใช้ค่าเสียหาย ให้เป็นไปโดยยุติธรรมตามที่ได้มีตัวกฎหมายบ่งบังคับไว้ จำแผนกที่หนึ่ง

๒. ตัวกฎหมายในแผนกที่ (๑) คนชะนิดไร ๆ ก็ควรจะต้องรู้ เพราะเราควรรู้ว่า กฎหมายของบ้านเมืองซึ่งมีบังคับเรา ให้มีหน้าที่ ๆ จะต้องปฏิบัติตามอยู่เป็นเนืองนิจนั้น มีอยู่เป็นอย่างไรบ้าง เราควรประพฤติกิริยาอย่างไร จึงจะชอบด้วยกฎหมายนั้น และทั้งความรู้กฎหมายส่วนนี้ จะกระทำให้เรามีความเฉลียวฉลาดขึ้นอีกมากด้วย แต่กฎหมายวิธีพิจารณาแผนกที่ (๒) นั้น ถ้าเราไม่ได้รับราชการเป็นผู้พิพากษา หรือไม่ได้ทำกินทางเป็นทนายว่าความแล้ว ดูก็ไม่สู้จะ

จำเป็นอย่างไรนัก เพราะบ้านเมืองมีศาลมีผู้พิพากษา ที่จะทำความยุติธรรมให้แก่เรา และมีทนายซึ่งเราจะจ้างว่าความแทนก็ได้ แต่ถ้าเรามีความรู้กฎหมายวิธีพิจารณาด้วย ถึงไม่มากแต่พอเป็นเค้า ๆ ก็จะยิ่งดีมาก เพราะเวลาจะไปฟังการพิจารณาคดีที่ในศาล จะอ่านจดหมายเหตุ หรือฟังรายงานในการคดีเรื่องใดเรื่องหนึ่ง ก็จะเข้าใจได้ว่าศาลยอมฟังคำพะยานอย่างนั้น แต่ไม่ยอมฟังคำพะยานอย่างนี้ ด้วยเหตุไร ทำไมการพิจารณาจึงได้เป็นดังนั้นดังนี้ และศาลได้พิพากษาคดีดังนั้นดังนี้เพราะอะไร แต่ส่วนคนที่รับราชการเป็นผู้พิพากษาเป็นพนักงานอัยยการและหากินทางเป็นทนายว่าความนั้น ถ้าขาดความรู้กฎหมายวิธีพิจารณาแล้ว ก็คงไม่สามารถที่จะทำการให้สมควรแก่หน้าที่ได้

๓. ตัวกฎหมายในแผนกที่ (๑) ได้มีการสอนชี้แจงกันที่โรงเรียนกฎหมาย และมีตำหรับตำราที่ครูได้เรียบเรียงอธิบาย เพื่อให้คนอ่านเข้าใจอยู่บ้างแล้ว แต่กฎหมายวิธีพิจารณาแผนกที่ (๒) ส่วนที่เป็นข้อบังคับเรื่องลักษณะพะยานนั้น ยังไม่เคยมีใครเรียบเรียงเข้าให้เป็นหมวดหมู่ สำหรับเป็นทางที่จะเล่าเรียนเลย พระราชบัญญัติลักษณะพะยาน ก็มีข้อบังคับวิธีพิจารณาเข้าไปแซกแซงอยู่เสียโดยมาก ข้อบังคับลักษณะพะยานมีอยู่เป็นกระหย่อมกระแหย่ม ในพระราชบัญญัติลักษณะพะยานบ้าง ในพระราชบัญญัติวิธีพิจารณาความแพ่ง วิธีพิจารณาความอาญาและในที่อื่นบ้าง และบางทีศาลพิจารณาคดีใช้วิธีสืบพะยานฟังพะยาน เทียบเคียงตามกฎหมายของ

ประเทศอื่น หรือกฎหมายธรรมดาลงเป็นระเบียบตามซึ่งเห็นว่าเป็นยุตติธรรมดี เพื่อให้สะดวกแก่การพิจารณา เพราะเหตุว่ากฎหมายบ้านเมืองยังขาดตกบกพร่องอยู่ คำพิพากษาเหล่านี้เป็นกฎหมายศาลตั้ง ซึ่งควรจะใช้เป็นแบบอย่างต่อไปได้เหมือนกัน แต่คดีเหล่านี้ไปกระจัดกระจายอยู่ที่โน้นบ้างที่นี้บ้าง และวิธีไทยเรา พอศาลตัดสินคดีแล้วก็โยนสำนวนเข้าตู้ ไม่ใคร่จะเห็นมีพวกจดหมายเหตุหนังสือพิมพ์หรือใคร ๆ ที่จะมาอินเตอเรสต์เอาไปลงโฆษณาให้แพร่หลายให้รู้ได้ทั่ว ๆ กัน จะมีอยู่ก็แต่ฎีกาบางเรื่องของเสนาบดี มีก็แต่สำหรับคดีที่ได้มาถึงศาลฎีกาเท่านั้น คดีที่ไม่ได้มาถึงศาลฎีกาก็เป็นอันเงียบ ศาลตัดสินแล้วก็ไม่ได้มาเกิดอีกเลย เพราะฉะนั้นพวกนักเรียนกฎหมายไม่ใคร่จะมีใครรู้ไปถึงคดีเหล่านี้ได้เลย

๔. ตัวกฎหมายในแผนกที่ (๑) ถ้าเกิดเป็นปัญหาขึ้นในคดีก็เรียกว่าปัญหาข้อกฎหมาย ปัญหาชะนิดนี้ในคดีมากเรื่องไม่เป็นการยากอะไร คนไปปล้นไปฆ่าเขาตาย ไปลักทรัพย์ของเขา ใคร ๆ ก็คงรู้ได้ ว่าคนนั้นได้ทำผิดต่อกฎหมายและจะต้องมีโทษ คนไปซื้อของ ๆ เขามา หรือไปทำการสัญญาไว้กับผู้อื่น แล้วไม่ใช้ราคาให้เขาไม่ปฏิบัติตามสัญญา หรือคนไปทำร้ายผู้อื่นให้เขาต้องเสียหาย หรือไปบุกรุกที่บ้านเรือนของเขาดังนี้ ใคร ๆ ก็จะต้องรู้ได้ว่าผู้นั้นได้ทำผิด ผู้นั้นจะต้องใช้ราคาของจะต้องปฏิบัติตามสัญญา หรือจะต้องใช้ค่าเสียหายให้แก่เขา แต่การที่คนเป็นความทุ่มเถียงกันยุ่งเหยิงอยู่ ในโรงศาลทุกวันนี้ โดยมากเรื่องไม่ได้ทุ่มเถียงกันด้วย

ปัญหาข้อกฎหมายเลย เถียงกันด้วยปัญหาข้อความเท็จความจริง ว่าคดีมีพะยานเพียงพอที่จะเชื่อหรือไม่ และพะยานที่ได้ให้การในคดีอย่างนั้นอย่างนี้จะฟังได้หรือไม่ ซึ่งเป็นข้อความที่เกี่ยวข้องด้วยลักษณะพะยานซึ่งอยู่ในแผนกกฎหมายวิธีพิจารณา และตามระเบียบของศาลไทยเราแต่ไร ๆ มา ปัญหาข้อความเท็จจริง ย่อมเป็นมูลที่จะอุทธรณ์และฎีกาได้ด้วย เพราะฉะนั้นกฎหมายแผนกที่ (๒) กล่าวคือข้อบังคับวิธีพิจารณาและลักษณะพะยาน จึงเป็นสิ่งสำคัญมากซึ่งเราควรจะต้องรู้ให้แม่นยำดี

๕. เคยมีทนายความพวกไทย ๆ เรา มาบ่นให้ได้ยินว่า ๆ ความเสียเปรียบพวกทนายฝรั่งมาก ทนายฝรั่งดูศาลท่านเกรงใจเขา ๆ จะเอาข้อความอะไร ๆ ถามพะยาน ศาลท่านไม่ใคร่จะห้าม ถึงอ้ายตาเรา จะเอาความข้อนั้น ๆ ซักถามพะยาน ซึ่งมีประโยชน์และเป็นเหตุผลสำคัญน้อยไปหรือ ศาลท่านไม่ยักยอมให้ถาม ท่านว่าถามไม่มีประโยชน์ ไม่สำคัญไม่จำเป็นดอกน่า ๆ อะไรต่าง ๆ เราก็ต้องลาขึ้นเช้าซังหนักเข้า เดี๋ยวท่านจะแหวเอาใหญ่ น่าอายคนที่ในศาล ถ้าข่าวที่พูดนี้เป็นความจริง ก็มีเหตุที่ควรจะอธิบายได้อย่างหนึ่งว่า ทนายฝรั่งเขามีหลักมีแบบ เขาพูดเขาถามพะยานตามหลักตามแบบจึงไม่ใคร่จะเหลว ศาลคงจะเกรงใจหรือออกจะคร้ามใจ ทนายคนไทยไม่มีหลักมีแบบ ว่าความไปโดยเชาว์แล่นและไม่แล่นกันเดา ๆ ที่เชาว์แล่น ๆ ว่าความได้ดี ๆ ก็มีมาก โดยที่เคยได้เห็นเขาว่าความกันกันอย่างไร ก็ว่าไปอย่างนั้นบ้าง รู้สึกได้ว่าความข้อนี้สำคัญ ข้อนั้น

มีประโยชน์แก่คดีแต่จะสำคัญและมีประโยชน์ และไม่สำคัญไม่มีประโยชน์ เพราะเหตุใดและอาศัยหลักอย่างไรนั้น ไม่ใคร่จะเห็นมีใครยกขึ้นชี้แจงอธิบายเลย

๖. ในการแต่งหนังสือลักษณะพะยานเล่มนี้ ข้าพเจ้าได้คัดสงเอาพระราชกำหนดกฎหมาย ที่มีปรากฏอยู่ในพระราชบัญญัติต่าง ๆ บ้าง เลือกเอาตัวอย่างคดีที่ได้เคยเห็นศาลตัดสินมาแล้วบ้าง เอามารวมกันเข้าให้เป็นหมวดเป็นหมู่ ถ้าเห็นตรงไหนขาดตกยกพร่องก็เลือกเอาตัวอย่างคดีของอังกฤษบ้าง นึกฝันเอาเองบ้าง มาแซกแซงลง พอจะให้เข้าหลักเป็นแบบลักษณะพะยานขึ้นลองดูสักทีหนึ่ง บางทีจะเป็นประโยชน์ แก่พวกนักเรียนกฎหมาย และพวกทนายไทย ๆ เราบ้างดอกกระมัง

๗. ขอให้ถือแต่ว่าหนังสือเล่มนี้ เป็นแต่ความเห็นแต่งอวดกันเล่นในหมู่นักเรียนกฎหมายด้วยกัน ใครเห็นว่าดีพูดถูกใจจะเชื่อถือก็ได้ ถ้าไม่ชอบใจก็ไม่ควรจะเชื่อถือ การฟังเล่าเรื่องต่าง ๆ ตั้งแต่ฟังพระเทศน์ถึงคนฟังเล่านิยาย ถ้าใครฟังแล้วจะเชื่อเอาเป็นจริงเสียหมดทั้งนั้น เป็นครึ่งเป็นอันไม่ได้เรื่อง สมัยนี้เขาเลิกกันแล้ว ควรฟังไว้ให้เชื่อแล้วจึงค่อยเชื่อ อนึ่งไม่ขออวดอ้างว่าหนังสือเล่มนี้เป็นความคิดของข้าพเจ้าเองทั้งหมด หนังสือเล่ม ๑ เป็นความคิดของข้าพเจ้าเรียบเรียง แต่เล่ม ๒ นั้นได้แต่งตามหลักของท่านบรมครู เย. เอฟ. สติเฟน ดัดแปลงให้เข้ากับวิธีของไทย ข้าพเจ้ารู้สึกว่าความบางตอนจะขาดตกยกพร่อง บางตอนรู้สึกว่ารัวรวนเร

อยู่มาก เป็นเพราะเหตุคิดทำให้คิดกว่านี้ไม่ได้ สังเกตดูลักษณะพะยานมันชั่งขีดเกณฑ์ลงไปให้ชัดเจนไม่ได้เสียเลยจริง ๆ

๘. การที่จะอ่านหนังสือลักษณะพะยานเล่มนี้ ขอแนะนำว่าควรจะจับหลักให้ดี จะเล่าเรียนวิชาอะไรทั้งหมดทุกอย่าง จะต้องแยกธรรมชาติของวิชาหรือสิ่งที่จะเรียนนั้น ให้เป็นพวกเป็นหมวดหมู่เสียก่อน จึงจะจำและเข้าใจได้ง่าย มิฉะนั้นแล้วก็จะเป็นการหยิบหลุดและจะเปลืองแรงและเวลาเรียน

๙. กฎหมายวิธีพิจารณากล่าวคือ เป็นกฎหมายที่บอกช่องทางดำเนินของคดีให้ไปสู่ความสำเร็จ ให้เป็นไปโดยยุตติธรรมตามกฎหมายนั้น แบ่งแยกออกไปได้เป็นข้อบังคับกระบวนพิจารณา แผนกหนึ่ง ข้อบังคับลักษณะพะยานแผนกหนึ่ง แต่กฎหมาย ๒ แผนกนี้กระหนาบคาบเกี่ยวอาศัยซึ่งกันและกันอยู่ ที่จะเอามาแยกขีดเส้นลงไปให้ชัด ว่าข้อบังคับกระบวนพิจารณามีอยู่เพียงไร ลักษณะพะยานมีอยู่เพียงไรนั้น เห็นว่าจะสำเร็จได้เป็นบางส่วน บางส่วนจะต้องให้ติดกันไป แยกออกจากกันไม่ได้ เพราะเหตุฉะนั้นหนังสือลักษณะพะยานเล่มนี้ ข้าพเจ้าจึงได้ทำให้เป็น ๒ เล่ม คือเล่มหนึ่งเป็นลักษณะพะยานที่คละปนกับข้อบังคับวิธีพิจารณา เล่ม ๒ เป็นลักษณะพะยานแท้ ๆ ไม่คละปนกับกระบวนวิธีพิจารณา

๑๐. ข้าพเจ้าจัดกระบวนลักษณะพะยานของข้าพเจ้า อธิบายให้เป็นหมวดเป็นหมู่กันดังนี้คือ :—

เล่ม ๑ ว่าด้วยสืบพะยานอย่างไร ข้าพเจ้าแยกออกอธิบายเป็น ๔ ภาคดังนี้

ภาค ๑ ว่าด้วยข้อความที่ศาลไม่ต้องสืบพะยานก็คือ (๑) ข้อความที่ศาลต้องรู้เองอย่างหนึ่ง (๒) ข้อความที่โจทก์จำเลยรับกันอย่างหนึ่ง (๓) ข้อความที่กฎหมายสันนิษฐานไว้เด็ดขาดอย่างหนึ่ง และ (๔) ข้อความที่กฎหมายบีดปากอย่างหนึ่งนั้น เป็นข้อความที่ศาลไม่ต้องสืบพะยาน

ภาค ๒ ว่าด้วยลักษณะเป็นพะยานได้และไม่ได้ก็คือ ข้าพเจ้ากล่าวถึงบุคคลและข้อความต่าง ๆ ที่คู่ความในคดีจะอ้างเป็นพะยานได้หรือไม่ได้ตามพระราชกำหนดกฎหมาย

ภาค ๓ ว่าด้วยหน้าที่คู่ความจะสืบพะยานอย่างไรก็คือ ข้าพเจ้ากล่าวถึงหน้าที่โจทก์จำเลย ใครจะต้องสืบพะยานก่อนและหลัง ข้อความในประเด็นและเกี่ยวแก่ประเด็น เป็นหน้าที่ฝ่ายใดจะต้องนำพะยานมาสืบ ข้อความที่ศาลต้องรู้เองและข้อความที่กฎหมายสันนิษฐาน ไม่ต้องสืบพะยานก็ได้ ในคดีอาญาและในคดีแพ่งที่มีความอาญาเกี่ยวข้องอยู่ด้วย หน้าที่ของคู่ความจะต้องสืบพะยานให้ได้ความชัดเจนจนหมดความน่าสงสัย ซึ่งผิดกันกับการสืบพะยานในคดีความแพ่ง

ภาค ๔ ว่าด้วยวิธีสืบถามซักค้านและตั้งพะยานก็คือ ข้าพเจ้ากล่าวถึงพะยานบุคคล ว่าคนชะนิดไรเบิกความเป็นพะยานต้องสาบาลตัว ชะนิดไรไม่ต้องสาบาลเป็นแต่ปฏิญาณตนแทนก็ได้ ชะนิดไรไม่ต้องสาบาลหรือปฏิญาณเสียเลยก็ได้ วิธีสืบพะยาน ๓ ประการคือ ศาล

ไปเดินเผชิญสืบอย่างหนึ่ง ส่งประเด็นไปสืบอย่างหนึ่ง และเรียกพะยานมาสืบในศาลอย่างหนึ่งนั้น ทำอย่างไรกัน คู่ความฝ่ายผู้ที่อ้างพะยานถามพะยานอย่างไร ค่ความฝ่ายผู้ที่ไม่ได้อ้างพะยาน ซักค้านพะยานอย่างไรเสร็จแล้ว คู่ความฝ่ายผู้อ้างถามติงพะยานอย่างไร ต่อไปข้าพเจ้ากล่าวถึงพะยานหนังสือ ข้าพเจ้าอธิบายว่าต้นหนังสือและสำเนาผิดกันอย่างไร มีเหตุอย่างไรบ้างที่ศาลจะยอมให้คู่ความอ้างพะยานหนังสือได้ รวมใจความในเล่ม ๑ ก็มีอยู่แต่เพียงเท่านี้

เล่ม ๒ ว่าด้วยพะยานอย่างไรฟังได้ ข้าพเจ้าแยกออกอธิบายเป็น ๓ ภาคดังนี้

ภาค ๑ ว่าด้วยพะยานในประเด็นก็คือ ข้าพเจ้าชี้แจงอธิบายว่าพะยานในประเด็นคืออะไร

ภาค ๒ ว่าด้วยข้อความที่เกี่ยวแก่ความในประเด็นก็คือ ข้าพเจ้าอธิบายว่าข้อความที่เกี่ยวแก่ความในประเด็นนั้นคืออะไร ต่อไปข้าพเจ้ากล่าวถึงข้อความที่เป็นหมู่เดียวกัน และพูดถึงคำพะยานซึ่งแสดงกิริยาของคนที่เป็นพรรคพวกร่วมคิดกันกระทำผิด พะยานในเรื่องกรรมสิทธิ์ที่ดินและเป็นเจ้าของทรัพย์ พะยานในเรื่องขนบธรรมเนียม และคำพะยานซึ่งอธิบายข้อความในประเด็น ข้าพเจ้าชี้แจงแสดงเหตุผลในเรื่องพะยานเหล่านี้ และยกคดีตัวอย่างขึ้นอ้างอิงเพื่อกระทำให้เห็นว่า คำพะยานเหล่านี้เกี่ยวแก่ข้อความในประเด็น ซึ่งศาลควรฟังเป็นพะยานหลักฐานในการพิจารณา

ภาค ๓ ว่าด้วยข้อความที่ควรเชื่อถือว่า เกี่ยวแก่ความในประเด็นก็คือ ข้าพเจ้ากล่าวถึงข้อความ ๔ จำพวก ซึ่งตามธรรมดาศาลถือว่าไม่เป็นพะยานหลักฐานที่พึ่งได้คือ (๑) ข้อความที่เป็นคนละเรื่องละรายกับความในประเด็นจำพวกหนึ่ง (๒) พะยานบอกเล่าจำพวกหนึ่ง (๓) พะยานความเห็นหรือความคาดคะเนจำพวกหนึ่ง (๔) พะยานชื่อเสียงจำพวกหนึ่ง แต่คำพะยาน ๔ จำพวกนี้มีข้อยกเว้นอยู่หลายอย่างที่ศาลเคยถือว่าเป็นพะยานหลักฐานที่พึ่งได้ ข้าพเจ้าจึงอธิบายด้วยข้อยกเว้นเหล่านี้ และยกคดีตัวอย่างที่ศาลได้เคยวินิจฉัยมาแล้วต่าง ๆ ขึ้นมาอ้าง กระทำให้เห็นว่าข้อยกเว้นเหล่านี้เป็นพะยานหลักฐานที่พึ่งได้จริง รวมใจความในเล่ม ๒ ก็มีอยู่แต่เพียงนี้

รวมใจความหนังสือลักษณะพะยานของข้าพเจ้า มีอยู่แต่เท่านี้ ข้าพเจ้าหวังว่าใครเป็นผู้พิพากษาจะวินิจฉัยคำพะยาน หรือจะตัดสินข้อคัดค้านพะยานระหว่างทนายฝ่ายโจทก์ฝ่ายจำเลย หรือเป็นทนายว่าความจะซักถามและค้านพะยานในคดีใด ๆ ถ้าถือตามหลักเหล่านี้คงจะใช้ได้ไม่มีเหลว

นรเนติ.

บ้านพริบพริ้เชิงสะพานถ่าน

วันที่ ๑๕ มิถุนายน ศก ๑๒๘

บานแพนก

เล่ม ๑

ว่าด้วยการสืบพะยานอย่างไร

ภาค ๑

ว่าด้วยข้อความที่ศาลไม่ต้องสืบพะยาน หน้า ๑

หมวดที่ ๑ ว่าด้วยข้อความที่ศาลต้องรู้เอง ,, ๑
ข้อ ๑ ความที่ศาลต้องรู้เองคืออะไร ,, ๑
ข้อ ๒ ข้อความที่ศาลต้องรู้เองไม่ต้องสืบพะยาน ๒
หมวดที่ ๒ ว่าด้วยข้อความที่โจทก์จำเลยรับกัน ,, ๕
ข้อ ๓ ข้อความที่โจทก์จำเลยรับกันศาลไม่ต้องสืบพะยาน ,, ๕
หมวดที่ ๓ ว่าด้วยข้อความที่กฎหมายสันนิษฐานโดยเด็ดขาด ,, ๖
ข้อ ๔ ข้อความที่กฎหมายสันนิษฐานโดยเด็ดขาดแล้วไม่ต้องสืบพะยาน ,, ๖
หมวดที่ ๔ ว่าด้วยข้อความที่กฎหมายยึดปาก ,, ๘
ข้อ ๕ สำนวนความยึดปาก ,, ๘

ข้อ ๖ หนังสือทำต่อหน้าอำเภอยึดปาก หน้า ๘
ข้อ ๗ กิริยาตนเองยึดปาก ,, ๑๐
ข้อ ๘ กฎหมายยึดปากผู้เช่าผู้อาศัยผู้รับจำนำ
รับฝากทรัพย์ ,, ๑๑

ภาค ๓

ว่าด้วยลักษณะเป็นพะยานได้และไม่ได้ หน้า ๑๓

ข้อ ๙ ลักษณะเป็นพะยานได้และไม่ได้ ,, ๑๓
ข้อ ๑๐ อ้างคนที่ไม่เข้าใจคำถามคำตอบ
เป็นพะยานไม่ได้ ,, ๑๓
ข้อ ๑๑ อ้างผู้พิพากษาที่นั่งพิจารณาคดีเป็น
พะยานไม่ได้ ,, ๑๓
ข้อ ๑๒ โจทก์อ้างจำเลยในคดีอาญาเป็น
พะยานไม่ได้ ,, ๑๔
ข้อ ๑๓ พระภิษุสามเณรไม่ยอมเป็น
พะยานได้ ,, ๑๔
ข้อ ๑๔ ผู้พิพากษาไม่ต้องเป็นพะยาน
ในบางข้อ ,, ๑๔
ข้อ ๑๕ ทนายว่าความไม่ต้องเป็นพะยาน
ในบางข้อ ,, ๑๕

ข้อ ๑๖ ห้ามไม่ให้พะยานให้การเกี่ยวข้องด้วยข้อราชการแผ่นดินซึ่งยังไม่ได้เปิดเผย หน้า ๑๗
ข้อ ๑๗ พะยานไม่จำเป็นต้องเบิกความปรักปรำตนเอง ,, ๑๘
ข้อ ๑๘ พะยานเบิกความนอกประเด็นไม่ต้องพิ่ง ,, ๑๙
ข้อ ๑๙ ข้อความที่เกี่ยวแก่ประเด็นโดยห่างไกลหรือข้อความที่หยาบช้าศาลไม่พิ่งก็ได้ ,, ๒๐

ภาค ๓

ว่าด้วยหน้าที่ค่วามจะสืบพะยาน หน้า ๒๑

ข้อ ๒๐ หน้าที่คู่ความจะสืบพะยานอย่างไร ,, ๒๑
ข้อ ๒๑ สืบข้อความในประเด็นและเกี่ยวแก่ประเด็นอย่างไร ,, ๒๓

ภาค ๔

ว่าด้วยวิธีสืบถามซักค้านและติงพะยาน หน้า ๒๕

ข้อ ๒๒ พะยานที่จะสืบมี ๒ จำพวก คือ พะยานบุคคลจำพวกหนึ่ง พะยานหนังสือจำพวกหนึ่ง ,, ๒๕

หมวดที่ ๑ ว่าด้วยพะยานบุคคล หน้า ๒๖
ข้อ ๒๓ พะยานต้องสาบาลหรือทำปฏิญาณแทนสาบาลก็ได้ ,, ๒๖
ข้อ ๒๔ พระภิกษุสงฆ์สามเณรเป็นพะยานห้ามมิให้สาบาล เด็กไม่เข้าใจคำสาบาลไม่ต้องสาบาล ,, ๒๗
ข้อ ๒๕ พะยานต้องให้การตามรู้ตามเห็น ,, ๒๗
ข้อ ๒๖ วิธีสัยพะยาน ๓ ประการ คือ (๑) ไปเดินเผชิญสืบ (๒) ส่งประเด็นไปสืบ (๓) เรียกพะยานมาสืบในศาล ,, ๒๘
ข้อ ๒๗ เรียกพะยานมาสืบในศาล คำถามขั้วหน้า และคู่ความถามซักค้านและติงพะยานอย่างไร ,, ๓๐
ข้อ ๒๘ คู่ความผู้ที่อ้างถามพะยานอย่างไรและคู่ความผู้ที่มิได้อ้างซักค้านพะยานอย่างไร ,, ๓๑
ข้อ ๒๙ ถามติงพะยานอย่างไร ,, ๓๓
ข้อ ๓๐ คู่ความจะขอพิสูจน์พะยานที่ตนอ้างเองไม่ได้ ,, ๓๔
ข้อ ๓๑ โจทก์จำเลยจะขอพิสูจน์ต่อพะยานซึ่งตนมิได้อ้างได้อย่างไร ,, ๓๖

ข้อ ๓๒ ถามนำพะยาน หน้า ๓๘
ข้อ ๓๓ พะยานดูหนังสือหมายเหตุเวลาเบิกความได้ ,, ๓๘
หมวดที่ ๒ ว่าด้วยพะยานหนังสือ ,, ๓๙
ข้อ ๓๔ อ้างต้นฉะบับอย่างหนึ่งอ้างสำเนาอย่างหนึ่ง ,, ๓๙
ข้อ ๓๕ อ้างต้นหนังสือ ,, ๓๙
ข้อ ๓๖ อ้างสำเนา ,, ๔๐
ข้อ ๓๗ อย่างไรศาลจึงยอมให้คู่ความอ้างสำเนาหนังสือได้ ,, ๔๑

เล่ม ๒

ว่าด้วยคำพะยานอย่างไรฟังได้ หน้า ๔๔

ภาค ๑

ว่าด้วยคำพะยานในประเด็น หน้า ๔๔

ข้อ ๓๘ ประเด็นนั้นอะไร ,, ๔๔
ข้อ ๓๙ คำพะยานในประเด็นฟังได้ ,, ๔๔

ภาค ๒
ว่าด้วยคำพะยานที่เกี่ยวแก่
ข้อความในประเด็น หน้า ๔๖

ข้อ ๔๐ ข้อความที่เกี่ยวแก่ประเด็นน้อยไร ,, ๔๖
ข้อ ๔๑ คำพะยานที่เกี่ยวแก่ข้อความในประเด็นฟังได้ ,, ๔๗
ข้อ ๔๒ ข้อความที่เป็นหมู่เดียวกัน ,, ๕๑
ข้อ ๔๓ ข้อความที่เป็นหมู่เดียวกันกับความในประเด็นต้องถือว่าเกี่ยวแก่ข้อความในประเด็น ,, ๕๒
ข้อ ๔๔ คนที่เป็นพรรคพวกสมคบกันทำการสิ่งใดต้องรับผิดชอบแทนกัน ,, ๕๖
ข้อ ๔๕ กิริยาของคนที่เป็นพรรคพวกสมคบกันทำการสิ่งใดต้องถือว่าเป็นข้อความเกี่ยวแก่ประเด็น ,, ๕๖
ข้อ ๔๖ พะยานในเรื่องกรรมสิทธิ์ที่ดิน ,, ๕๙
ข้อ ๔๗ คำพะยานในเรื่องเป็นเจ้าของทรัพย์ ,, ๖๐
ข้อ ๔๘ พะยานในเรื่องธรรมเนียม ,, ๖๒
ข้อ ๔๙ คำพะยานซึ่งชี้แจงอธิบายข้อความในประเด็น ,, ๖๓

ภาค ๓

ว่าด้วยข้อความที่ควรถือว่าเกี่ยวแก่ความในประเด็น

หน้า ๖๔

ข้อ ๕๐ ข้อความที่ควรถือว่าเกี่ยวแก่ความในประเด็นนั้นคัดเอามาจากข้อความที่พึงเป็นพะยานไม่ได้ ,, ๖๔

หมวดที่ ๑ ว่าด้วยข้อความที่คล้ายคลึงกันแต่เป็นข้อความคนละเรื่องคนละรายกับข้อความในประเด็น ,, ๖๕

ข้อ ๕๑ ข้อความที่เป็นคนละเรื่องละรายกับข้อความในประเด็นพึงเป็นพะยานไม่ได้ แต่มีข้อยกเว้นต่าง ๆ ,, ๖๕

ข้อ ๕๒ สืบความในใจ ,, ๖๖

ข้อ ๕๓ สืบนิสสัยความประพฤติของคน ,, ๗๐

ข้อ ๕๔ สืบระเบียบการงาน ,, ๗๒

หมวดที่ ๒ ว่าด้วยคำพะยานบอกเล่า ,, ๗๔

ข้อ ๕๕ คำพะยานบอกเล่าพึงเป็นพะยานไม่ได้ แต่มีข้อยกเว้นต่าง ๆ ,, ๗๔

ข้อ ๕๖ คำรับของตัวความในคดีแพ่ง ,, ๗๗

ข้อ ๕๗ คนบางชะนิดกล่าวคำรับแทนตัวความได้ ,, ๗๘

ข้อ ๕๘ คำรับของคนกลาง หน้า ๘๑
ข้อ ๕๙ คำรับสารภาพคืออะไร ,, ๘๓
ข้อ ๖๐ คำรับสารภาพอย่างไรฟังได้อย่างไร
ฟังไม่ได้ ,, ๘๔
ข้อ ๖๑ คำเลยรับสารภาพโดยกลัวโดย
สัญญาหรือโดยมิคนกล่าวคำ
ชักชวนอย่างไรฟังได้ ,, ๘๗
ข้อ ๖๒ ถ้อยคำของคนตาย ,, ๘๙
ข้อ ๖๓ ถ้อยคำของคนตายกล่าวถึงเหตุ
ที่ตนถูกฆ่า ,, ๙๐
ข้อ ๖๔ ผู้ตายกล่าวความตามระเบียบ
ในกิจการหน้าที่ ,, ๙๒
ข้อ ๖๕ ผู้ตายกล่าวข้อความปรักปรำ
ต่อประโยชน์แห่งตน ,, ๙๔
ข้อ ๖๖ ผู้ตายกล่าวข้อความ ด้วยเรื่องการ
ลำดับเครือญาติแห่งตน ,, ๙๗
ข้อ ๖๗ ผู้ตายกล่าะข้อความในคดี เรื่อง
ยุกรุกที่หลวงทวด ,, ๙๙
ข้อ ๖๘ คำพะยานที่ได้เบิกความไว้ใน
คดีก่อน ๆ ,, ๑๐๑
ข้อ ๖๙ หนังสือต่าง ๆ อย่างไรฟังได้ ,, ๑๐๒

ข้อ ๗๐ คำพิพากษาของศาลพึงเป็นพะยาน
ได้อย่างไร หน้า ๑๐๖
ข้อ ๗๑ คำพิพากษาซึ่งเป็นคำรับของคู่ความ
หรือแสดงว่าที่ดินเป็นที่หลวง หรือที่สำหรับ
สาธารณประโยชน์พึงเป็นพะยานได้ ,, ๑๑๐
ข้อ ๗๒ คู่ความจะต่อสู้คัดค้านคำพิพากษา
ได้อย่างไร ,, ๑๑๑
หมวดที่ ๓ ว่าด้วยพะยานความเห็น ,, ๑๑๑
ข้อ ๗๓ พะยานความเห็นหรือความคาดคะเน
พึงเป็นพะยานไม่ได้แต่มีข้อยกเว้นต่าง ๆ ,, ๑๑๑
ข้อ ๗๔ ความเห็นของผู้ชำนาญการพิเศษ ,, ๑๑๓
ข้อ ๗๕ ข้อความที่จะอุทธรณ์หรือที่จะหักล้าง
ความเห็นของผู้ชำนาญการพิเศษ ,, ๑๑๕
ข้อ ๗๖ ความเห็นในเรื่องลายมือ ,, ๑๑๗
ข้อ ๗๗ ข้อความที่อธิบายความเห็นของพะยาน ,, ๑๑๘
หมวดที่ ๔ ว่าด้วยพะยานชื่อเสียง ,, ๑๑๘
ข้อ ๗๘ พะยานชื่อเสียงพึงไม่ได้แต่มีข้อ
ยกเว้นต่าง ๆ ,, ๑๑๘
ข้อ ๗๙ พะยานชื่อเสียงของจำเลยใน
ความอาญา ,, ๑๒๐
ข้อ ๘๐ พะยานชื่อเสียงซึ่งเป็นเหตุ
เกี่ยวข้องอยู่ในคดี ,, ๑๒๐

ลักษณะพะยานโดยย่อ

เล่ม ๑

ว่าด้วยสืบพะยานอย่างไร

ภาค ๑

ว่าด้วยข้อความที่ศาลไม่ต้องสืบพะยาน

หมวดที่ ๑

ว่าด้วยข้อความที่ศาลต้องรู้เอง

ข้อ ๑ เป็นผู้พิพากษาจะต้องรู้ข้อความเหล่านี้ คือ:—

๑. กฎหมายและแบบวิธีพิจารณาต่าง ๆ บรรดาที่ใช้สำหรับศาลไทย

๒. พระราชบัญญัติหมายประกาศ กระแสพระบรมราชโองการซึ่งเปิดเผยสำหรับราชการบ้านเมือง

๓. ประกาศข้อบังคับ กฎเสนาบดีที่ได้ออกโฆษณาไว้สำหรับทางราชการในกระทรวงต่าง ๆ

๔. วิธีราชการปกครองบ้านเมืองไทย

๕. กำหนดเขตต์แดนบ้านเมือง และมณฑลต่าง ๆ ในพระราชอาณาจักรสยาม

๖. นามของพระเจ้าแผ่นดิน และความเป็นอยู่ของเมืองต่างประเทศ

๗. ความเป็นไปแห่งธรรมดาโลก วันคืนขึ้นแรม ขนบธรรมเนียมทั้งปวงที่คนนิยมใช้กัน ถ้อยคำภาษาไทยต่าง ๆ

ข้อความที่ศาลต้องรู้เอง ศาลไม่ต้องสืบพะยาน

ข้อ ๒ ถ้าคดีมีประเด็นทุ่มเถียงกัน ด้วยข้อความที่ศาลต้องรู้เอง ประเด็นเช่นนี้เรียกว่าประเด็นหารือบท ศาลไม่จำเป็นจะต้องสืบพะยานอันมาประกอบข้อความเหล่านี้[๑]

ข้อความอย่างไรจะเป็นหน้าที่ศาลจะต้องรู้เองหรือไม่นั้น เป็นหน้าที่ของศาลจะต้องวินิจฉัย และเป็นหน้าที่ของคู่ความโจทก์จำเลย จะต้องตักเตือนชี้แจงให้ศาลรู้ข้อความเหล่านี้

---

๑. พระราชบัญญัติลักษณะพะยานมาตรา ๒๗ พระราชบัญญัติวิธีพิจารณาความแพ่ง ศก ๑๒๗ มาตรา ๒๗ มีว่า “ถ้า (คดี) มีข้อเถียงกันด้วยกฎหมายของประเทศสยาม ไม่ต้องสืบพะยาน”

ตัวอย่าง

๑. คดีเรื่องหนึ่ง เกิดขึ้นในปี ร.ศ. ๑๑๙ (เวลานี้ประกาศลักษณะฉ้อยังไม่ได้ออก) มีประเด็นว่า ราษฎรฉ้อกันจะมีโทษอาญาหรือไม่ ประเด็นเช่นนี้เรียกว่า ประเด็นหารือยท เป็นหน้าที่ศาลจะต้องรู้เองว่า จำเลยจะมีโทษอาญาหรือไม่[๑]

๒. คดีมีประเด็นว่า จำเลยลักทรัพย์ของญาติ (ในปี ๑๑๙ กฎหมายลักษณะโจรมาตรา ๑๔๖ ยังไม่ได้ยกเลิก) จำเลยจะมีความผิดต้องรับโทษทางอาญาหรือไม่ ประเด็นเช่นนี้เรียกว่าประเด็นหารือยท หน้าที่ศาลจะต้องรู้ได้เอง ว่าจำเลยจะต้องมีโทษหรือไม่[๒]

๓. คดีเรื่องหนึ่ง (เกิดขึ้นในเวลาที่กฎหมายลักษณะอาญายังไม่ได้ใช้) มีประเด็นที่ศาลจะต้องวินิจฉัยดังนี้ จำเลยเป็นลูกจ้างของบริษัทสำหรับเก็บเงินตามลูกหนี้ บริษัทใช้จำเลยไปเก็บเงินมาได้แล้ว จำเลยเอาเงินไปใช้เป็นประโยชน์ส่วนตัวเสีย ไม่นำเอามาส่งให้กับนาย

ประเด็นเช่นนี้เรียกว่า ประเด็นหารือยท ศาลพระราชอาญาวินิจฉัยกิริยาของจำเลย ที่ได้กระทำดังนี้ ว่าเป็นคดียักยอกไม่มีกฎหมายที่จะลงโทษ ศาลอุทธรณ์วินิจฉัยว่าเป็นคดีลักทรัพย์ การยักยอกในกฎหมายไทยและกฎหมายเขมร หาได้มีปรากฏไม่ ให้ลงโทษจำเลย ศาลฎีกาพิพากษายืนตามคำพิพากษาศาลอุทธรณ์

---

๑. คำพิพากษาฎีกาบางเรื่องที่ ๑๕๒ ปี ๑๑๙

๒. คำพิพากษาฎีกาบางเรื่องที่ ๑๔๓ ปี ๑๑๙

ในข้อที่ให้ลงโทษจำเลย แต่ไม่ได้ชี้ชัดว่าเป็นคดียักยอก หรือลักทรัพย์ หรืออะไร[๑]

๔. จำเลยต้องหาว่าเอาปืนยิงคนตายเมื่อวันที่ ๑๓ มีนาคม ๑๒๑ เวลาย่ำค่ำ พะยานโจทก์เบิกความว่าแลเห็นและจำจำเลยได้ด้วยแสงเดือนหงายหรือแสงตะวัน ฝ่ายจำเลยสืบพะยานต่อสู้ว่า เมื่อเวลาเกิดเหตุ ไม่มีความสว่างพอที่จะแลเห็นได้ดังที่พะยานโจทก์ให้การ เพราะตะวันตกแล้วและเดือนยังไม่ขึ้น ศาลตรวจดูประติทินปรากฏว่าวันนั้นเดือนเต็ม ศาลชั้นวินิจฉัยรู้เอาเองต่อไปว่า ในวันเดือนเต็มพระจันทร์ขึ้นและพระอาทิตย์ตกพร้อมกันตามธรรมดาโลก เพราะฉะนั้นจะต้องมีแสงเดือนหรือแสงตะวันสว่างอยู่จริงดังที่พะยานโจทก์ให้การ ศาลไม่ฟังพะยานจำเลย และตัดสินลงโทษจำเลยตลอดทั้งศาลอุทธรณ์และฎีกา[๒]

๕. คดีเรื่องหนึ่งได้ความว่า จำเลยขัดการเอาหนังสือไปบีดประกาศ ขับไล่ ก. ให้หนีไป ถ้าไม่หนีจะเอาไฟเผาบ้านและจะฆ่าเสีย แล้วเวลากลางคืนจำเลยเอาปืนยิงขู่ ก. ตั้งใจจะไม่ให้ถูก โดยจำเลยมีความเชื่อว่า ก. เป็นผีมาสิงภรรยาจำเลย จำเลยต่อสู้ว่าจำเลยทำดังนั้นเพื่อขู่ยีศาข และจะรักษาภรรยาของจำเลยให้หายเจ็บเท่านั้น

---

๑. คดีกรมอัยยการโจทก์ จันเทียนฮวดจำเลย คดีแดง ๘๗๘ ปี ๑๒๖ ที่ศาลพระราชอาญา

๒. คดีกรมอัยยการโจทก์ นายวอนจำเลย คดีแดงที่ ๑๙๘ ปี ๑๒๒ ที่ศาลพระราชอาญา

ศาลวินิจฉัยว่าจำเลยทำร้ายโดยใช้กิริยาขู่ให้คนตกใจ เป็นการผิดต่อกฎหมาย ศาลไม่ฟังข้อต่อสู้ของจำเลยให้ลงโทษจำเลย[๑]

๖. คดีเรื่องหนึ่งจำเลยต้องหาว่า เอาไม้ตีคนตาย ประเด็นมีว่า ผู้ตายได้ตายด้วยบาดแผลที่จำเลยตีจริงหรือไม่ พะยานโจทก์เบิกความว่าพะยานได้ชันสูตรศพ เห็นผู้ตายมีบาดแผลที่ศีรษะหนังไม่ขาด กระโหลกศีรษะยุบเข้าไปในสมองกว้างยาวเท่านั้นเท่านี้ มันสมองไหลออกมาทางจมูก ศาลพิพากษาลงโทษจำเลย แต่พระนรเนติอธิบดีผู้พิพากษามีความเห็นแย้งว่า ศาลไม่ควรฟังคำพะยานเหล่านี้ แผลหนังไม่ขาดไม่มีใครยอกได้ว่ากระโหลกศีรษะจะแตกลึกเข้าไปในสมองกว้างยาวเท่านั้นเท่านี้ และมันสมองของคนไหลออกทางจมูกไม่ได้[๒]

หมวดที่ ๒
ว่าด้วยข้อความที่โจทก์จำเลยรับกันแล้ว ศาลไม่ต้องสืบพะยาน

ข้อ ๓ ข้อความที่โจทก์จำเลย หรือทนายหรือผู้แทนฝ่ายโจทก์ฝ่ายจำเลยรับกันแล้ว ข้อความข้อนั้นศาลไม่ต้อง

---

๑. คำพิพากษาฎีกาบางเรื่องที่ ๖๒๗ ปี ๑๒๒ ที่ศาลวินิจฉัยดังนี้ก็โดยศาลรู้เอาเอง ว่าผีไม่มีที่จะมาเข้าสิงคนได้ดังที่จำเลยต่อสู้

๒. คดีกรมอัยยการโจทก์ นายอ่อน อำแดงคล้อยจำเลย คดีแดงที่ ๔๓ ปี ๑๒๗ ที่ศาลพระราชอาญา

สืบพะยาน เป็นอันฟังได้ตามกฎหมาย[๑] แต่คำรับสารภาพของจำเลยในคดีอาญานั้น มิได้ห้ามการที่ศาลจะสืบพะยานประกอบ และศาลจะต้องวินิจฉัยคำรับสารภาพของจำเลยตามข้อความที่กล่าวไว้ในเล่ม ๒ ข้อ ๕๙ ข้อ ๖๐ และข้อ ๖๑

อนึ่งคดีอาญาที่จำเลยต้องหาว่าฆ่าคนตายนั้น ถึงแม้จำเลยจะได้ให้การรับสารภาพก็ดี ศาลจำเป็นจะต้องพึงคำพะยานโจทก์จำเลย ให้สำนวนบริบูรณ์อยู่เสมอ[๒]

หมวดที่ ๓

ว่าด้วยข้อความที่กฎหมายสันนิษฐานไว้โดยเด็ดขาดแล้ว (Presumptio juris et de jure) ศาลไม่ต้องสืบพะยาน

ข้อ ๔ ข้อความบางอย่างเป็นข้อความที่กฎหมายท่านได้สันนิษฐานไว้เด็ดขาดแล้ว (Presumptio juris et de jure) เป็นต้นว่าเด็ก ๗ เข้าเฒ่า ๗๐ เป็นคนหลงไหลไปตีไปด่า

---

๑. พระราชบัญญัติลักษณะพะยานมาตรา ๒๖ กฎหมายเก่าลักษณะพะยาน (ราชบุรี) บทที่ ๔๘ และพระราชบัญญัติวิธีพิจารณาความแพ่ง ศก ๑๒๗ มาตรา ๓๕

๒. ดูหมายเหตุที่ ๑ ข้างท้าย

ท่าน ๆ มิให้เอาโทษ[๑] คนอายุต่ำกว่า ๒๐ ปี ไม่มีอำนาจ
และไหวพริบพอที่จะทำการสัญญาไม่ให้เสียเปรียบได้[๒] หญิง
อายต่ำกว่า ๑๒ ปีลงมา ยอมให้ชายทำชำเราด้วยไม่ได้[๓]
ราษฎรทั้งปวงเป็นคนรู้กฎหมาย[๔] ข้อความเหล่านี้ ศาล
ไม่ยอมให้คู่ความฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง ต่อสู้คัดค้านเป็นอันขาด[๕]

ตัวอย่าง

๑. ในคดีอาญา ถ้าจำเลยอายุต่ำกว่า ๗ ปี ฝ่ายโจทก์จะนำพะยานมาสืบว่า จำเลยเป็นคนมีสติ รู้จักผิดและชอบมิได้หลงไหล ควรจะต้องรับโทษที่เขาได้กระทำลงนั้น ศาลไม่ควรยอมให้สืบ

๒. ในคดีที่จำเลยต้องหาว่า นำเอาผืนเกือนหรือสิ่งของต้องห้ามเข้ามาในพระราชอาณาเขตต์ จำเลยในคดีบางเรื่องเป็นจีนใหม่ เคย

---

๑. กฎหมายลักษณะวิวาท (ราชบุรี) บทที่ ๑๐ และกฎหมายลักษณะอาญามาตรา ๕๖ เฒ่า ๗๐ หรือคนแก่อายุ ๗๐ ปี ที่จะไม่ต้องมีโทษอาญานั้น จะต้องได้ความว่าเป็นคนมีสติพันเพื่อนหลงไหล ดูคำพิพากษาฎีกาที่ ๖๕๓ ปี ๑๒๗

๒. เป็นหลักกฎหมายสัญญา ดูคำพิพากษาฎีกาบางเรื่องที่ ๑๘๕ ปี ๑๒๒

๓. พระราชบัญญัติข่มขืนร่วมประเวณีมาตรา ๓ และกฎหมายลักษณะอาญามาตรา ๒๔๔

๔. เป็นความสันนิษฐานของกฎหมายธรรมดา ดูกฎหมายลักษณะอาญามาตรา ๔๕

๕. ดูหมายเหตุที่ ๒ ข้างท้าย

ต่อสู้ว่าไม่รู้จักกฎหมายเมืองไทย ว่าได้ห้ามสิ่งของเหล่านี้ และจะขอสืบพยานในข้อนี้ เพื่อแสดงความบริสุทธิ์ ศาลไม่ควรยอมให้สืบ

หมวดที่ ๔
ว่าด้วยข้อความที่กฎหมายปิดปาก[๑] (Estoppel)

สำนวนคดีปิดปากคู่ความ (Estoppel by record)

ข้อ ๕ คำพิพากษาและคำสั่งของศาลที่มีอำนาจเมื่อได้วินิจฉัยชี้ขาด ข้อความในประเด็นของคดีเรื่องใดลงไป จนคดีไปถึงที่สุดแล้ว คู่ความโจทก์จำเลยในคดีเรื่องนั้น จะรื้อฟื้นข้อความนั้นเอาขึ้นว่ากล่าวอีกไม่ได้ กฎหมายปิดปาก[๒]

หนังสือทำต่อหน้าอำเภอปิดปาก (Estoppel by deed)

ข้อ ๖ ผู้ใดทำหนังสือต่อหน้าอำเภอ ด้วยเรื่องการสัญญา หรือกิจการใด ๆ ที่กฎหมายไม่ห้าม[๓] ภายหลังตน

---

๑. ดูหมายเหตุที่ ๓ ข้างท้าย

๒. คำพิพากษาฎีกาบางเรื่องที่ ๒๔๕ ปี ๑๑๙ และให้ดูความในข้อ ๗๐ (๑) และข้อ ๗๒

๓. กฎหมายห้าม ก็คือเช่นคนในกระเษียณ ไปทำสารกรมธรรม์ขายตัวเป็นทาษ กล่าวว่าตนเกิดนอกกระเษียณอายุ เป็นต้น จะถือตามความในหนังสือกรมธรรม์ไม่ได้ ผิดต่อพระราชบัญญัติกระเษียณอายุปีมะโรง ดูคำพิพากษาฎีกาบางเรื่องที่ ๒๑ ปี ๑๑๔

จะปฏิเสธ และเถียงข้อใจความในหนังสือสัญญานั้นให้เป็นอย่างอื่น ปฏิเสธและเถียงไม่ได้ กฎหมายปิดปาก[๑]

ตัวอย่าง

๑. ข. กับ ค. รักใคร่จะตามกันไปอยู่กินเป็นสามีภรรยากัน ก. ผู้เป็นญาติของ ข. กับ ข. และ ค.ทั้ง ๓ คน จึงคบคิดพร้อมใจกันเพื่อจะกระทำให้คนเห็นว่า ข. เป็นหญิงมั่งมีทรัพย์ จึงพากันไปที่อำเภอ ก. ทำหนังสือสัญญาต่อหน้าอำเภอ ขายที่ดินของ ก. ให้ ข. และ ค. เป็นราคา ๑๐ ชั่ง ในหนังสือสัญญากล่าวว่า ก. ผู้ขายได้รับเงินราคา ๑๐ ชั่งแล้ว แต่ ก. ไม่ได้ตั้งใจจะขายที่ให้ ข. และ ค. จริง ๆ ทำเป็นขายเพื่ออวดว่า ข. เป็นหญิงมั่งมีทรัพย์สมบัติเท่านั้น และโดย ก. เชื่อว่า ข. และ ค. จะเอาหนังสือขายคืนให้ ไม่คิดโกง ภายหลัง ข. และ ค. ไม่คืนหนังสือนั้นให้ ก. จึงฟ้อง ข. และ ค. เรียกหนังสือนั้น ฝ่ายจำเลยไม่ยอมคืนหนังสือจะเอาที่เป็นสิทธิตามสัญญา ศาลตัดสินให้ที่เป็นสิทธิแก่จำเลย ในคำพิพากษากล่าวว่า ก. ได้ทำหนังสือต่อหน้าอำเภอ ว่าได้ขายที่และได้รับเงินแล้ว จะปฏิเสธว่าไม่ได้ขายที่และไม่ได้รับเงินไม่ได้ กฎหมายปิดปาก[๒]

๒. ก. ทำหนังสือต่อหน้าอำเภอให้ ข. กล่าวว่า ก. ขอเช่าที่ ข. ปลูกร้านโรง ภายหลัง ข. ฟ้องเรียกที่นั้น ก. จะสืบพยานว่า ข.

---

๑. ดูหมายเหตุที่ ๔ ข้างท้าย

๒. คำพิพากษาฎีกาบางเรื่องที่ ๖๕ ปี ๑๒๑ และควรดูที่ ๓๘๙ ปี ๑๒๑ ต่อไปด้วย

เป็นคนมีบุญวาศนา ก. ได้คบคิดกันกับ ข. ทำหนังสือเช่าที่ให้ ข. โดยทางสมยอมกัน เพื่อจะกันพวกพี่น้องของ ก. ไม่ให้พ้องร้องขอแบ่งที่เป็นมฤดก ศาลชั้นต้นไม่พ้องพะยานของ ก. เพราะหนังสือสัญญานั้นปิดปาก ก.[๑]

กิริยาตนเองปิดปาก (Estoppel in pais)

ข้อ ๗ ผู้ใดตั้งใจกล่าวถ้อยคำ หรือทำกิริยาอย่างใดอย่างหนึ่ง หรือปล่อยให้คนอื่นหลงเชื่อเหตุการอย่างใดอย่างหนึ่ง ว่าเป็นความจริง กระทำให้เขาทำกิจสิ่งใดลงไปโดยความเข้าใจผิด ถ้ามีคดีเกิดขึ้น ผู้นั้นหรือผู้แทนของตน จะปฏิเสธหรือโต้เถียงข้อความนั้นให้เป็นอย่างอื่น ปฏิเสธและเถียงไม่ได้ กฎหมายปิดปาก

ตัวอย่าง

๑. หนังสือสำคัญสำหรับที่ มีชื่อ ก. เป็นเจ้าของ ภายหลัง ก. ยอมให้มารดาทำหนังสือพินัยกรรม แบ่งที่นั้นให้ ก. กับ ข. คนละครึ่ง แล้ว ก. กับ ข. ทั้งสองคนเข้าชื่อกัน ทำหนังสือยกที่รายนี้ถวายในกรม ท. อีกครั้งหนึ่ง ในกรม ท. ท่านไม่ทรงรับ ภายหลัง ก. ขายที่ไม่ยอกที่ให้ ข. รู้ ข. พ้อง ก. ขอแบ่งเงินค่าที่กึ่งหนึ่งศาลตัดสินให้แบ่ง เพราะ ก. แสดงกิริยารับรองว่า ที่นั้นมีเจ้าของสองคน กิริยาอันนี้ ก. เถียงไม่ได้กฎหมายปิดปาก[๒]

---

๑. คำพิพากษาฎีกาที่ ๓๐๖ ปี ๑๒๗

๒. คำพิพากษาฎีกาบางเรื่องที่ ๑๔๐ ปี ๑๑๙

๒. จำนำที่ดินสองแห่ง ก. จำนำไว้กับ ข. ภายหลัง ข. เองเป็นนายน่า นำ ก. ให้เอาไปจำนำไว้กับ ค. อีก ค. ฟ้องเรียกที่ดิน ข. จะฟ้องเรียกที่ดินบ้าง หรือจะต่อสู้คดี ค. ว่า ข. ได้รับจำนำที่ดินเหมือนกันนั้น ต่อสู้ไม่ได้ กฎหมายยึดปาก ที่ต้องเป็นสิทธิแก่ ค. ข. ได้แต่จะฟ้องเรียกต้นเงินและดอกเบี้ยจาก ก. เป็นคดีส่วนหนึ่ง [๑]

๓. ก. ปล่อยให้เครื่องจักร์ของตนตกอยู่แก่ ข. หลายเดือน ภายหลัง ค. เจ้าหนี้ได้นำพนักงานไปยึดเครื่องจักร์นั้น และทรัพย์สมบัติของ ข. ไว้ ระหว่างนั้น ก. ได้พบพูดจากับทนายของ ค. ก็ไม่ได้พูดถึงเครื่องจักร์นั้นเลย กระทำให้ ค. เข้าใจว่า เครื่องจักร์เป็นของ ข. ดังนี้ ค. จึงได้ขายเครื่องจักร์นั้นแล้ว ก. จะเถียงว่าเครื่องจักร์ไม่ใช่ของ ข. นั้น เถียงไม่ได้กฎหมายยึดปาก ก. [๒]

กฎหมายยึดปาก

ผู้เช่าผู้อาศัยผู้รับจำนำรับฝากทรัพย์

ข้อ ๙ เป็นผู้เช่าผู้อาศัย ผู้รับจำนำรับฝากทรัพย์สิ่งของใด ๆ ที่จะปฏิเสธหรือจะเถียงว่า คนผู้ที่ให้ตนเช่าตนอาศัย หรือผู้ที่จำนำหรือฝากทรัพย์ไว้แก่ตนนั้น ไม่ได้เป็นเจ้าของทรัพย์ในระหว่างที่ตนเป็นผู้เช่าผู้อาศัยผู้รับจำนำหรือ

---

๑. คำพิพากษาฎีกาบางเรื่องที่ ๒๕๑ ปี ๑๑๘

๒. คดีอังกฤษ

รับฝากทรัพย์อยู่นั้น ปฏิเสธและเถียงไม่ได้ กฎหมายปิดปาก[๑]

แต่ผู้เช่าผู้อาศัยผู้รับจำนำรับฝากทรัพย์ สามารถที่จะแสดงว่า ตนจำเป็นที่ต้องมอบทรัพย์ที่เช่าที่อาศัย หรือที่รับจำนำรับฝากนั้น ให้แก่ผู้อื่นไปเพราะเหตุว่า ผู้นั้นเขามีอำนาจยิ่งกว่าผู้ที่ให้เช่าให้อาศัย หรือผู้จำนำหรือฝากทรัพย์นั้นแก่ตน

ตัวอย่าง

ก. ตาย ข.ผู้เป็นบุตรบุญธรรม เอาทรัพย์มฤดก ก. ไปฝาก ค. ซึ่งเป็นญาติของ ก. ไว้ เมื่อพ้นอายุความมฤดก ข. พ้องเรียกทรัพย์มฤดกนี้จาก ค. ฝ่าย ค. จะอ้างว่าเป็นทรัพย์มฤดกของ ก. ที่ ค. ควรจะได้รับส่วนแบ่งนั้น ร้องไม่ขึ้นกฎหมายยึดปากผู้รับฝากทรัพย์[๒]

---

๑. คดีนายทศ โจทก์ จันด้วง จำเลย ศาลฎีกาได้พิพากษาว่า คนผู้เช่าจะปฏิเสธว่า ผู้ให้เช่าไม่ใช่เจ้าของที่ไม่ได้ กฎหมายยึดปาก ดูคำพิพากษาฎีกาบางเรื่องที่ ๖๖ ปี ๑๒๑

๒. คำพิพากษาฎีกาบางเรื่องที่ ๑๔๗ ปี ๑๑๘ ถ้าอยู่ในอายุความมฤดกก็เห็นว่าที่ ค. จะไม่ยอมคืนนั้นไม่ได้เหมือนกัน แต่ ค. คงมีอำนาจพ้องขอแบ่งส่วนมฤดก ก. ได้ที่หลัง

ภาค ๒

ว่าด้วยลักษณะเป็นพะยานได้และไม่ได้

ข้อ ๙ บรรดาบุคคลและข้อความทั้งหลาย อ้างเป็นพะยานได้หมด นอกจากที่ได้มีข้อยกเว้นต่าง ๆ ดังจะกล่าวต่อไป ตั้งแต่ข้อ ๑๐ ถึงข้อ ๑๕ ในภาค ๒ นี้

อ้างคนที่ไม่เข้าใจคำถามคำตอบเป็นพะยานไม่ได้

ข้อ ๑๐ บุคคลที่ไม่สามารถจะเข้าใจคำถาม หรือไม่สามารถจะให้การตอบข้อถามได้ เพราะเหตว่าเป็นคนมีอายุเยาว์อ่อนนัก หรือเป็นคนอายุสูงแก่ชรามากหรือเป็นคนมีโรคภายนอกกายในกาย เจ็บปวดจนสิ้นสติไม่อาจจำสิ่งใดได้นั้น อ้างเป็นพะยานไม่ได้[๑]

อ้างผู้พิพากษาที่นั่งพิจารณาคดีเป็นพะยานไม่ได้

ข้อ ๑๑ บุคคลที่จะต้องเบิกความเป็นพะยานโดยตนได้รู้ได้เห็นข้อความในคดีนั้น จะทำการในหน้าที่ผู้พิพากษาพิจารณาคดีไม่ได้กฎหมายห้าม[๒]

---

๑. พระราชบัญญัติลักษณะอาญามาตรา ๔

๒. พระราชบัญญัติวิธีพิจารณาความแพ่ง ศก ๑๒๗ มาตรา ๔ และดูหมายเหตุที่ ๕ ข้างท้าย

โจทก์อ้างจำเลยในคดีอาญาเป็นพะยานไม่ได้

ข้อ ๑๒ ในคดีอาญา โจทก์อ้างจำเลยในคดีเรื่องเดียวกัน เป็นพะยานไม่ได้กฎหมายห้าม[๑]

พระภิกษุสามเณรไม่ยอมเป็นพะยานก็ได้

ข้อ ๑๓ ถ้าโจทก์จำเลย อ้างพระภิกษุสงฆ์สามเณรเป็นพะยานแล้ว ห้ามมิให้ศาลออกหมายเรียกพะยานมาให้การในศาล ต้องบังคับให้โจทก์จำเลยนำตระลาการไปเดินเผชิญสืบนอกศาลทุกครั้ง และห้ามมิให้บังคับให้พะยานสาบาลเป็นอันขาด ถ้าพระภิกษุสงฆ์สามเณรซึ่งเป็นพะยานไม่ยอมให้การก็ดี ศาลไม่มีอำนาจจะบังคับว่ากล่าวประการใดด้วยเป็นโมกษพะยาน คือพะยานที่พ้นแล้ว ไม่ต้องสืบพระภิกษุสงฆ์สามเณรองค์นั้นต่อไป[๒]

ผู้พิพากษาเป็นพะยาน ไม่ต้องเบิกความในบางข้อ

ข้อ ๑๔ ถ้าโจทก์หรือจำเลย อ้างผู้พิพากษาศาลใดเป็นพะยานในคดีแพ่งอาญาทั้งปวง ผู้พิพากษาซึ่งถูกอ้างนั้น

---

๑. ประกาศแก้พระราชบัญญัติลักษณะพะยาน ออกเมื่อวันที่ ๑๙ กุมภาพันธ์ ๑๑๘ ให้ดูคำพิพากษาฎีกาบางเรื่องที่ ๒๔๔ ปี ๑๒๐ และให้ดูข้อ ๑๗ ตัวอย่างที่ ๒ กับฟุตโน๊ต

๒. ดูหมายเหตุที่ ๖ ข้างท้าย

ไม่จำเป็นจะต้องให้การตอบข้อถามข้อใดข้อหนึ่ง ซึ่งถามถึงกิริยาหรือความประพฤติตัวของผู้พิพากษานั้นเองในศาล ในระหว่างเวลาซึ่งตนนั่งกระทำการตามหน้าที่ผู้พิพากษาอยู่ และไม่จำเป็นจะต้องให้การตอบข้อถามข้อใดข้อหนึ่ง ซึ่งถามถึงเหตุการสิ่งใดสิ่งหนึ่งซึ่งตนได้รู้ในส่วนหน้าที่ของตน ซึ่งเป็นผู้พิพากษาหรือตระลาการ เว้นไว้แต่เสนาบดีกระทรวงยุติธรรมหรือศาลใหญ่ศาลใดศาลหนึ่ง หรือผู้พิพากษาหรืออธิบดีคนใดคนหนึ่ง ซึ่งมีอำนาจบังคับบัญชาตนได้โดยทางราชการ จะมีคำสั่งให้ตนยอมให้การ จึงต้องให้การตอบข้อถามนั้น ๆ

ทนายความเป็นพะยาน ไม่ต้องเบิกความในบางข้อ

ข้อ ๑๕ ถ้าคู่ความฝ่ายใด อ้างหมอกฎหมายหรือทนายว่าความแทน บุคคลผู้ใดเป็นพะยาน หมอกฎหมายหรือทนายนั้น ไม่จำเป็นจะต้องให้การตอบคำถามข้อใดข้อหนึ่ง ซึ่งถามถึงข้อความหรือสรรพหนังสือใด ๆ ซึ่งตนได้รู้เห็นหรือได้รับจากคู่ความ โดยในกิจการหน้าที่ ๆ ตนได้เป็นที่ปรึกษาหารือ เป็นหมอกฎหมาย หรือเป็นทนาย

---

๑. คัดจากพระราชบัญญัติลักษณะพะยานมาตรา ๗ และให้ดูหมายเหตุที่ ๗ ข้างท้าย

ของคู่ความนั้น เว้นแต่ลูกความจะอนุญาตให้ตนเบิกความตนจึงจะให้การตอบคำถามด้วยข้อความเหล่านั้นได้

แต่ข้อความหรือสรรพหนังสือใด ๆ อันเป็นสิ่งที่จะอุดหนุนในการผิดอาญา หรือการฉ้อโกงอย่างใดอย่างหนึ่ง และข้อความหรือสรรพหนังสือใด ๆ ซึ่งไม่ใช่กิจในหน้าที่ของหมอกฎหมายหรือทนายนั้น ถึงแม้ว่าข้อความหรือสรรพหนังสือเหล่านี้ ตนจะได้รู้ได้เห็นหรือได้รับ ในขณะที่ตนเป็นหมอกฎหมายหรือทนายของลูกความอยู่ก็ดี ตนจะต้องให้การด้วยข้อความหรือสรรพหนังสือนี้ต่อศาล[๑]

ตัวอย่าง

๑. ในระหว่าง ก. รับว่าความเป็นทนายอยู่ ก. ได้เห็นลูกความของตนคบคิดกับคนอื่นกระทำพะยานเท็จ ภายหลังลูกความนั้นถูกฟ้องในเรื่องพะยานเท็จ โจทก์อ้าง ก. เป็นพะยาน ก. จะต้องให้การตามรู้ตามเห็น เพราะเหตุว่าเป็นความผิดอาญา ไม่ใช่กิจในหน้าที่ของ ก. ผู้เป็นหมอกฎหมายหรือทนายว่าความ ที่จะอุดหนุนความผิดอาญากฎหมายไม่ยกเว้น

๒. ก. ไปหา ข. ทนายและพูดดังนี้ว่า เขาฟ้อง ข้า, ว่าเป็นขะโมยและ ข้า, ได้ขะโมยเขาจริง อยากให้ท่านเป็นทนายช่วยว่าความให้

---

๑. ดูหมายเหตุที่ ๘ ข้างท้าย

การที่รู้ว่าคนหนึ่งได้กระทำความผิดอาญาจริง ที่จะเป็นทนายว่าความให้นั้น ไม่เรียกว่าเป็นการอุดหนุนในความผิดอาญา (เพราะความผิดอาญาคือการชะโมยนั้นได้เกิดขึ้นเสียแล้ว) ถ้า ข. ต้องอ้างเป็นพะยาน ศาลไม่ควรบังคับให้ ข. เบิกความถึงถ้อยคำที่ ก. ได้พูดนั้น

๓. ก. ต้องหาว่ากระทำผิดยักยอกทรัพย์ ก. จ้าง ข. เป็นทนายว่าความแทน ชั้นแรก ข. เห็นว่ารายเงินที่โจทก์พ้องว่า ก. ยักยอก ไม่มีปรากฏในบัญชีที่ ก. รักษา แต่ภายหลังกลับมีเรื่อนเงินปรากฏขึ้นในบัญชีนั้น เมื่อศาลตัดสินยกพ้องโจทก์ในคดีเรื่องยักยอกแล้ว ก. กลับพ้องหาโจทก์ว่าแกล้งพ้อง ก. ด้วยความเท็จไม่จริง ข. ถูกอ้างเป็นพะยาน (จำเลย) ศาลอังกฤษได้วินิจฉัยว่า เป็นเรื่องฉ้อโกงไม่เกี่ยวด้วยธุระหน้าที่ของ ข. ผู้เป็นทนาย ศาลยังคับให้ ข. เบิกความ ข้อที่ได้เห็นเรื่อนเงินปรากฏขึ้นใหม่ในบัญชีนั้น

๔. การที่หมอกฎหมายหรือทนายความ ได้นั่งเป็นพะยานสรรพหนังสือใด ๆ เช่นหนังสือพินัยกรรมเป็นต้น ตนจะต้องเบิกความถึงหนังสือเหล่านั้นได้ เพราะตนทำการในหน้าที่เป็นพะยานต่างหาก

ห้ามไม่ให้พะยานให้การเกี่ยวข้อง
ด้วยข้อราชการแผ่นดินซึ่งยังไม่ได้เบิดเผย

ข้อ ๑๖ ถ้าโจทก์จำเลยอ้างคนใดคนหนึ่งเป็นพะยาน ห้ามมิให้คนนั้น ให้การกล่าวด้วยข้อความซึ่งตนได้รู้จาก

หนังสือราชการ ซึ่งยังมิได้เปิดเผยให้ชนทั้งปวงรู้ อันเป็นเนื้อความเกี่ยวข้องด้วยราชการแผ่นดินเป็นอันขาด เว้นไว้แต่ตนได้อนุญาตจากเจ้าพนักงาน ผู้เป็นอธิบดีในกรมหรือในกระทรวงนั้น ๆ ก่อน จึงให้การได้[๑]

พะยานไม่จำเป็นต้องเบิกความปรักปรำตนเอง

ข้อ ๑๗ โจทก์จำเลย อ้างคนใดคนหนึ่งเป็นพะยานการที่จะถามและซักค้านพะยานด้วยข้อความอย่างใดอย่างหนึ่ง ซึ่งศาลเห็นว่าถ้าพะยานให้การตอบข้อถามนั้น จะเป็นการเบิกความปรักปรำเอาตัวของพะยานเอง เป็นที่น่ากลัวว่าพะยานจะถูกฟ้องต้องปรับไหมมีโทษทางอาญาแล้ว พะยานไม่จำเป็นจะต้องให้การตอบข้อถามนั้น[๒] เว้นแต่พะยานสมัครจะให้การเอง

ตัวอย่าง

๑. คดีเรื่องหนึ่ง โจทก์หาว่าจำเลยทำผืนเถื่อน พวกเจ้าภาษีขับผืนของกลางได้ เจ้าภาษีผืนมาเบิกความเป็นพะยาน ๆ ตอบคำถามทนายจำเลยว่า เมื่อก่อนพะยานเป็นเจ้าภาษีผืน เมื่อปลายปีจวนสิ้นงวดภาษี พะยานได้แจกและขายผืนให้ผู้มีชื่อเอาไปซ่อนไว้เป็น

---

๑. พระราชบัญญัติลักษณะพะยานมาตรา ๘ และให้ดูหมายเหตุที่ ๙ ข้างท้าย

๒. ดูหมายเหตุที่ ๑๐ ข้างท้าย

อันมาก ผู้นี้พะยานแจกบางชะนิด เนื้อยาเหมือนกับผู้นของกลาง ที่ยึดมาได้ ทนายจำเลยจะถามว่า ผู้นี้พะยานแจกมีจำนวนมาก หกแสนตำลึง ซึ่งกลายเป็นผู้นเถือนเมื่อหมดงวดภาษี ศาลไม่ยอมให้เอาความเหล่านี้ถาม เพราะเป็นข้อความที่จะทำให้พะยานเบิกความปรักปรำตัวเอง[๑]

๒. มีคดีหลายเรื่อง ที่โจทก์ได้อ้างคนที่เป็นพรรคพวกไปกระทำความผิดกับจำเลยเป็นพะยาน ๆ ให้การว่า ได้ไปย่องเบาลักทรัพย์ของผู้มีชื่อกับจำเลยอย่างนั้น ๆ หรือว่าได้ไปปล้นผู้มีชื่อกับจำเลยอย่างนั้น ๆ ศาลได้เคยขดและฟังคำพะยานเหล่านี้ในการพิจารณา เพราะพะยานพอใจสมัครที่จะให้การเอง[๒]

พะยานเบิกความนอกประเด็นศาลไม่ต้องฟัง

ข้อ ๑๙ ในการพิจารณาคดีใด ๆ ฝ่ายโจทก์ก็ดีฝ่ายจำเลยก็ดี จะอ้างพะยานหรือจะซักถามพะยานด้วยข้อความ

---

๑. คดีแดงที่ ๙๙๒ ปี ๑๒๕ ที่ศาลพระราชอาญา

๒. เป็นคดีที่เจ้าพนักงานฝ่ายธุระการจัดการยกโทษผู้ร้ายคนใดคนหนึ่งไว้ สำหรับให้นำจับผู้ร้ายอื่น ๆ และเมื่อจับได้แล้วโจทก์อ้างคนร้ายที่ได้ยกโทษนั้นเป็นพะยานเบิกความในคดี พะยานเช่นนี้ศาลไม่ใคร่จะเชื่อฟังนัก เว้นแต่โจทก์จะมีพะยาน หรือเหตุผลอื่น ๆ มาประกอบกับคำพะยานนั้น

อย่างใดอย่างหนึ่ง ซึ่งนอกประเด็น ผิดประเด็น เหนือประเด็น ศาลไม่ต้องฟัง[๑]

ข้อความที่เกี่ยวแก่ประเด็นโดยห่างไกล หรือข้อความที่หยาบช้าศาลไม่ฟังก็ได้

ข้อ ๑๙ ในการพิจารณาคดี ฝ่ายโจทก์ก็ดี ฝ่ายจำเลยก็ดี จะซักถามพะยานด้วยข้อความที่เกี่ยวข้องแก่ความในประเด็น แต่ถ้าศาลเห็นว่าเป็นข้อความที่ห่างไกลจากข้อความในประเด็นมาก หรือเป็นข้อความที่หยาบช้า ซึ่งจะเป็นการประจานพะยานหรือคนอื่นให้อายอดสู ศาลมีอำนาจห้ามไม่ให้เอาความนั้นถามพะยาน และห้ามพะยานไม่ให้ตอบคำถามนั้น

---

๑. กฎหมายเก่าลักษณะพะยาน (ราชบุรี) บทที่ ๔๗ มีว่า "พะยานให้การผิดประเด็น เหลือประเด็นท่านมิให้ฟังเอาเป็นพะยาน" พระราชบัญญัติลักษณะพะยานมาตรา ๓๗ มีว่า "ให้ศาลซักถามพะยานให้เบิกความโดยสัตย์จริง..จนสิ้นกระแสความในประเด็นข้อสืบ" มาตรา ๓๘ ตอนท้ายมีความว่า "ถ้าข้อความข้อใดมิได้เกี่ยวข้องกับประเด็นข้อสืบ เป็นความนอกประเด็นโดยแท้..ศาลจะต้องพิเคราะห์ดู... ถ้าศาลเห็นว่าไม่ควรจะให้พะยานให้การตอบแล้ว ก็ให้ศาลบอกพะยาน อย่าให้พะยานให้การตอบเลย" พระราชบัญญัติวิธีพิจารณาความแพ่ง ศก ๑๒๗ มาตรา ๒๗ มีว่า "ให้ (ศาล) คัดข้อใจความในคดี..ข้อที่โจทก์อ้าง..ข้อที่จำเลยแก้..เรียกว่าประเด็น..ให้คู่ความนำสืบข้อที่เถียงกันนั้น"

แต่เมื่อศาลเห็นว่าข้อความที่หยาบช้านั้น เป็นข้อความในประเด็นข้อสืบโดยแท้ จำเป็นที่พะยานจะต้องให้การออกให้ปรากฏแก่ศาล เพื่อเป็นหลักฐานในการพิพากษาคดีแล้ว พะยานจะต้องให้การด้วยข้อความเหล่านั้น[๑]

ภาค ๓

ว่าด้วยหน้าที่คู่ความจะสืบพะยานอย่างไร

ข้อ ๒๐ ค่ความฝ่ายใด เป็นผู้ที่ศาลจะตัดสินให้แพ้คดี เมื่อการพิจารณาไปยุติลงเพียงนั้น คู่ความฝ่ายนั้นเป็นผู้มีหน้าที่ ๆ จะต้องสืบพะยานก่อน เมื่อการพิจารณาดำเนินต่อไป หน้าที่สืบพะยานจะเลื่อนไปอยู่กับฝ่ายโน้นบ้างกับฝ่ายนี้บ้าง ตามความสันนิษฐานซึ่งจะบังเกิดขึ้น โดยคำพะยานหรือโดยกฎหมายบังคับ แต่คู่ความฝ่ายที่จะต้องแพ้คดีนั้น เป็นผู้ที่จะต้องสืบพะยานเสมอไป

ในคดีอาญาก็ดี และในคดีความแพ่ง ซึ่งมีความอาญาเกี่ยวข้องอยู่ในเรื่องด้วยก็ดี หน้าที่โจทก์จำเลยจะต้องสืบ

---

๑. พระราชบัญญัติลักษณะพะยานมาตรา ๓๗ และดูหมายเหตุที่ ๓๓ ข้างท้าย

162344

พะยานให้ได้ความสมจริงในข้อความผิดนั้น จนหมดเหตุที่ควรน่าสงสัย

ตัวอย่าง

๑. คดีโจทก์หาว่าจำเลยเป็นผู้ร้ายลักทรัพย์ จำเลยให้การปฏิเสธข้อหาโจทก์

เป็นหน้าที่โจทก์จะต้องสืบพะยานก่อน เพราะถ้าคดีไปยุติลงเพียงนี้ (คือไม่สืบพะยานด้วยกันทั้ง ๒ ฝ่าย) แล้ว ศาลจะต้องตัดสินให้ โจทก์แพ้ คือยกฟ้องโจทก์เสีย

ถ้าโจทก์สืบพะยานได้ความว่า จำเลยได้ลักทรัพย์จริง คราวนี้ตกเป็นหน้าที่ของจำเลย ที่จะต้องสืบพะยานต่อสู้คดีโจทก์ เพราะถ้าคดียุติแต่เพียงนี้ (คือถ้าไม่สืบพะยานอีก) ศาลจะต้องตัดสินให้จำเลยแพ้ คือลงโทษจำเลย

ถ้าจำเลยสืบพะยานได้ความมีน้ำหนักพอเชื่อว่า จำเลยเป็นหญิงมีสามี และได้ไปลักทรัพย์กับสามี หรือลักทรัพย์ต่อหน้าสามีแต่เพียงนี้ ความสันนิษฐานแห่งกฎหมายจะเกิดขึ้นเองโดยทันทีว่า จำเลยอยู่ใต้อำนาจอิสสระของสามี และได้ลักทรัพย์นั้นโดยสามีจำเลยบังคับให้ลัก คราวนี้โจทก์จะต้องกลับเป็นผู้แพ้ หน้าที่สืบพะยานจึงกลับไปอยู่กับฝ่ายโจทก์ใหม่ โจทก์จะต้องสืบพะยานให้ศาลเห็นว่าจำเลยไม่ได้อยู่ใต้บังคับของสามีในเวลาที่จำเลยทำการลักทรัพย์นั้น[๑]

---

๑. ดูหมายเหตุที่ ๑๒ ข้างท้าย

๒. คดีปรากฏจากคำพะยานว่า ได้เกิดเหตุเสียหายขึ้นโดยโจทก์ขึงโพงพางในแม่น้ำ ข้อสันนิษฐานแห่งกฎหมายจะบังเกิดขึ้นเองว่า โพงพางของโจทก์ได้กีดทางเรือเดิน ถ้าโจทก์ไม่สืบพะยานที่จะหักล้างความสันนิษฐานนี้เสียให้ได้แล้ว โจทก์จะต้องแพ้คดี[๑]

๓. ก. พ้อง ข. บริษัทอินชัวรันอัคคิภัย เรียกเงินค่าอินชัวรันตามหนังสือสัญญา ข. ต่อสู้ว่า ก. ได้แกล้งเผาบ้านที่ ข. ได้รับอินชัวรันนั้นเสียเอง (มีความอาญาเรื่องวางเพลิงเผาบ้านเกี่ยวอยู่ในเรื่องนี้) ข. จะต้องสืบพะยานให้ได้ความชัดเจน จนหมดเหตุที่ควรน่าสงสัย ดุจว่า ก. ต้องหาเป็นจำเลยในคดีอาญาฐานเป็นผู้ร้ายวางเพลิงเผาบ้าน

สืบข้อความในประเด็นและเกี่ยวแก่ประเด็นอย่างไร

ข้อ ๒๑ บรรดาข้อความต่าง ๆ ที่เป็นข้อความในประเด็น หรือเกี่ยวแก่ประเด็นในพ้องและคำให้การ นอกจากข้อความที่กฎหมายสันนิษฐาน และข้อความที่ศาลจะต้องรู้เอง คู่ความฝ่ายใดอยากจะให้ศาลเชื่อว่าข้อความนั้นได้เกิดขึ้นหรือได้มีอยู่จริง เป็นหน้าที่ของคู่ความฝ่ายนั้นจะต้องนำพะยานมาสืบ

บรรดาข้อความที่จำเป็นจะต้องสืบ เพื่อจะกระทำให้คำพะยานหรือหลักฐานใด ๆ ให้เป็นที่พึงได้ในการพิจารณา

---

๑. คำพิพากษาฎีกาที่ ๒๓๓ ปี ๑๒๑

นั้น คู่ความฝ่ายที่อยากจะอ้างคำพะยาน หรือหลักฐานนั้น เป็นผู้มีหน้าที่ ๆ จะต้องนำพะยานมาสืบ

ตัวอย่าง

๑. ก. พ้อง ข. ว่าเป็นผู้ร้ายลักทรัพย์ และอยากให้ศาลเชื่อว่าข้อหาของ ก. เป็นความจริง เป็นหน้าที่ของ ก. จะต้องนำพะยานมาสืบ คือ (๑) ชื่อ จำนวน และราคาทรัพย์ที่หาย (๒) ข. เป็นผู้ลักทรัพย์นั้นไป และบรรดาข้อความอย่างอื่นที่จำเป็นสำหรับคดีเรื่องลักทรัพย์ที่ ก. อยากจะให้ศาลเชื่อนั้น แต่ ก. ไม่จำเป็นจะต้องสืบว่าเป็นทรัพย์เคลื่อนที่ได้ เพราะความข้อนี้ศาลอาจสันนิษฐานรู้ได้เอง ก. แสดงแต่ชื่อและลักษณะของทรัพย์ ให้ศาลเห็นเท่านั้นเป็นพอแล้ว

ถ้า ก. อยากให้ศาลเห็นว่า ข. ได้ให้การรับสารภาพต่อ ค. ดังนี้ เป็นหน้าที่ของ ก. ที่จะต้องนำพะยานหลักฐานมาแสดง เรื่องที่ ข. ได้ให้การรับสารภาพดังนั้น

ฝ่าย ข. ถ้าอยากจะให้ศาลเชื่อว่า ในวันและเวลาที่โจทก์หานั้น ข. ได้อยู่ณที่แห่งอื่นดังนี้ เป็นหน้าที่ของ ข. ที่จะต้องนำพะยานสถานที่มาสืบต่อศาล

๒. ก. อยากให้ศาลเชื่อว่า ตนมีศักดินาสูง ก. ต้องนำพะยานมาสืบต่อศาล[๑]

๓. ก. อยากอ้างถ้อยคำของ ข. ที่ได้ตายไปแล้วเป็นพะยาน เป็นหน้าที่ของ ก. ที่จะต้องนำพะยานมาสืบว่า (๑) ข. ได้ตายแล้ว

---

๑. คำพิพากษาฎีกาที่ ๑๒๙ ปี ๑๑๘

(๒) เมื่อขณะ ข. ให้ถ้อยคำนั้น ข. มีอาการหนัก และ ข. หมดความหวังว่าจะรอดพ้นจากความตายได้[๑]

๔. เมื่อคดีส่งมาพิจารณาที่ศาลสง ก. อยากอ้างคำให้การของ ข. ที่ได้เบิกความไว้ชั้นศาลโปริสภาไต่สวนเป็นพะยาน เป็นหน้าที่ของ ก. ที่จะต้องนำพะยานหลักฐานมาแสดง ว่า ข. ได้ตายแล้ว หรือว่า ข. ได้กลายเป็นคนบ้า หรือป่วยมีอาการหนักเดินมาศาลไม่ได้ หรือว่าได้พยายามที่จะส่งหมายให้ ข. จะเรียกมาเป็นพะยานอย่างที่สุดแล้ว แต่ไม่พบตัว ข. เพราะฉะนั้นเรียก ข. มาเป็นพะยานยังศาลไม่ได้[๒]

ภาค ๔

ว่าด้วยวิธีสืบ ถาม ซักค้าน และติงพะยาน

ข้อ ๒๒ พะยานที่จะสืบมีอยู่ ๒ จำพวก คือพะยานบุคคลจำพวกหนึ่ง พะยานหนังสือจำพวกหนึ่ง ดังจะกล่าวต่อไปในหมวดที่ ๑ และหมวดที่ ๒ แห่งภาค ๔ นี้

---

๑. เป็นวิธีกฎหมายของฝรั่ง แต่ศาลไทยได้ใช้วิธีนี้ในการพิจารณาคดีมาหลายเรื่องแล้ว เพราะเห็นว่าเป็นยุติธรรมดี สำหรับหมู่คนที่รู้จักบาปบุญคุณและโทษ เห็นว่าควรใช้วิธีนี้ ดูข้อ ๖๓ และหมายเหตุที่ ๑๗ ข้างท้าย

๒. ดูหมายเหตุที่ ๑๓ ข้างท้าย

หมวดที่ ๑
ว่าด้วยพะยานบุคคล

พะยานต้องสาบาลหรือทำปฏิญาณแทนสาบาลก็ได้

ข้อ ๒๓ ผู้ใดต้องอ้างเป็นพะยานฝ่ายโจทก์ก็ดี ฝ่ายจำเลยก็ดี จะต้องสาบานตัวตามวิธีซึ่งนับถือ ตามชาติและศาสนาของผู้ที่ต้องอ้างเป็นพะยานนั้น เว้นไว้แต่โจทก์จำเลยจะพร้อมใจกันยอมไม่ให้พะยานสาบาน พะยานจึงไม่ต้องสาบานตัวได้

ถ้าผู้ที่ต้องอ้างเป็นพะยานนั้น เป็นผู้มีบรรดาศักดิ์สูงซึ่งมีพระบรมราชานุญาต มิให้ต้องสาบานก็ดี หรือพะยานมีความรังเกียจสงสัย แสดงตนว่าไม่ศรัทธาในศาสนาใดศาสนาหนึ่ง และจะขัดขืนไม่ยอมสาบาล ตามวิธีสบถสาบาน ที่ใช้อยู่ในศาล และร้องขอกระทำสัตย์ปฏิญาณตนแทนสบถสาบาลฉะนี้ เมื่อศาลพิเคราะห์เห็นสมควร จะอนุญาตให้ผู้นั้นทำสัจจาธิษฐานปฏิญาณตนได้ คำปฏิญาณนี้ถ้าผู้ที่ต้องอ้างเป็นพะยานนั้นอำพรางกล่าวเท็จ ต้องถือว่าเหมือนดังทนสาบาลตามกฎหมาย และมีโทษได้ตามนั้นทุกประการ[๑]

---

๑. คัดจากพระราชบัญญัติลักษณะพะยานมาตรา ๓๓ แต่ดัดแปลงบ้าง กล่าวเท็จนั้นให้ดูคำพากษาฎีกาบางเรื่องที่ ๓๗ ปี ๑๑๗

พระภิกษุสงฆ์สามเณรเป็นพะยานห้ามไม่ให้ศาลเด็กไม่เข้าใจคำสาบานไม่จำเป็นต้องสาบาล

ข้อ ๒๔ ถ้าโจทก์จำเลย อ้างพระภิกษุสงฆ์สามเณรเป็นพะยานแล้ว ห้ามมิให้ศาลบังคับพระภิกษุสงฆ์สามเณรซึ่งเป็นพะยานสาบานเป็นอันขาด ด้วยเป็นโมฆพะยาน คือพะยานที่พ้นแล้ว[๑]

ถ้าพะยานเป็นเด็กอายุอ่อนนัก (และดูเหมือนว่าถ้าเป็นคนแก่ชรามากนัก) ซึ่งศาลพิเคราะห์เห็นว่าไม่สามารถที่จะเข้าใจคำสาบานหรือคำปฏิญาณก็ดี ก็อาจเบิกความเป็นพะยานโดยไม่ต้องสาบานได้ ถ้าศาลเห็นว่าพะยานสามารถที่จะให้การตอบคำถามได้[๒] แต่คำพะยานเช่นนี้ไม่สู้จะมีน้ำหนักมาก ถ้าไม่มีเหตุผลหรือหลักฐานพะยานอื่นประกอบศาลไม่ใคร่จะเชื่อฟังคำพะยานเช่นนี้เป็นหลักฐานได้

พะยานต้องให้การตามรู้ตามเห็น

ข้อ ๒๕ พะยานทุกคนจะต้องเบิกความตามที่ตนได้รู้ได้เห็นและได้ยินโดยตนเอง กล่าวคือ :—

---

๑. พระราชบัญญัติลักษณะพะยานมาตรา ๑๔

๒. ศาลเคยทำเช่นนี้ เพราะเด็กไม่เข้าใจคำสาบาล ศาลจะไม่ลับให้เขาก็ไม่ได้เป็นกระไรอยู่

ข้อความอันใด ที่พะยานเบิกความว่า ได้เห็น พะยานจะต้องเป็นผู้เห็นข้อความนั้น ด้วยนัยน์ตาของพะยานเอง

ข้อความอันใด ที่พะยานเบิกความว่า ได้ยิน พะยานจะต้องเป็นผู้ได้ยินข้อความนั้น ด้วยหูของพะยานเอง

ข้อความอันใด ที่พะยานเบิกความว่า ได้สังเกตหรือรู้สึกได้โดยอาการอย่างใดอย่างหนึ่ง พะยานจะต้องเป็นผู้สังเกตหรือรู้สึกข้อความนั้น ด้วยอินทรีย์ความรู้สึกของพะยานเอง

ข้อความอันใด ที่พะยานออกความเห็น หรือที่เป็นเหตุที่จะให้พะยานออกความเห็นได้อย่างไร จะต้องเป็นความเห็นของพะยานเองทั้งสิ้น[๑]

วิธีสืบพะยาน ๓ ประการ

ข้อ ๒๖ การสืบพะยาน ต้องกระทำโดยถูกต้องด้วยกฎหมายกระบวนพิจารณาความแพ่ง และความอาญา และวิธีสืบพะยานนั้นมีอย่าง ๓ ประการดังนี้คือ :—

---

๑. มิฉะนั้นแล้วเป็นพะยานบอกเล่าซึ่งฟังไม่ได้ ดูกฎหมายเก่า ลักษณะพะยาน (ราชบุรี) บทที่ ๑๖ พระราชบัญญัติลักษณะพะยาน มาตรา ๓๗

(๑) ศาลไปเดินเผชิญสืบ[๑]

(๒) ศาลส่งประเด็นคำถามไปสืบ[๒]

(๓) เรียกพะยานมาสืบในศาล[๓]

ในประการที่ (๑) นั้นคือ ศาลบังคับให้โจทก์จำเลย นำตระลาการ หรือเจ้าพนักงานคนใดคนหนึ่ง ไปสืบพะยาน พร้อมด้วยฝ่ายโจทก์ฝ่ายจำเลย[๔] ณะที่บ้านเรือนของพะยาน หรือที่ตำบลใดตำบลหนึ่ง แล้วแต่ศาลจะวินิจฉัยเห็นสมควร

ในประการที่ (๒) นั้นคือ ศาลจะจดประเด็นข้อสืบ และจดคำถามข้อค้านข้อติง ของโจทก์จำเลยทั้ง ๒ ฝ่ายลงในกระดาษหรือใบประเด็น แล้วส่งไปให้เจ้าพนักงานหรือกรมใด ๆ ให้สืบถามพะยานให้โดยอ้าง หรือส่งไปให้พะยานตอบคำถามเหล่านี้เองก็ได้ แล้วแต่ศาลจะเห็นสมควร

---

๑. พระราชบัญญัติลักษณะพะยานมาตรา ๑๑ (๑)

๒. พระราชบัญญัติลักษณะพะยานมาตรา ๑๐ (๓)

๓. พระราชบัญญัติลักษณะพะยานมาตรา ๑๑ (๒)

๔. โจทก์จำเลยฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งจะไม่ยอมไปด้วย จะยอมให้ตระลาการหรือเจ้าพนักงานของศาลถามพะยานตามความยุติธรรมก็ได้ แต่ศาลต้องถามคู่ความว่าจะไปหรือไม่ไป และต้องลงรายงานไว้เสมอ

เรียกพะยานมาสืบในศาลคำถามจั่วหน้า และคู่ความถาม ซักค้าน และติงพะยานอย่างไร

ข้อ ๒๗ พะยานมาเบิกความในศาล เมื่อพะยานได้สาบานตัวหรือกระทำสัตย์ปฏิญาณตนแล้ว ศาลลงมือถามชื่อ ตำแหน่งยศและอายุของพะยาน บ้านเรือนที่อยู่ของพะยาน สังกัดมูลนายพะยาน การทำมาหากินของพะยาน ๆ ได้เกี่ยวข้องเป็นญาติพี่น้อง เป็นทาษหรือลูกจ้างคนใช้ของคู่ความอย่างไรบ้างก่อน[๑] แล้วศาลถามพะยานให้เบิกความตามข้อความในประเด็น[๒] แล้วยอมให้โจทก์หรือจำเลยฝ่ายผู้ที่อ้างพะยานนั้น ถามพะยานเพิ่มเติมอีกต่อไป เมื่อเสร็จแล้วยอมให้คู่ความอีกฝ่ายหนึ่ง ผู้ที่มิได้อ้างพะยานนั้นซักค้านพะยานได้ แล้วยอมให้คู่ความฝ่ายที่อ้างพะยานถามติงพะยานอีก

ในเวกลาที่พะยานเบิกความอยู่ หรือในเวลาที่คดียังค้างอยู่ในระหว่างพิจารณานั้น โจทก์จำเลยฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งมีอำนาจร้องขอต่อศาล หรือเมื่อศาลเองดำริเห็นว่าข้อความ

---

๑. พระราชบัญญัติลักษณะพะยานมาตรา ๓๖ คำถามในมาตรานี้เป็นหลักสำคัญควรจำเอาไว้

๒. ดูหมายเหตุที่ ๑๕ ข้างท้าย

อันใดยังบกพร่องเคลือบคลุมเป็นที่น่าสงสัยอยู่ ศาลจะเรียกพะยานมาซักถามข้อความอะไรอีกต่อไปก็ได้ แล้วแต่ศาลจะวินิจฉัยเห็นสมควร[๑]

ถ้าพะยานเป็นลมป่วยเจ็บ หรือตายลงในระหว่างที่ให้การนั้น ถ้อยคำของพะยานที่ได้เบิกความไว้เพียงใด ศาลถือว่าเป็นคำพะยานที่ใช้ได้

คู่ความฝ่ายที่อ้างถามพะยานอย่างไร

และคู่ความฝ่ายที่มิได้อ้างซักค้านพะยานอย่างไร

ข้อ ๒๙ การที่คู่ความที่เป็นผู้อ้างพะยานจะถามพะยานก็ดี และการที่คู่ความฝ่ายผู้ที่มิได้อ้างพะยานจะซักค้านพะยานก็ดี จะต้องถามและซักค้านพะยานด้วยข้อความในประเด็น[๒] หรือข้อความที่เกี่ยวแก่ข้อความในประเด็น[๓] หรือที่ควรถือว่าเกี่ยวแก่ข้อความในประเด็น[๔]

แต่คู่ความฝ่ายผู้ที่มิได้อ้างพะยาน ไม่จำเป็นจะต้องถามซักค้านพะยาน เฉพาะแต่ในข้อความที่ปรากฏขึ้นโดยการที่ศาลหรือคู่ความฝ่ายผู้ที่อ้างพะยานได้ถาม แต่บรรดา

---

๑. พระราชบัญญัติลักษณะพะยานมาตรา ๔๑

๒. คือความในภาค ๑ เล่ม ๒

๓. คือความในภาค ๒ เล่ม ๒

๔. คือความในภาค ๓ เล่ม ๒

ข้อความทั้งหมดซึ่งเป็นความในประเด็น หรือซึ่งเกี่ยวหรือควรถือว่าเกี่ยวแก่ข้อความในประเด็นใด ๆ ซึ่งฝ่ายผู้ทำได้อ้าง เห็นว่าจะเป็นประโยชน์แก่คดีฝ่ายตนแล้ว ฝ่ายผู้ทำได้อ้างพะยานอาจถามซักค้านพะยานด้วยข้อความเหล่านั้นได้

นอกจากข้อความที่กล่าวแล้วข้างต้น คู่ความฝ่ายที่มิได้อ้างพะยาน อาจถามซักค้านพะยานได้อีกต่อไปดังนี้ :—

(๑) ข้อความที่พะยานให้การตอบคำถาม ของฝ่ายผู้ที่อ้างพะยานนั้น มีเหตุผลอย่างใดอย่างหนึ่งที่ศาลไม่ควรจะเชื่อฟังเป็นหลักฐานแน่นอนได้

(๒) ถามสะกัดซักไซ้ไล่เลียง เพื่อจับความเท็จของพะยานให้ปรากฏ หรือทำให้ถ้อยคำของพะยานเลอะเลือนไม่น่าเชื่อ

(๓) ถามซักค้านพะยาน เพื่อจะให้เห็นว่าพะยานเป็นคนประพฤติการอันธพาลชั่วช้า กล่าววาจาไม่ควรเชื่อฟังเป็นความจริง[๑]

ข้อถามเหล่านี้ศาลจะบังคับให้พะยานตอบ เว้นแต่ศาลจะเห็นว่าข้อความที่ถามนั้น :—

(๑) ไม่สามารถจะกระทำให้ความเชื่อในคำพะยานนั้นเสียหายไปได้ประการหนึ่งหรือ

---

๑. ดูพระราชบัญญัติลักษณะพะยานมาตรา ๓๘

(๒) ถามเล่นเป็นการดูถูกหมิ่นประมาทหยาบช้าต่อพะยาน หรือผู้อื่นโดยใช่เหตุไม่เป็นประโยชน์แก่การพิจารณาประการหนึ่ง[๑] หรือ

(๓) จะกระทำให้พะยานเบิกความปรักปรำเอาตัวของพะยานเอง จะกระทำให้พะยานถูกฟ้องต้องปรับไหมมีโทษในความอาญาตามความในข้อ ๑๗ ประการหนึ่งดังนี้

ศาลจะห้ามไม่ให้เอาข้อความเหล่านี้ถาม และห้ามพะยานไม่ให้ตอบคำถามได้ เมื่อศาลวินิจฉัยเห็นว่าควร

ถามติงพะยานอย่างไร

ข้อ ๒๙ เมื่อพะยานเบิกความตอบข้อค้านเสร็จแล้ว คู่ความซึ่งเป็นผู้อ้างพะยาน ถามติงได้อีก แต่ต้องถามดังนี้คือ :—

(๑) ข้อความใด ๆ ซึ่งพะยานให้การตอบข้อค้าน เป็นข้อความแปลกขึ้นใหม่จากข้อความที่ศาลและตนเองได้ถามพะยานไว้แล้วนั้น ให้ถามพะยานให้พะยานให้การชี้แจงอธิบายข้อความซึ่งเกิดขึ้นใหม่นั้น ให้ชัดเจนจนสิ้นสงสัย[๒]

---

๑. พระราชบัญญัติลักษณะพะยานมาตรา ๓๙

๒. พระราชบัญญัติลักษณะพะยานมาตรา ๔๐ (๑)

(๒) ข้อความข้อใด ซึ่งพะยานให้การตอบข้อค้านไปโดยความพลั้งพลาดหลงลืม ให้ถามพะยาน ให้พะยานชี้แจงข้อความนั้น และให้อธิบายว่าเหตุใดพะยานจึงได้หลงลืมให้การพลั้งพลาดไป[๑]

การที่จะถามติงพะยานนี้ ไม่ให้เอาข้อความอันใดอันหนึ่งซึ่งมิได้เกิดขึ้นจากถ้อยคำที่พะยานได้ให้การตอบข้อค้านของคู่ความฝ่ายผู้ที่มิได้อ้างพะยาน[๒] เว้นไว้แต่ผู้ที่จะถามติงนั้น ได้ชี้แจงให้ศาลเห็นว่า ข้อความที่จะถามเพิ่มเติมขึ้นอีกนั้น เป็นความสำคัญซึ่งตนมิได้ถามไว้แต่ก่อน เพราะหลงลืม หรือด้วยเหตุอย่างใดอย่างหนึ่ง เมื่อศาลเห็นสมควรอนุญาตให้ถามแล้ว จึงจะถามพะยานด้วยข้อความนั้นเพิ่มเติมอีกได้ เมื่อเช่นนี้แล้ว คู่ความฝ่ายผู้ที่มิได้อ้างพะยานจะถามซักค้านพะยานได้อีกฉะเพาะแต่ในข้อความซึ่งปรากฏขึ้นใหม่เท่านั้น

คู่ความจะขอพิสูจน์พะยานที่ตนอ้างเองไม่ได้

ข้อ ๓๐ โจทก์จำเลยฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง เป็นผู้อ้างพะยานและพะยานซึ่งตนเป็นผู้อ้างนั้น ให้การไม่สมหรือไม่มีประโยชน์หรือเป็นที่เสียหายต่อคดีฝ่ายตน และตนจะ

---

๑. พระราชบัญญัติลักษณะพะยานมาตรา ๔๐ (๒)

๒. พระราชบัญญัติลักษณะพะยานมาตรา ๔๐ ตอนท้าย

ขอพิสูจน์ต่อพะยานซึ่งตนเองเป็นผู้อ้างนั้นไม่ได้ กฎหมายห้าม

แต่ถ้าพะยานได้ให้การไว้แต่ก่อนต่อศาล หรือต่อเจ้าพนักงานใด ๆ และคำให้การของพะยานในครั้งก่อนนั้นผิดและไม่ต้องกับคำให้การของพะยานในชั้นนี้แล้ว โจทก์หรือจำเลยซึ่งเป็นผู้อ้างพะยานอาจซักถามพะยานว่า พะยานได้ให้การไว้ในครั้งก่อนนั้นอย่างไร แล้วส่งถ้อยคำของพะยานที่ได้ให้การไว้นั้นต่อศาล สำหรับยันต่อคำให้การของพะยานในชั้นนี้ได้[๒]

---

๑. พิสูจน์นั้นคือนำพะยาน หรือหลักฐานอื่นมาแสดงยันเอาพะยานว่า เบิกความไม่จริง ดูกฎหมายเก่าลักษณะพะยาน(ราชบุรี)บทที่๑๙

๒. พิสูจน์ไม่ได้ แต่จะพ้องพะยานว่าเบิกความเท็จขึ้นอีกเรื่องหนึ่งได้ ดูคดีกรมอัยยการโจทก์ จันซ่งเซ่งกับพวกจำเลย สำนวนคดีแดงที่ ๑๓๐๕ ปี ๑๒๖ ที่ศาลพระราชอาญา เรื่องนี้จำเลยต้องหาว่าเป็นผู้ร้ายปล้น โจทก์อ้างอำแดงก่ำ อำแดงโห สองคนซึ่งเป็นภรรยาจันซ่งเซ่งเป็นพะยาน ๆ ให้การต่อเจ้าพนักงานที่โรงพัก และเบิกความที่ศาลโปริสภาเวลาไต่สวนสมโจทก์ทุกอย่าง ครั้นความมาถึงศาลพระราชอาญา พะยานกับเบิกความไปอย่างหนึ่งไม่ต้องกับคำเดิม เจ้ากรมอัยยการได้เอาถ้อยคำของพะยานที่ได้ให้การไว้แต่ก่อน ซักถามพะยาน ๆ รับว่าเป็นคำของพะยาน พะยานชี้แจงว่าเป็นคำเท็จทั้งสิ้น โจทก์ยื่นคำให้การพะยานชั้นเดิมต่อศาล ให้ศาลวินิจฉัยว่าคำไหนจะจริง และพ้องพะยานว่าเบิกความเท็จอีกชั้นหนึ่งด้วย

โจทก์จำเลยจะขอพิสูจน์ต่อพะยาน ซึ่งตนมิได้อ้างได้อย่างไร

ข้อ ๓๑ โจทก์ก็ดี จำเลยก็ดี จะขอพิสูจน์ต่อพะยานของคู่ความอีกฝ่ายหนึ่ง ซึ่งตนมิได้อ้างได้ดังนี้คือ :—

(๑) เมื่อโจทก์จำเลยผู้ที่จะพิสูจน์ต่อพะยานนั้น มีเหตุผลหรือหลักฐานพิรุธร่องรอยอันควรสงสัยว่าพะยานเป็นคนประพฤติทุจริต มีวาจามิควรเป็นที่เชื่อฟัง[๑] หรือพะยานได้ซักซ้อมย้อมแปลงกันไว้กับอีกฝ่ายหนึ่ง หรือพะยานได้มีความอาฆาตปรารถนาจะให้การเท็จปรักปรำต่อคดีฝ่ายตน ๆ จะขอเรียกพะยานซึ่งเป็นคนมีหลักฐานมาพิสูจน์ต่อพะยานได้อีกประการหนึ่ง

(๒) โจทก์จำเลยผู้ที่จะพิสูจน์นำสิ่งสำคัญ หรือหนังสือหลักฐานอันใดอันหนึ่งซึ่งจะแสดงให้เห็นได้ว่าพะยานได้รับสินจ้างสินบล หรือได้รับสัญญากับผู้ใดผู้หนึ่งอาสาเข้ามาเป็นพะยานเพื่อจะให้การปรักปรำฝ่ายหนึ่ง เข้าด้วยฝ่ายหนึ่ง มาพิสูจน์ต่อพะยานได้ประการหนึ่ง

---

๑. เช่นพะยานแต่งตัวเป็นเยนเตอล์แมน แต่ที่จริงเป็นกุยบชาตามบ่อน

(๓) โจทก์จำเลยผู้ที่จะพิสูจน์นำสิ่งสำคัญหรือหนังสืออันใดอันหนึ่ง เป็นหลักฐานมาแสดงให้ปรากฏว่าพะยานให้การไว้แต่ครั้งก่อนในคดีเรื่องเดียวกันนั้นไม่ต้องกับคำที่ให้การในชั้นหลังนี้ มาพิสูจน์ต่อพะยานได้ประการหนึ่ง

แต่การที่จะยอมให้พิสูจน์นี้ ศาลจะต้องวินิจฉัยโดยถ่องแท้ โจทก์จำเลยผู้ที่จะขอพิสูจน์ต่อพะยานเช่นนี้ จะต้องทำมูลให้ปรากฏขึ้นต่อศาล โดยทางซักไซ้ไล่เลียงพะยานด้วยข้อความเหล่านี้ และนำสิ่งสำคัญหลักฐานมาแสดง และศาลต้องวินิจฉัยเห็นว่าเป็นการจำเป็นด้วย ศาลจึงจะยอมให้พิสูจน์ต่อพะยานได้[๑]

---

๑. ความในข้อนี้ คัดมาจากพระราชบัญญัติลักษณะพะยานมาตรา ๔๒ แต่ดัดแปลง เพื่อให้เข้าใจง่ายเข้าอีกบ้าง ที่จะยอมให้พิสูจน์นั้นชักช้าเสียเวลาราวกับยอมชำระความใหม่อีกเรื่องหนึ่ง เพราะฉะนั้นถึงจะได้พิรุธร่องรอยว่าพะยานเบิกความเท็จก็ดี แต่ถ้าศาลเห็นว่าความเท็จของพะยานไม่สามารถจะทำให้ข้อความเท็จจริงในคดีเปลี่ยนแปลงไปได้แล้ว ศาลก็จะไม่ยอมให้พิสูจน์ ศาลจะบอกผู้ที่ขอพิสูจน์พะยานว่า ถ้าเห็นว่าพะยานให้การเท็จก็ไปฟ้องร้องกันเป็นคดีขึ้นใหม่เถิด ไม่จำเป็นที่จะต้องพิสูจน์กันในคดีเรื่องนี้

ถามนำพะยาน

ข้อ ๓๒ โจทก์ก็ดี จำเลยก็ดี จะถามนำพะยาน กล่าวคือใช้คำถามที่แนะนำข้อความให้พะยานตอบ เวลาจะถามและติงพะยานซึ่งตนเป็นผู้อ้างเองไม่ได้ เว้นไว้แต่ศาลจะอนุญาตให้ถาม[๑]

แต่คู่ความซึ่งมิได้เป็นผู้อ้างพะยานนั้น เวลาถามซักค้านพะยานซึ่งฝ่ายโน้นเป็นผู้อ้างถามนำพะยานได้

พะยานดูหนังสือหมายเหตุเวลาเบิกความได้

ข้อ ๓๓ ถ้าพะยานมีหนังสือบันทึกหมายเหตข้อความอันใดไว้สำหรับเป็นเครื่องเตือนใจเตือนความจำของพะยานที่จะให้จำข้อความ ซึ่งพะยานจะต้องเบิกความให้ดีขึ้น เวลาพะยานให้การต่อหน้าศาล พะยานจะดูหนังสือบันทึกหมาย

---

๑. ต้องแปลว่าถามในข้อความที่สำคัญ ข้อความที่ปรากฏอยู่ชัดเจน หรือรับรองกันแล้ว ถึงจะเป็นข้อความในประเด็นก็ถามนำได้ เพื่อตัดการพิจารณาให้สั้นลง ศาลเป็นผู้ที่จะระวังในเรื่องนี้ ที่ศาลอนุญาตให้ถามนำพะยานนั้น เช่นเมื่อศาลเห็นว่า พะยานเป็นเด็กอายุเยาว์ ถ้าไม่ยอมให้ถามนำบ้างแล้วจะต้องถามกันเสียเวลาไปมาก หรือเมื่อพะยานให้การถึงข้อความหรือบุคคลอะไรบอกลักษณะถูกต้องหมด แต่บังเอิญไปลืมชื่อหรืออะไรเสียอย่างหนึ่งดังนี้ ศาลก็อนุญาตให้ถามนำได้

เหตุนี้ก็ได้ไม่มีอะไรห้าม แต่หนังสือบันทึกหมายเหตุนี้พะยานจะต้องเป็นผู้เขียนผู้ทำเอง หรือถ้าเป็นหนังสือที่ผู้อื่นได้เขียนหรือทำให้พะยาน ๆ จะต้องเป็นผู้ได้รู้ได้เห็นด้วยในเวลาที่พะยานยังทรงจำข้อความในหนังสือได้ชัดเจนดี[๑]

ถ้าพะยานเป็นผู้ชำนาญการพิเศษ เวลาพะยานเบิกความ พะยานจะดูตำหรับตำราของพะยานก็ได้

แต่หนังสือบันทึกหมายเหตุหรือตำหรับตำราเช่นกล่าวนี้คู่ความฝ่ายผู้ที่มิได้อ้างพะยานมีอำนาจที่จะขอดูเมื่อไรก็ได้ และจะซักค้านพะยานด้วยข้อความเหล่านี้ก็ได้เหมือนกัน

หมวดที่ ๒

ว่าด้วยพะยานหนังสือ

ข้อ ๓๔ สรรพหนังสือที่จะอ้างเป็นพะยานได้มี ๒ อย่าง คืออ้างต้นฉะบับอย่างหนึ่ง อ้างสำเนาอย่างหนึ่ง

อ้างต้นหนังสือ

ข้อ ๓๕ การที่จะอ้างต้นหนังสือก็คือ นำเอาหนังสือที่อ้างนั้นเองมายื่นให้ศาลตรวจดู หนังสือบางชะนิดกฎหมายต้องการให้มีพะยานผู้ลุกผู้นั่งรู้เห็น เป็นต้นว่าหนังสือ

---

๑. ดูหมายเหตุที่ ๑๕ ข้างท้าย

พินัยกรรม์ ผู้ที่อ้างหนังสือนั้นจะต้องนำพะยานที่ได้นั่งรู้เห็นคนใดคนหนึ่ง หรือทั้งหมดนั้นมาเป็นพะยานให้เป็นการเพียงพอด้วย ถ้าพะยานผู้ลุกผู้นั่งมาเป็นพะยานไม่ได้ เช่น พะยานตายหรือเป็นบ้าหรือสูญหายไปไหนหมดด้วยเหตุอย่างใดอย่างหนึ่ง ผู้ที่อ้างหนังสือนั้นจะนำพะยานอื่น ๆ อันเป็นผู้ที่ได้รู้ได้เห็นเวลาทำหนังสือ หรือที่จำลายมือของพะยานผู้ลุกผู้นั่งเบิกความแทนในเรื่องการทำหนังสือนั้นให้เป็นการเพียงพอก็ได้

ถ้าหนังสือมีหลายฉะบับ เช่นหนังสือสัญญาหรือหนังสือพินัยกรรม์ทำหลายฉะบับ หนังสือทุก ๆ ฉะบับนั้นเรียกว่าต้นหนังสือ

ถ้าหนังสือทำหลายฉะบับเหมือน ๆ กันโดยวิธีพิมพ์หรือถ่ายรูป เช่นหนังสือราชกิจจาที่ออกคราวหนึ่ง ๆ เป็นต้น ทุก ๆ ฉะบับนั้นเรียกว่าต้นหนังสือ

อ้างสำเนา

ข้อ ๓๖ การที่จะอ้างสำเนา ก็คือนำเอา สำเนาหนังสือที่อ้าง ซึ่งมีผู้คัดลอกสอบทานถูกต้องแล้วนั้นมายื่นให้ศาลตรวจดู สำเนาเช่นนี้จะต้องมีเจ้าพนักงานหน้าที่รับรองว่าเป็นสำเนาอันถูกต้อง เช่นสำเนาหนังสือต่าง ๆ คัดลอกไปจากศาลได้ประทับตราของศาลและยกกระบัตรศาล ได้

ตรวจและเซ็นชื่อรับรองว่าเป็นสำเนาอันถูกต้อง มิฉะนั้น แล้วจะต้องมีพะยานสาบาลรับรองว่า เป็นสำเนาอันถูกต้อง หนังสือนั้นจึงจะเป็นที่เชื่อฟังได้[๑]

อนึ่งถ้าสำเนาเช่นนี้ไม่มีอยู่ ผู้ที่อ้างจะนำพะยานบุคคลผู้ที่ได้รู้ได้เห็น และจำข้อความในหนังสือนั้นได้ มาสาบาลเบิกความด้วยข้อความในหนังสือนั้นก็ได้เหมือนกัน

อย่างไรศาลจึงยอมให้คู่ความอ้างสำเนาหนังสือได้

ข้อ ๓๗ ในการที่คู่ความ จะขออ้างสำเนาหนังสือเป็นพะยานนั้น ศาลจะยอมให้อ้างแต่เมื่อได้ความว่า

(๑) ต้นหนังสืออยู่กับคู่ความอีกฝ่ายหนึ่ง ซึ่งเป็นผู้ที่มิได้อ้าง และเมื่อฝ่ายนั้นได้รับหมายให้นำหนังสือมาศาลแล้ว หายอมนำต้นหนังสือมายังศาลไม่ประการหนึ่ง[๒]

---

๑. พระราชบัญญัติลักษณะพะยานมาตรา ๒๕ และให้ดูคำพิพากษาฎีกาที่ ๙๔๒ ปี ๑๒๗

๒. พระราชบัญญัติลักษณะพะยานมาตรา ๒๔ ว่า ผู้ขัดหมายศาลเช่นนี้ ศาลจะตัดสินกฎีกาเป็นแพ้หรือจะบังคับอย่างอื่นก็ได้ บังคับอย่างอื่นก็ได้ บังคับอย่างอื่นก็คือ ศาลจะยอมฟังพะยานอื่นดังกล่าวไว้ในข้อนี้เป็นต้น ถ้าหนังสือที่อ้างเป็นสิ่งที่จะปรักปรำต่อผู้ที่จะนำมายื่น (ตามความในข้อ ๑๗) ดังนี้ ศาลจะตัดสินกฎีกาเป็นแพ้เห็นจะไม่ได้ แต่ศาลจะยอมให้ผู้อ้างสืบพะยานอื่นตามความในข้อนี้ได้

(๒) ต้นหนังสือได้ตกอยู่กับบุคคลผู้ใดผู้หนึ่ง ซึ่งมิได้เป็นคู่ความ และเมื่อผู้นั้นได้รับหมายให้นำหนังสือมายื่นต่อศาลแล้ว ผู้นั้นไม่ยอมที่จะนำต้นหนังสือมาศาลโดยมีเหตุที่กฎหมายยกเว้น ศาลจะบังคับผู้นั้นไม่ได้ประการหนึ่ง[๑]

(๓) ต้นหนังสือได้ทำลาย หรือสูญหายไปด้วยเหตุอย่างใดอย่างหนึ่งประการหนึ่ง[๒]

(๔) ต้นหนังสือเป็นสิ่งที่จะนำมายังศาลไม่ได้ หรือจะนำมาได้โดยยากประการหนึ่ง[๓]

(๕) ต้นหนังสือเป็นหนังสือทางราชการ ซึ่งจะนำมาศาลโดยยากประการหนึ่ง[๔]

---

๑. เหตุที่กฎหมายยกเว้นนั้น เช่นทนายที่รับรักษาหนังสือของลูกความไว้ (ตามความในข้อ ๑๕) หรือหนังสือเป็นสิ่งที่จะเป็นพะยานปรักปรำต่อผู้ที่จะนำมายื่น (ตามความในข้อ ๓๗) เป็นต้น

๒. ดูพระราชบัญญัติลักษณะพะยานมาตรา ๒๓ ตอนท้ายสุด

๓. เช่นเขียนหนังสือหมิ่นประมาท ว่ากันไว้ที่บนกำแพง จะยกเอากำแพงเมืองมายังศาลไม่ได้เป็นต้น

๔. เช่นพระราชกำหนดกฎหมาย และต้นหนังสือสัญญาทางพระราชไมตรีอะไรเหล่านี้ ดูแต่สำเนาอันเป็นหนังสือพิมพ์ที่ออกแพร่หลายแล้วก็พอ

(๖) ต้นหนังสือเป็นหนังสือที่ยุ่งยากหลายฉะบับและคู่ความประสงค์จะอ้างแต่ข้อใจความของหนังสือเหล่านี้ประการหนึ่ง

การที่จะวินิจฉัยว่ามีเหตุเพียงพอหรือไม่ที่จะยอมให้คู่ความอ้างสำเนาหนังสือนั้น เป็นหน้าที่ศาลจะต้องวินิจฉัย

เล่ม ๒

ว่าด้วยคำพะยานอย่างไรพั่งได้

ภาค ๑

ว่าด้วยคำพะยานในประเด็น

ประเด็นนั้นอะไร

ข้อ ๓๘ ประะเด็นแปลว่า ข้อความซึ่งทุ่มเถียงกันระหว่างโจทก์และจำเลย ถ้าพิจารณาได้ความจริง อาจทำให้คดีถึงแพ้และชะนะ หรืออาจทำให้อำนาจและหน้าที่ของคู่ความฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง บังเกิดมีขึ้นหรือสูญหายหรือเปลี่ยนแปลงไปเป็นอย่างอื่นได้ ตามพระราชกำหนดกฎหมาย

คำพะยานในประเด็นพั่งได้

ข้อ ๓๙ ในคดีเรื่องความใด ๆ คำพะยานที่ให้การด้วยข้อความในประเด็นนั้น พั่งเป็นคำพะยานได้[๑]

---

๑. ดูกฎหมายเก่าลักษณะพะยาน (ราชบุรี) บทที่ ๔๗ และพระราชบัญญัติลักษณะพะยานมาตรา ๓๗ และพระราชบัญญัติพิจารณาความแพ่งมาตรา ๒๗

ตัวอย่าง

๑. ก. ต้องหาว่าฆ่า ข. ตายโดยความเจตนา ก. ปฏิเสธว่า ก. ไม่มีความผิด ประเด็นจึงมีว่า ก. มีความผิดฐานฆ่า ข. ตายโดยเจตนาจริงหรือไม่

คำพะยานที่เบิกความว่า ก. ได้ฆ่า ข. ตาย เรียกว่าคำพะยานในประเด็น เพราะถ้าพิจารณาได้ความจริงตามกฎหมาย ก. จะต้องแพ้คดี และมีหน้าที่ ๆ จะต้องรับโทษฐานฆ่า ข. ตายโดยเจตนา

คำพะยานที่เบิกความว่า ขณะเมื่อ ก. ฆ่า ข. ก. เป็นคนบ้า ไม่มีสติไม่รู้สึกผิดและชอบ เรียกว่าคำพะยานในประเด็น เพราะถ้าพิจารณาได้ความจริงตามกฎหมาย ก. จะชะนะคดีคือไม่มีความผิดทางอาญาเลย

คำพะยานที่เบิกความว่า ขณะ ก. จะฆ่า ข. ข. ได้ทำการยั่วโทษะ ก. กระทำให้ ก. ฆ่า ข. โดยความโทษะ ซึ่งตามกฎหมายความผิดของ ก. จะต้องเปลี่ยนแปลง หรือลดน้อยลงไปจากข้อหาโจทก์ คือ ก. จะมีความผิดแต่เพียงฐานฆ่าคนตายโดยไม่เจตนาเท่านั้น เรียกว่าคำพะยานในประเด็น

๒. ในตัวอย่างที่ ๑ ถ้า ก. ให้การต่อสู้อ้างฐานที่อยู่

คำพะยานที่เบิกความสมฐานที่อยู่ของ ก. เรียกว่าคำพะยานในประเด็น เพราะถ้าพิจารณาได้ความจริง ก. จะชะนะคดี

๓. ก. ฟ้อง ข. ว่าเป็นหนี้เงิน ก. และไม่ใช้ ข. ให้การปฏิเสธว่าไม่ได้เป็นหนี้ ประเด็นจึงมีว่า ข. ได้เป็นหนี้เงิน ก. จริงหรือไม่

คำพะยานที่เบิกความว่า ข. ได้กู้เงินของ ก. ไป เป็นคำพะยานในประเด็น คำพะยานที่เบิกความว่า เงินที่ ข. เป็นหนี้ ก. เป็นหนี้สินเกิดจากการพะนัน ซึ่งตามกฎหมายจะไม่ต้องบังคับ ข. ให้ใช้หนี้นั้น เป็นคำพะยานในประเด็น

๔. ในตัวอย่างที่ ๓ ถ้า ข. ให้การต่อสู้ว่า ได้ใช้หนี้ให้ ก. แล้ว คำพะยานที่เบิกความว่าได้เห็น ข. เอาเงินไปใช้หนี้ให้ ก. เป็นคำพะยานในประเด็น

ภาค ๒

ว่าด้วยคำพะยานที่เกี่ยวแก่ข้อความในประเด็น

ข้อความที่เกี่ยวแก่ประเด็นนั้นอะไร

ข้อ ๔๐ ข้อความที่เกี่ยวแก่ประเด็นแปลว่าข้อความใด ๆ ที่เป็นเหตุหรือเป็นผลของข้อความในประเด็น หรือเป็นข้อความซึ่งเกี่ยวข้องกับข้อความในประเด็น เมื่อสับสมได้ความจริง ข้อความอันนี้หรือข้อความอันนี้รวมเข้ากับข้อความอื่น ๆ ด้วย จะกระทำให้เป็นการน่าเชื่อหรือไม่น่าเชื่อว่าข้อความในประเด็นนั้น ได้เกิดขึ้น ได้มีอยู่จริง หรือว่าหามิได้เลย

คำพะยานที่เกี่ยวแก่ข้อความในประเด็นฟังได้

ข้อ ๔๑ ในคดีเรื่องความใด ๆ คำพะยานที่เบิกความเกี่ยวแก่ข้อความในประเด็นนั้น ศาลฟังเป็นคำพะยานในการพิจารณาคดีได้ ข้อความที่เกี่ยวแก่ความในประเด็นนั้นดังนี้ คือ :—

(ก) ข้อความดังที่ได้อธิบายไว้ในข้อ ๔๐ อย่างหนึ่งและ

(ข) ข้อความดังที่จะกล่าวต่อไปในข้อ ๔๒—๔๓—๔๔—๔๕—๔๖—๔๗—๔๘ และข้อ ๔๙ ในภาค ๒ นี้ อย่างหนึ่งนั้นเรียกว่าเป็นข้อความเกี่ยวแก่ประเด็น เว้นแต่ข้อความตามที่ได้กล่าวไว้ในข้อ ๔๐ บางอย่างถึงแม้ว่าจะเป็นข้อความที่เกี่ยวข้องแก่ประเด็นอยู่บ้างก็ดี แต่ถ้าศาลวินิจฉัยเห็นว่าไม่เป็นการจำเป็นและสมควรที่จะยอมให้คู่ความถามซักค้าน และติงพะยานด้วยข้อความอันนั้นแล้ว ศาลมีอำนาจห้ามไม่ให้เอาข้อความนั้นถามซักค้านและติงพะยานได้[๑]

---

๑. ข้อความที่เกี่ยวข้องแก่ประเด็นโดยห่างไกล และข้อความที่หยาบช้าน่าอดสูซึ่งจะเป็นการประจานพะยาน หรือคนอื่นให้เดือดร้อนอับอาย ศาลมีอำนาจห้ามไม่ให้คู่ความถามพะยานได้ ตามพระราชบัญญัติลักษณะพะยานมาตรา ๔๗ ให้ดูความในข้อ ๑๙ และโน๊ต ๑

ตัวอย่าง

๑. ก. ต้องหาว่าฆ่า ข. ตาย ก. ให้การปฏิเสธข้อโจทก์หา. เมื่อโจทก์สืบพยานได้ความว่า ข. ถูกฆ่าตายจริงดังนี้

คำพะยานที่เบิกความว่า เมื่อก่อนเวลาที่ ข. ถูกฆ่าตาย ก. ได้ทะเลาะวิวาท มีสาเหตุอย่างใดอย่างหนึ่งกับ ข. หรือว่า ก. ได้เตรียมอาวุธ หรือมีพรรคพวกถืออาวุธไปคอยซุ่มดักอยู่ในบริเวณที่ ข. ถูกฆ่าตาย เรียกว่าเป็นคำพะยานที่เกี่ยวแก่ความในประเด็น เพราะว่าเป็นเหตุของข้อความในประเด็น กระทำให้น่าเชื่อว่า ก. ได้ฆ่า ข. ตายจริง

คำพะยานที่เบิกความว่า เมื่อ ข. ถูกฆ่าตายแล้ว ก. ได้หลบหนีไป หรือว่าได้มีรอยโลหิตติดเยื้อนตัวเยื้อนเสื้อ ก. อยู่ หรือว่า ก. ได้ตระเตรียมกระทำหลักฐาน ซักซ้อมย้อมแปลงพะยานขึ้นสำหรับต่อสู้คดีก่อนเวลาที่ ก. ถูกฟ้องในเรื่องนี้ เรียกว่าคำพะยานที่เกี่ยวแก่ความในประเด็น เพราะเป็นผลของข้อความในประเด็น กระทำให้น่าเชื่อว่า ก. ได้ฆ่า ข. ตาย[๑]

---

๑. คดีกรมอัยยการโจทก์ พันจ่าเอกนายสำลี พันจ่าเอกนายเหาะจำเลย ๆ ต้องหาว่าฆ่านายหรั่งตาย โจทก์สืบพะยานได้ความว่า ในค่ำวันที่โจทก์หาเวลาทุ่มเศษ นายหรั่งถูกแทงตายที่บ้านขมิ้น พะยานโจทก์เห็นคนร้ายเวลาแทงนายหรั่งมี ๒ คน รูปร่างคล้ายจำเลย แต่พะยานไม่สามารถที่จะยืนยันว่าจำเลย เพราะเป็นเวลามืด ศาลพระราชอาญา

ได้ฟังโจทก์สืบพยานดังนี้ คือ (๑) เมื่อเวลาบ่าย ๔ โมงวันนั้น จำเลยได้ทะเลาะท้าทายกับนายหรั่ง (๒) เมื่อ ๖ โมงเย็นวันนั้น จำเลยมีพวกแอบถือมีดซ่อนไปคอยอยู่ที่หน้าประตูบ้าน ซึ่งนายหรั่งเคยไปหาภรรยา (๓) เมื่อนายหรั่งถูกแทงแล้วจำเลยได้หนีไปจากเรือไฟซึ่งจำเลยเคยอยู่ประจำ (๔) เจ้าพนักงานไปจับตัวจำเลยได้เสื้อผ้าของจำเลยมีรอยโลหิตติดเปื้อนอยู่ ศาลตัดสินลงโทษจำเลย (ดูสำนวนคดีแดงที่ ๑๓๒๐ ปี ๑๒๕ ที่ศาลพระราชอาญา)

คำพยานที่เบิกความว่า ในวันและเวลาที่ ข. ถูกฆ่า ก. ได้อยู่ณะที่แห่งอื่น ห่างไกลจากที่มีเหตุ เรียกว่าคำพยานที่เกี่ยวแก่ความในประเด็น เพราะถ้าสืบสมได้ความจริงว่าในเวลาที่ ข. ถูกฆ่านั้น ก. ได้อยู่ณะที่แห่งอื่นแล้ว กระทำให้ไม่น่าเชื่อเลยว่า ก. จะได้เป็นผู้ฆ่า ข. ตาย

คำพยานที่เบิกความว่า คนอื่นไม่ใช่ ก. ได้เป็นผู้ฆ่า ข. เป็นคำพยานที่เกี่ยวแก่ความในประเด็น เพราะถ้าคนอื่นเป็นผู้ฆ่า ข. ตายแล้ว ความในประเด็นที่ว่า ก. เป็นผู้ฆ่า ข. นั้น ไม่น่าเชื่อว่า ก. จะได้เป็นผู้กระทำ

๒. ก. ต้องหาว่าเป็นผู้ร้ายปล้นบ้าน ข. ก. ให้การปฏิเสธคำหา

คำพยานที่เบิกความว่า ก. ได้ประชุมพวกเพื่อนและตระเตรียมอาวุธคบเพลิงก่อนเวลาที่ ข. ถูกปล้น เป็นข้อความเกี่ยวแก่ความ

ในประเด็น เพราะเป็นเหตุของความในประเด็น กระทำให้น่าเชื่อว่า ก. จะได้ไปปล้น ข. จริง

คำพะยานที่เบิกความว่า เมื่อเกิดเหตุปล้นที่บ้าน ข. แล้ว ก. ได้รวยทรัพย์ผิดจากธรรมดา หรือว่าทรัพย์บางอย่างที่ ข. ถูกปล้นไปนั้นมาตกอยู่ที่ ก. หรือ ก. มีบาดแผลต้องอาวุธซะนิดที่พวกเจ้าทรัพย์ได้ต่อสู้ ยิงฟันแทงผู้ร้ายไปในขณะที่ปล้น เป็นข้อความเกี่ยวแก่ความในประเด็น เพราะเป็นผลของข้อความในประเด็น กระทำให้น่าเชื่อว่า ก. จะได้ไปปล้น ข. จริง

๓. ก. พ้อง ข. ว่าเป็นลูกหนี้กู้เงินของ ก. ไป และไม่ใช้ ข. ให้การปฏิเสธว่าไม่ได้เป็นหนี้

คำพะยานที่เบิกความว่า เมื่อราว ๆ วันที่ ก. กล่าวว่า ข. มากู้เงินนั้น ข. ไม่มีกิจที่จะต้องการ หรือต้องใช้เงินอย่างใดอย่างหนึ่ง เป็นข้อความเกี่ยวแก่ความในประเด็น เพราะเป็นเหตุของข้อความในประเด็น กระทำให้น่าเชื่อว่า ข. ได้เป็นหนี้ ก. จริง

คำพะยานที่เบิกความว่า ภายหลังวันที่ ก. กล่าวว่า ข. ได้มากู้เงินนั้น ข. ได้มีหรือได้ใช้เงินไปในกิจอย่างใดอย่างหนึ่ง มีจำนวนเท่าหรือคล้ายคลึงกับจำนวนเงินที่ ก. พ้องเรียก เป็นข้อความเกี่ยวแก่ประเด็น เพราะเป็นผลของข้อความในประเด็น กระทำให้น่าเชื่อว่า ข. จะได้กู้เงินรายนี้ไปจาก ก. จริง

คำพะยานที่เบิกความว่า เมื่อราว ๆ วันที่ ก. กล่าวในพ้องว่า ข. มากู้เงินนั้น ก. เป็นคนยากจนไม่สามารถที่จะมีเงินให้ใครกู้ได้

อย่างจำนวนที่ ก. พ้อง เป็นข้อความเกี่ยวแก่ความในประเด็น เพราะถ้า ก. ไม่มีเงินที่จะให้กู้ ได้แล้ว ไม่น่าเชื่อว่า ข. จะได้กู้เงินของ ก. ไปตามประเด็นในพ้องนั้น

ข้อความที่เป็นหมู่เดียวกัน (Regestae)

ข้อ ๔๒ อันว่าสิ่งของ และข้อความทั้งหลายบรรดาที่บังเกิดขึ้น หรือที่มีอยู่เป็นสิ่งเป็นอย่าง ตามธรรมดาจะต้องประกอบด้วยสิ่งของ หรือข้อความอื่น ๆ หลาย ๆ ส่วนรวมกันเข้าเป็นหมู่ๆ จึงได้มีชื่อเรียกแปลกๆกันว่าเป็นสิ่งของหรือข้อความอย่างนั้นอย่างนี้ เป็นต้น พริก กะปิ น้ำ ๆ ปลา และสิ่งของอื่น ๆ หลาย ๆ อย่างรวมกันเข้าเป็นของสิ่งหนึ่ง เรียกว่าแกงนั้นแกงนี้ การมีพรรคพวกยิงปืนโห่ร้องเข้าแย่งชิงทรัพย์ในบ้านราษฎร ฯลฯ รวมกันเข้าเป็นข้อความอันเดียว เรียกว่าการปล้น จะกล่าวอีกอย่างหนึ่งก็คือ พริก กะปิ น้ำ ๆ ปลา ฯลฯ เป็นส่วนของ ๆ อย่างหนึ่ง ที่เรียกกันว่าแกง การมีพรรคพวกยิงปืนโห่ร้องเข้าแย่งชิงทรัพย์ในบ้านเรือน เป็นส่วนของข้อความอย่างหนึ่งที่เรียกกันว่าการปล้น

ข้อความต่าง ๆ ในภาษาของกฎหมาย ที่มีชื่อปรากฏต่าง ๆ กันว่า การสัญญา การฉ้อ และความผิดในส่วนแพ่ง และอาญาต่าง ๆ ฐานนั้นก็ดี และข้อความในประเด็นต่าง ๆ ที่ศาลจะต้องพิจารณานั้นก็ดี ก็เป็นเช่นนี้ดุจเดียวกัน

ข้อความที่เป็นหมู่เดียวกันกับความในประเด็น
ที่เป็นข้อความที่เกี่ยวแก่ข้อความในประเด็น

ข้อ ๔๓ ถ้าแม้ข้อความและคำพะยานใด ๆ จะไม่ได้เป็นข้อความในประเด็น ดังที่ได้กล่าวไว้ในภาค๑ และจะไม่ได้เกี่ยวแก่ข้อความในประเด็น เพราะเหตุว่าเป็นข้อความคนละเรื่องคนละราย ดังที่จะกล่าวต่อไปในภาค ๓ หมวดที่ ๑ ก็ดี หรือเพราะเหตุว่าเป็นคำพะยานบอกเล่า ดังที่จะกล่าวต่อไปในภาค ๓ หมวดที่ ๒ ก็ดี แต่ถ้าข้อความและคำพะยานนี้เป็นหมู่เดียวกันกับความในประเด็น หรือเป็นข้อความส่วนใดส่วนหนึ่งของความในประเด็นแล้ว ต้องถือว่าเป็นข้อความซึ่งเกี่ยวแก่ความในประเด็น และพังเป็นคำพะยานในการพิจารณาคดีได้

ข้อความอย่างใดจะเป็นข้อความหมู่เดียวกันกับความในประเด็นหรือไม่นั้น เป็นบัญหากฎหมาย เป็นหน้าที่ของศาล ที่จะวินิจฉัยเป็นเรื่อง ๆ ผู้พิพากษาอาจมีความเห็นแตกต่างกันได้

ตัวอย่าง

๑. ก. พ้อง ข. ว่าเอายาเลวขายให้ ก. แทนยาเพ็ช ผิดต่อสัญญาซื้อขาย ข. ต่อสู้ว่าได้ขายยาเพ็ชให้ ก. ตามสัญญาแล้ว ประเด็นจึงมีว่า ยาที่ ข. ขายให้ ก. เป็นยาเลวหรือยาเพ็ช

คำพะยานที่เบิกความว่า ข. ได้เอายาเลวขายแทนยาเพ็ชให้ อ. และ ฮ. ลูกค้ารายอื่น ๆ ไป ฟังเป็นพะยานไม่ได้ เพราะเป็นข้อความคนละเรื่องคนละรายกับข้อความในประเด็น

คำพะยานที่เบิกความว่า ยาเลวที่ ข. ขายแทนยาเพ็ชให้แก่ อ. และ ฮ. ๒ รายไปนั้น เป็นยารังเดียวกันกับยาที่ ข. ขายให้ ก. ดังนี้ ฟังเป็นพะยานได้ เพราะเหตุเป็นยารังเดียวหรือสิ่งของหมู่เดียวกันกับของในประเด็น

คำพะยานที่เบิกความว่า ยาที่ ข. ขายให้ อ. และ ฮ. เป็นยาคนละรังกับยาที่ ข. ขายให้ ก. แต่เป็นรังชะนิดเดียวกัน และตั้งอยู่กองเดียวกันกับยาที่ ข. ขายให้ ก. ดังนี้ คงเป็นการยากไม่ทราบว่าศาลจะวินิจฉัยว่าเป็นของหมู่เดียวกันหรือไม่

๒. คดีมีประเด็นว่า ก. ได้ทำร้ายร่างกาย ข. จริงหรือไม่

คำพะยานที่เบิกความว่า พะยานอยู่ใกล้กับที่ ข. ถูกฟัน พะยานได้ยินเสียงดังเฉียะ และ ก. ร้องว่า ข. ฟันโดยทันที เป็นข้อความหมู่เดียวกันกับความในประเด็น เกี่ยวแก่ความในประเด็นและฟังได้[๑]

---

๑. คำพะยานอย่างนี้ศาลต้องพิจารณาเนือง ๆ ข้อสำคัญคือจะต้องร้องซักทันทีทันควัน อย่าให้มีเวลาคิด (ดูคำพิพากษาฎีกาบางเรื่องที่ ๔๗๒ ปี ๑๒๗) จึงจะเป็นข้อความหมู่เดียวกันแท้ ถ้าทิ้งไว้ให้นานเป็นต้นว่าสักครึ่งชั่วโมงแล้ว ผู้ถูกเจ็บจึงบอกระบุชื่อคนที่ทำร้ายแก่พะยาน ดังนี้กลายเป็นพะยานบอกเล่า เวลาจะต้องช้าเร็วสักเพียงไรนั้นเป็นข้อที่ศาลจะต้องวินิจฉัยเป็นเรื่อง ๆ ความปลันที่ศาลตัดสินยกฟ้องเหลวไหลไป

โดยมากเรื่องมักเป็นดังนี้ คือ เมื่อเวลาถูกปล้นสด ๆ ร้อน ๆ เจ้าทรัพย์ทั้งครัวเรือนบอกใครต่อใครว่าจำผู้ร้ายไม่ได้เลย ครั้นมาเป็นพะยานที่ศาลกลับให้การยืนยันว่าจำจำเลยได้ จำเลยกับพะยานเคยเป็นคนรู้จักกันมาแต่ก่อนด้วยดังนี้ คงเป็นด้วยพะยานจำคนร้ายไม่ได้ ภายหลังนึกสงสัยใครต่อใครชนก็เลยสาบาลยืนยันเอาทีเดียว ที่คนเราสามารถที่จะสาบานเป็นพะยานได้ เช่นนี้อยกจะเป็นการเหลือวิสัย ความประสงค์ของความในข้อนี้คือจะระวังคนไม่ให้เป็นพะยานทุจริตได้เช่นนี้

คำพะยานที่เบิกความว่า เมื่อ ข. ถูกฟันแล้ว ข. ไปแจ้งความที่โรงพักกองตระเวน หรือไปทำคำตราสินที่อำเภอ ระบุชื่อ ก. ว่าเป็นผู้ฟัน ข. ดังนี้ เป็นคำพะยานยอกเล่าฟังไม่ได้[๑]

๓. คดีมีประเด็นว่า ก. ได้ถูกปล้นจริงหรือไม่

คำพะยานที่เบิกความว่า ได้ยินเสียงคนร้ายโห่ร้องอ้ายเสือเอาวาเป็นข้อความหมู่เดียวกับการปล้น คำพะยานที่เบิกความว่าเมื่อผู้ร้ายไปแล้ว ที่บ้าน ก. เข้าของกระจุยกระจายและที่ฝาเรือนมีรอยพังรอยฟันดังนี้ เป็นข้อความหมู่เดียวกับการปล้น ศาลจะต้องถือว่าเป็นข้อความที่เกี่ยวแก่ความในประเด็น และฟังเป็นพะยานในคดีได้

๔. คดีเรื่องหนึ่งมีประเด็นว่า ก. ได้ยิง ข. ตายจริงหรือไม่ ได้ความว่า เมื่อเวลา ข. ถูกยิง ฟ. อยู่ห้องเดียวกันกับ ข. ฟ. ได้ร้องชนทันทีว่า นั่นแน่บุตรเชอร์ (คือเป็นชื่อที่คนเคยเรียก ก. อย่างนั้น

---

๑. ดูหมายเหตุที่ ๑๖ ข้างท้าย

เสมอ) เมื่อ ฟ. มาเบิกความเป็นพยานฝ่ายโจทก์ ฟ. ให้การว่าได้เห็นคนยิงแต่จำไม่ได้แน่ ดูเหมือนกับจำเลยแต่แลเห็นไม่ชัด จำรูปพรรณไม่ได้ เห็นจะไม่ใช่จำเลยคนนี้แน่ ซึ่งเป็นคำเลื่อนลอยอะไรต่าง ๆ แต่คำที่พยานได้ร้องขึ้นว่า "นั่นแน่ะเตรเชอร์" นี้ ศาลอังกฤษได้ถือว่าเป็นข้อความหมู่เดียวกันกับการที่ ข. ถูกยิง ศาลได้พังความข้อนี้สำหรับการวินิจฉัยว่า ก. ได้ยิง ข. ตายจริง[๑]

๕ ก. คดีเรื่องหนึ่งมีประเด็นว่า ข. ได้เชือดคอตนเองหรือว่า ก. เป็นผู้ทำ ได้ความตามคำพยานว่าพอ ข. วิ่งออกมาจากห้องที่ ข. ถูกเชือดคอ ข. ได้เล่าเหตุที่ ข. ถูกเชือดคอนั้น ให้พยานพัง ศาลอังกฤษถือว่าถ้อยคำของ ข. เป็นพยานบอกเล่า ศาลไม่พังถ้อยคำนั้นเป็นพยานสำหรับการพิจารณา

๕ ข. คดีเรื่องหนึ่งมีประเด็นว่า ก. ได้ขับรถทับ ข. ตายโดยความเลินเล่อหรือไม่ ได้ความว่า ข. ถูกรถทับล้มนอนอยู่ พอมีคนมาช่วย ข. พอลุกขึ้นได้ ข. ก็เล่าเหตุที่ ข. ได้ถูกรถทับให้คนเหล่านั้นฟัง ศาลอังกฤษถือว่าถ้อยคำของ ข. เป็นพยานที่พังได้ เพราะเป็นความหมู่เดียวกันกับการที่ ข. ถูกรถทับ[๒]

---

๑. คดีอังกฤษ (ดูหนังสือลักษณะพยาน ของเย. เอฟ. สตีฟิน พิมพ์ครั้งที่ ๔ หน้า ๔ โน๊ต ๑)

๒. ตัวอย่าง ๕ ก. และ ๕ ข. สองเรื่องนี้สำหรับจะให้เห็นว่าการวินิจฉัยของศาลอาจต่างกันได้เป็นเรื่อง ๆ ไม่มีอะไรเป็นเกณฑ์แน่นอน ถ้อยคำของ ข. ในตัวอย่างคงจะมีเหตุที่ศาลจะพังเป็นถ้อยคำของผู้ตาย ตามความในข้อ ๖๓ ไม่ได้

คนที่เป็นพรรคพวกสมคบกัน ทำการผิดสิ่งใด
ต้องรับผิดชอบแทนกันในการกระทำผิดนั้น

ข้อ ๔๔ ถ้าคนตั้งแต่สองคนขึ้นไป สมคบกันเป็นพรรคพวก สมรู้ร่วมคิดกัน กระทำผิดสิ่งใดในทางอาญาหรือทางแพ่งก็ดี กฎหมายถือว่าคนพวกนั้นคล้ายกับเข้าหุ้นส่วนกันกระทำผิด และจะต้องรับผิดชอบแทนกัน ในการผิดนั้นด้วยทุกๆคน ถ้าคนใดคนหนึ่งในพวกนั้น ได้พูดได้เขียน หรือได้กระทำกิจการสิ่งใดลงสำหรับจะอุดหนุนหรือจะกระทำให้ความประสงค์แห่งพรรคพวกนั้นให้สำเร็จ จะต้องถือว่าทุก ๆ คนในพรรคพวกนั้น ได้พูด ได้เขียนหรือได้กระทำกิจการสิ่งนั้นด้วยเหมือนกัน

กิริยาของคนที่เป็นพรรคพวกสมคบกัน ทำการสิ่งใด ต้องถือว่าเป็นข้อความเกี่ยวแก่ประเด็น

ข้อ ๔๕ ถ้าการพิจารณาได้ความว่า จำเลยมีพรรคพวกสมรู้ร่วมคิดในการกระทำความผิด ในทางแพ่งหรืออาญาหลายคนด้วยกัน คำพะยานที่เบิกความว่าคนใดคนหนึ่งในพรรคพวกของจำเลย ได้พูด ได้เขียนข้อความ หรือได้กระทำกิจการสิ่งใด ซึ่งสำหรับจะช่วยเหลือเกื้อหนุน หรือจะกระทำให้ความประสงค์แห่งพรรคพวกนั้น ให้สำเร็จไป

ดังนี้ ถึงหากว่าคำที่พูดนั้นจำเลยจะมิได้เป็นผู้กล่าว หนังสือนั้นจำเลยจะมิได้เขียน และกิจการนั้นจำเลยจะมิได้กระทำก็ดี และจำเลยจะมิได้ยิน มิได้รู้ และมิได้เห็นด้วยเลยก็ดี และถึงหากว่าผู้พูดผู้เขียนข้อความหรือผู้กระทำกิจการนั้น จะมิได้ต้องหาเป็นจำเลยในคดีด้วยก็ดี คำพะยานเช่นนี้ต้องว่าเกี่ยวแก่ข้อความในประเด็น และฟังได้ดุจว่าตัวจำเลยได้พูดได้เขียนข้อความหรือได้กระทำกิจการนั้นด้วยตนเอง แต่ถ้อยคำที่คนหนึ่งคนใดในพรรคพวกนั้น ได้กล่าวชี้แจงเล่าเรื่องถึงการที่พรรคพวกของตน ได้คบคิดกันกระทำผิดอย่างไรนั้น คงเป็นแต่คำซัดศาลจะฟังถ้อยคำนี้ว่าเป็นหลักฐาน สำหรับที่จะปรักปรำเอาคนอื่น ๆ ในพรรคพวกที่มิได้กล่าว และมิได้รู้เห็นด้วยถ้อยคำเหล่านั้นไม่ได้ แต่ถ้อยคำเช่นนี้ศาลอาจถือว่าเป็นคำรับสารภาพ เป็นพิรุธในส่วนตัวผู้กล่าว หรือผู้ที่ได้รู้ได้เห็นด้วยในการกล่าวถ้อยคำนั้นได้

ตัวอย่าง

๑. คดีมีประเด็นว่า ก. ข. ค. และพรรคพวกซึ่งคบคิดกันเป็นผู้ร้ายปล้นบ้าน อ. ได้ทำร้ายต่อร่างกาย และฆ่าพวกเจ้าทรัพย์ตายด้วยจริงหรือไม่

คำพะยานที่เบิกความว่า ค. คนเดียวได้พ้นแทง อ. เจ้าทรัพย์มิบาดเจ็บ และ ง. ซึ่งได้ไปปล้นด้วยที่จับตัวยังไม่ได้ ๆ ฆ่า ฮ. พวก

เจ้าทรัพย์ขาดใจตายดังนี้ เป็นคำพะยานที่เกี่ยวแก่ความในประเด็นซึ่งศาลจะต้องฟังสำหรับการที่จะวินิจฉัยว่า ก. ข. และ ค. จำเลยได้มีความผิดฐานปล้นทำร้ายต่อร่างกาย และฆ่าพวกเจ้าทรัพย์ตายด้วยกันทั้ง ๓ คน ข้อความที่ว่า ข. คนเดียวได้เขียนหนังสือเล่าเรื่องถึงการที่พรรคพวกของตนจะไปปล้นบ้าน อ. หรือเล่าถึงเหตุการที่พวกของตนได้ไปทำการปล้นมาแล้ว ให้ผู้หนึ่งผู้ใดฟังนั้น คงเป็นการทอดซัด ศาลจะถือข้อความนี้ เอาเป็นหลักฐานสำหรับปรักปรำเอา ก. และ ค. ด้วยไม่ได้ แต่ศาลอาจถือว่าเป็นการรับสารภาพเป็นพิรุธในส่วนตัว ก. ผู้เขียนหนังสือนั้นได้

๒ ก. กับพวกจำเลยอีกหลายคนต้องหาว่า คบคิดกันเข้าองค์จำเลยได้ขู่กันโซกลงเอาเงินและทำร้ายต่อร่างกายราษฎร พิจารณาได้ความว่า ก. เป็นหัวหน้าจำเลยอื่น ๆ เป็นสมาชิกองค์ “แลมย์ต้อง” สำหรับเก็บเงินเรี่ยรายจากราษฎรเจ้าของโรงผู้หญิงหาเงิน

คำพะยานที่เบิกความว่า ข. และ ค. จำเลย ๒ คน พากันไปที่บ้าน อ. เจ้าของโรงผู้หญิงหาเงิน ข. ได้กล่าวถ้อยคำขู่กันโซกจะเอาเงินแก่ อ. อ. ไม่ให้ ค. ได้เอามีดแทง อ. แล้ว ข. และ ค. พากันหนีไป

ศาลได้ฟังคำพะยานเหล่านี้ สำหรับการที่จะชี้ขาดว่า ก. และพวกจำเลยทุก ๆ คนได้ขู่กันโซกและทำร้ายต่อร่างกาย อ. จริง[๑]

---

๑. คดีอัยยการโจทก์ จันสูนกับพวกจำเลย สำนวนคดีแดงที่ ๑๐๑๖ ปี ๑๒๓ ที่ศาลพระราชอาญา

๓. คดีเรื่องหนึ่งมีประเด็นว่า ก. และ ข. ได้คบคิดกันลักลอบเอาสินค้าเข้ามาในเมืองโดยจะหนีไม่เสียภาษีจริงหรือไม่

ข้อความซึ่งปรากฏว่า ก. ได้ลงบัญชีปลอม ซึ่งจำเป็นสำหรับการทุจริตยักยังเงินภาษีนั้น ศาลถือว่าเป็นพะยานที่จะปรักปรำเอา ข. ได้

ข้อความซึ่งปรากฏว่า ก. ได้จดหนังสือในต้นขั้วสมุดเช็คยักของ ก. ว่า ก. และ ข. ได้แบ่งส่วนเงินที่ได้มาจากการฉ้อโกงรายนี้แก่กันเป็นเงินคนละเท่าไรนั้น ศาลไม่ถือว่าเป็นคำพะยานที่จะปรักปรำเอา ข. ได้ (เป็นแต่ข้อพิรุธส่วนตัว ก. คนเดียว)

พะยานในเรื่องกรรมสิทธิ์ที่ดิน

ข้อ ๔๖ ในคดีเรื่องที่ดิน บางทีจะปรากฏว่าที่ดินแห่งหนึ่งจะเป็นแต่ส่วนหนึ่ง ของที่แผ่นดินใหญ่ การที่จะชี้ขาดว่าที่ตรงนั้นตรงนี้ เป็นของใคร จะต้องอาศัยการพิจารณาดูว่าที่ทั้งหมดนั้นเป็นของผู้ใดด้วย คดีชะนิดนี้คำพะยานที่เบิกความว่าที่ดินทั้งหมดนั้น หรือที่ดินรายอื่น ๆ ที่อยู่ใกล้เคียงกับที่วิวาท จะได้เป็นของผู้ใดนั้น เป็นคำพะยานที่เกี่ยวแก่ความในประเด็นสำหรับคดีชะนิดนี้

ตัวอย่าง

๑. โจทก์ฟ้องขับไล่จำเลยหาว่า จำเลยบุกรุกเข้ามาอยู่ในที่ดินของหลวงที่ตำบลบ้านทวาย จำเลยสู้ความว่าจำเลยได้อยู่ปกครอง

ที่นี่มานาน ศาลโปริสภาตัดสินยกฟ้องโจทก์ เพราะโจทก์มีแต่พะยานที่ได้ยินคำบอกเล่าสืบ ๆ กันมา ว่าที่ดินรายวิวาทเป็นที่หลวง ทางพิจารณาฟังคำพะยานเหล่านี้ไม่ได้ ศาลอุทธรณ์ให้โจทก์สืบพะยานต่อไปได้ความว่า ที่โดยรอบที่วิวาทรายนี้ล้วนแต่เป็นที่หลวงกรมพระคลังข้างที่ได้ปกครองอยู่หรือให้ราษฎรเช่าอยู่ทั้งสิ้น ศาลอุทธรณ์ได้ฟังคำพะยานเหล่านี้และชี้ขาดว่าที่ทั้งหมดนั้นเป็นที่ของหลวง[๑]

๒. คดีเรื่องหนึ่งมีประเด็นว่า ก. เจ้าของที่ดินริมลำธารฟากข้างหนึ่งจะได้เป็นเจ้าของพื้นดินใต้น้ำตรงนั้นถึงฝั่งโน้นทั้งหมด หรือแต่ครึ่งเดียวเท่านั้น คำพะยานที่เบิกความว่า ก. มีที่ดินต่อจากที่รายวิวาทไปอีกหน่อย พื้นดินที่ใต้น้ำตรงนั้นได้เป็นของ ก. ทั้งหมดดังนี้ ศาลอังกฤษถือว่าคำพะยานนี้เกี่ยวแก่ข้อความในประเด็น สำหรับการที่จะวินิจฉัยว่าพื้นดินที่ใต้น้ำตรงที่วิวาทได้เป็นของ ก. ทั้งหมดจนถึงฝั่งโน้น

คำพะยานในเรื่องเป็นเจ้าของทรัพย์

ข้อ ๔๗ ถ้าคดีมีประเด็นเถียงกัน ด้วยเรื่องอำนาจกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สมบัติ ว่าจะเป็นของผู้ใดผู้หนึ่ง คดีชะนิดนี้ ข้อความทุกอย่างอันพึงจะแสดงว่า บุคคลผู้อ้าง

---

๑. คดีกรมอัยยการ โจทก์ หมื่นนาวา จำเลย ดูคำพิพากษาศาลอุทธรณ์ที่ ๑๓๒ ปี ๑๒๑

อำนาจกรรมสิทธิ์ หรือผู้ที่ได้โอนอำนาจกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สมบัติ ให้แก่ผู้ที่อ้างนั้น ได้รับทรัพย์สมบัติ หรืออำนาจกรรมสิทธิ์ ในทรัพย์สมบัติ ต่อเนื่องกันมาอย่างไรประการหนึ่ง ได้ใช้อำนาจเช่นได้ยึดถือหรือปกครองทรัพย์สมบัติมาอย่างไรประการหนึ่ง หรือได้มีผู้ใดผู้หนึ่งขัดขวางคัดค้านต่อการใช้อำนาจปกครองยึดถือทรัพย์สมบัตินั้นอย่างไรประการหนึ่ง เป็นข้อความที่เกี่ยวแก่ความในประเด็น ซึ่งศาลจะต้องฟังเป็นคำพะยาน สำหรับคดีชะนิดนี้

ตัวอย่าง

๑. คดีมีประเด็นว่า ก. เป็นเจ้าของที่ดินแห่งหนึ่งจริงหรือไม่ ข้อความเหล่านี้ถือว่าเป็นข้อความอันเกี่ยวแก่ประเด็น

คำพะยานที่เบิกความ ก. หรือยิดามารดาปู่ย่าตายาย ก. ได้ซื้อที่นาจากผู้มีชื่อได้ชะนะความหรือได้รับพินัยกรรมที่นาจากผู้มีชื่อ

คำพะยานที่เบิกความว่า ก. หรือยิดามารดา ก. ได้อยู่ในที่นาได้ให้ผู้หนึ่งผู้ใดเช่าที่นา ได้ตีรั้วปลูกสร้างบ้านเรือนตัดต้นไม้หรือใช้อำนาจขับไล่ผู้ใดไปจากที่นา

๒. คดีมีประเด็นว่า มีทางเดินในบ้าน ก. จริงหรือไม่ ข้อความเหล่านี้ควรถือว่าเป็นข้อความอันเกี่ยวแก่ประเด็น

คำพะยานที่เบิกความว่า มีคนเคยเดินทางในบ้าน ก. เสมอ

คำพะยานที่เบิกความว่า คนจะเดินทางในบ้าน ก. มีคนคอยไล่และห้ามไม่ให้เดิน มีผู้กั้นทางนั้นเสียไม่ให้คนเดินนานแล้ว

คำพะยานที่เบิกความว่า เมื่อทางเดินชำรด เจ้าพนักงานหน้าที่ได้ใช้เงินหลวงออกซ่อมแซมทางนั้น

พะยานในเรื่องธรรมเนียม

ข้อ ๔๙ ถ้าคดีมีประเด็นเถียงกันด้วยเรื่องขนบธรรมเนียมว่า ขนบธรรมเนียมจะได้เป็นหรือมีอยู่อย่างนั้นอย่างนี้จริงหรือไม่ คดีชะนิดนี้คำพะยานอันพึงจะแสดงว่า คนอื่นๆ เขาได้เคยประพฤติตามขนบธรรมเนียมนี้มาแต่ก่อนๆอย่างไรนั้น เป็นคำพะยานซึ่งเกี่ยวแก่ความในประเด็น ที่ศาลจะต้องฟัง

ตัวอย่าง

๑. ประเด็นมีว่า ธรรมเนียมซื้อขายของสวน ว่าซื้อหมากซื้อสัมกันพันหนึ่ง จะเป็นหมากและสัมพันผลเท่านั้น หรือว่าพันหนึ่งกับเจ็ดสิบผล

คู่ความอาจนำพะยานมาสืบได้ว่า ก. ข. ค. คนอื่น ๆ ไปซื้อหมากซื้อสัมถึงที่สวนเมื่อครั้งนั้นครั้งนี้ ว่าซื้อกันพันหนึ่งมีหมากและสัมแถมร้อยละห้าผล คะแนนร้อยละ ๒ ผล รวมกันเป็นหมากและสัมพันหนึ่งกับเจ็ดสิบผล

๒. คดีเรื่องหนึ่งมีประเด็นว่า ธรรมเนียมเช่าถือที่ดินในตำบลแห่งหนึ่งนั้น เมื่อหนังสือสัญญาไม่มีข้อห้ามไว้ ผู้เช่าจะมีอำนาจเก็บหินเหล็กไฟในพื้นที่ขายได้หรือไม่

คู่ความนำพะยานมาสืบว่าในที่ตำบลนั้น ธรรมเนียมชาวบ้านเช่าถือที่ดินมีหนังสือสัญญาเหมือนกันในเรื่องนี้ ผู้เช่าเก็บหินเหล็กไฟในพื้นที่ขายได้ คำพะยานนี้ศาลอังกฤษถือว่าเป็นข้อความเกี่ยวแก่ประเด็น

คำพะยานซึ่งชี้แจงอธิบายข้อความในประเด็น

ข้อ ๔๕ ถ้าพะยานให้การกล่าวด้วยข้อความหรือเหตุการณ์ใด ๆ อันเป็นสิ่งซึ่งจะชี้แจงอธิบายข้อความในประเด็นหรือเกี่ยวแก่ประเด็น ให้เป็นที่เข้าใจได้ชัดเจนแก่ศาล หรือซึ่งจะแสดงให้ศาลเห็นว่า ได้มีช่องโอกาสที่ข้อความในประเด็น หรือที่เกี่ยวแก่ประเด็น จะบังเกิดขึ้นได้อย่างไรก็ดี คำพะยานชะนิดนี้เกี่ยวแก่ข้อความในประเด็นที่ศาลจะต้องพึงสำหรับการพิจารณา

ตัวอย่าง

๑. ก. กับพวกจำเลยหลายคนต้องหาว่า คบคิดกันเข้าอั้งยี่มีความผิด ก. เป็นหัวหน้า จำเลยอื่น ๆ เป็นสมาชิกอั้งยี่ ตั้งขึ้นสำหรับเรี่ยรายลงเอาเงินแก่ราษฎร โจทก์สืบพะยานว่าพวกจำเลยได้มีการประชุมเรี่ยไรเงินกันหลายครั้ง เงินนั้นสำหรับจะใช้สอยช่วยพวกของจำเลย เวลาเป็นถ้อยความกันที่ศาล

โจทก์อ้างหนังสือซึ่งค้นได้ที่บ้าน ก. จำเลยหนึ่งฉะบับ เป็นหนังสือซึ่งคนที่เมืองกรุงเก่ามีมาถึง ก. ในจดหมายนี้ผู้เขียนเรียก ก.ว่าย่กอหรือย่เฮีย (คำนี้พะยานแปลว่าหัวหน้าองย่) และในจดหมายบอกว่า เงินที่ส่งไปนั้น ผู้เขียนจดหมายได้รับไว้ใช้สอยในการที่พวกพ้องต้องถูกขับไปที่ศาลเมืองกรุงเก่าบ้างแล้ว

หนังสือนี้ศาลพระราชอาญาวินิจฉัยว่าฟังเป็นพะยานได้ เพราะเป็นสิ่งซึ่งชี้แจงอธิบายข้อความเท็จจริงในคดีเรื่องนี้[๑]

๒. ในคดีซึ่งจำเลยต้องหาว่า เอายาตายให้คนกิน

คำพะยานที่เบิกความว่า จำเลยเคยรู้จักความประพฤติของผู้ตาย และเคยเข้าได้ใกล้ชิด มีช่องโอกาสที่จะวางยาผู้ตายได้อย่างไรนั้น เป็นคำพะยานที่เกี่ยวแก่ความในประเด็น เพราะแสดงว่ามีช่องโอกาสที่ข้อความในประเด็นจะเกิดขึ้นอย่างไร

ภาค ๓

ว่าด้วยข้อความที่ควรถือว่าเกี่ยวแก่ความในประเด็น

ข้อ ๕๐ ข้อความที่ควรถือว่าเกี่ยวแก่ความในประเด็นดังที่จะกล่าวในภาคที่ ๓ นี้ ให้เข้าใจว่าเป็นข้อความยกเว้น

---

๑. คดีอัยยการโจทก์ จันสูนกับพวกจำเลย สำนวนคดีแดงที่ ๑๐๑๖ ปี ๑๑๓ ที่ศาลพระราชอาญา

ที่คัดสงเอามาจากข้อความในหมวดต่าง ๆ ซึ่งตามธรรมดา กฎหมายถือว่าฟังเป็นพะยานหลักฐานในการพิจารณาไม่ได้

หมวดที่ ๑
ว่าด้วยข้อความที่คล้ายคลึงกัน แต่เป็นข้อความคนละเรื่องละรายกับข้อความในประเด็น

ข้อ ๕๑ ข้อความอันเป็นคนละเรื่องคนละรายที่ไม่ได้เกี่ยวข้อง หรือเป็นหมู่เดียวกันกับความในประเด็น ถึงแม้ว่าข้อความนั้น จะคล้ายคลึงกับข้อความในประเด็น กระทำให้เป็นที่น่าเชื่อว่า ข้อความในประเด็น จะเป็นความจริงได้ เพราะเหตุที่คล้ายคลึงกันก็ดี ศาลฟังข้อความชะนิดนี้เป็นคำพะยานหลักฐานในการพิจารณาไม่ได้

เว้นแต่ข้อความต่าง ๆ ดังที่จะกล่าวต่อไปในข้อ ๕๒–๕๓ และข้อ ๕๔ ในหมวด ๑ นี้ ศาลควรถือว่าเป็นคำพะยานที่ฟังได้สำหรับการพิจารณาคดี

ตัวอย่าง

๑. ประเด็นมีว่า ก. ได้กระทำความผิดจริงหรือไม่

คำพะยานที่เบิกความว่า ก. ได้เคยกระทำความผิดเหมือนกับครั้งนี้มาแต่ก่อน ๆ ฟังเป็นพะยานไม่ได้[๑]

๒. ประเด็นมีว่า ก. ได้เอาสราแท้หรือสราปนน้ำขายให้ ข. คำพะยานที่เบิกความว่า ก. ได้เคยเอาสุราแท้หรือสุราปนน้ำขายให้แก่ พ. อ. ฮ. ไปเมื่อก่อน ๆ นั้น ฟังเป็นพะยานไม่ได้ (เว้นแต่จะมีพะยานว่าสุราที่ ก. ขายให้แก่ พ. อ. ฮ. เป็นสุราไหหรือโอ่งเดียวกันกับสุราที่ ก. ขายให้ ข. ดังนี้จึงจะฟังได้ตามความในข้อ ๔๓)

สืบความในใจ

ข้อ ๕๒ ในคดีที่ศาลจะต้องพิจารณาด้วยความริษยา อาฆาต ความเจตนา หรือความตั้งใจของบุคคล ว่าเป็นสุจริตหรือทุจจริต อันเป็นความในใจ ซึ่งผู้อื่นจะแลเห็นหรือรู้สึกไม่ได้ นอกจากที่จะสันนิษฐานเอา โดยสังเกตดู

---

๑. การที่จำเลยในคดีอาญาเคยต้องโทษมาแล้ว เจ้าพนักงานฝ่ายธุระการหรืออัยยการ เคยยื่นรายงานให้ศาลรู้ล่วงหน้า รายงานนี้ใช้ได้แต่สำหรับจะเพิ่มโทษจำเลย เมื่อคดีพิจารณาได้ความจริงว่าจำเลยมีความผิดอย่างเดียวเท่านั้น ที่ถูกนั้นรายงานเช่นนี้ควรจะยื่นต่อศาลเมื่อผู้พิพากษาได้ประชุมลงเนื้อเห็นชอบว่าจำเลยมีความผิดแล้วจะเป็นการดี อย่าให้รายงานนี้ปนหัวผู้พิพากษาเวลาที่จะวินิจฉัยข้อความเท็จจริงในคดีได้

กิริยาอาการภายนอกของบุคคลผู้นั้น คดีชะนิดนี้กิริยาที่บุคคลผู้นั้นได้กระทำ หรือถ้อยคำที่บุคคลผู้นั้นได้กล่าวในครั้งคราวอื่น ๆ หรือข้อความใด ๆ อันพึงจะแสดงหรือเป็นช่องทางที่จะให้ศาลเห็น และวินิจฉัยความตั้งใจของบุคคลนั้นได้ กิริยาและข้อความเหล่านี้ ควรถือว่าเกี่ยวแก่ความในประเด็น และพึงเป็นพะยานได้

ตัวอย่าง

๑. ก. ต้องหาว่ากระทำความผิดฐานเอาเงินแดงปลอมใช้แก่ ข. ราษฎร โดยความรู้สึก

ข้อความที่แสดงว่า ก. เคยต้องโทษฐานทำเงินแดง หรือใช้เงินแดงมาแต่ก่อน ๆ หรือว่า ก. ได้เอาอัฐหรือเงินปลอมใช้แก่ราษฎรรายอื่น ๆ ศาลเคยวินิจฉัยว่าเป็นคำพะยานที่พึงได้

๒. ก. ต้องหาว่ากระทำความผิดฐานรับของร้าย จาก ข. ซึ่ง ข. ได้ขะโมยมาจาก ค. (คดีชะนิดนี้ความรู้สึกของ ก. ว่าของนั้นเป็นของร้าย เป็นประเด็นที่ศาลจะต้องพิจารณา)

คำพะยานที่แสดงว่าเมื่อก่อน ๆ ข. ได้ลักทรัพย์จาก ค. นั้น ข. ได้เอามาไว้ที่ ก. หรือเอามาให้ ก. ขายหรือจำนำก็ดี หรือว่าทรัพย์ที่ ข. ได้ลักมาจากราษฎรรายอื่น ๆ ได้เคยมาตกอยู่ที่ ก. ก็ดี หรือว่าของขะโมยรายอื่น ๆ ได้ตกมาอยู่ที่ ก. ก็ดี เป็นคำพะยานที่ศาลจะต้องพึงในการพิจารณาความรู้สึกของ ก.

๓. ข้อความที่แสดงว่า ก. ทำเลยได้เคยรับโทษในคดีเกี่ยวข้องในการทุจริตฉ้อโกงมาแต่ก่อน ๆ แล้ว ก็เป็นข้อความที่ควรถือว่าเกี่ยวข้องแก่ประเด็น ที่ศาลจะต้องฟัง[๑]

๔. ก. ต้องหาว่ากระทำความผิดฐานลักทรัพย์ที่ตนเก็บตกได้ ประเด็นจึงมีว่า ก. ได้ตั้งใจจะลักทรัพย์นั้นหรือไม่

คำพะยานที่เบิกความว่า เรื่องของหายรายนี้ได้มีหนังสือประกาศว่าของหายยึดไว้ในที่ซึ่ง ก. ควรจะรู้ได้นั้น ศาลอังกฤษเคยวินิจฉัยว่าเป็นคำพะยานที่ฟังได้สำหรับที่จะให้เห็นว่า ก. ได้รู้สึกแล้วว่าทรัพย์นั้นมีเจ้าของ[๒]

---

๑. การที่ทรัพย์ร้ายอื่น ๆ มาตกอยู่แก่จำเลย และการที่จำเลยเคยรับโทษมาแล้ว จะต้องอยู่ในเวลาอันสมควร เวลาช้าเร็วอย่างไรจะสมควรนั้น กฎหมายไทยยังไม่มีขีด แต่เห็นว่าถ้าเป็นการลัก ๑๐ ปีมาแล้ว ดังนี้เห็นจะฟังไม่ได้ (กฎหมายของอังกฤษขีดว่า การที่ทรัพย์รายอื่นมาตกอยู่ในเขตต์ ๑๒ เดือน การที่จำเลยเคยรับโทษมาแล้ว ต้องอยู่ในเขตต์ ๕ ปี พ้นกำหนดนี้แล้วฟังไม่ได้ และถ้าโจทก์จะสืบพะยานเช่นนี้ จะต้องบอกให้จำเลยรู้ล่วงหน้า ๗ วันก่อนด้วย)

๒. เก็บของตก กฎหมายบังคับผู้เก็บได้ให้บอกนายบ้านนายเมืองโฆษณา ๓ วัน (ดูคดีเรื่องอำแดงปลื้ม ฎีกาบางเรื่องที่ ๙ ปี ๑๒๓) แต่ไม่ขัดข้องต่อการที่โจทก์จะพ้องและสืบพะยานดังนี้

๕. ก. ฟ้องเรียกค่าเสียหายจาก ข. โดยเหตุสุนัขของ ข. ได้กัด ก. (คดีชะนิดนี้ความรู้สึกของ ข. ว่าสุนัขของตนเป็นสุนัขร้าย เป็นประเด็นที่ศาลจะต้องพิจารณา)

คำพะยานที่เบิกความว่า สุนัขของ ข. ตัวนี้ ได้เคยกัด ฟ. อ. ฮ. ราษฎรอื่น ๆ มาแล้ว ฟ. อ. ฮ. ได้เคยฟ้องหรือบอกความให้ ข. ทราบดังนี้ เป็นคำพะยานที่ศาลจะต้องฟังสำหรับการที่จะวินิจฉัยว่า ข. ได้รู้สึกแล้วว่าสุนัขของตนดุร้าย (และตนไม่ระวังสุนัขนั้น)

๖. โจทก์ฟ้องหาว่าจำเลย ตั้งใจกล่าวคำเท็จหลอกลวงโจทก์ว่า ก. เป็นคนมีเงิน กระทำให้โจทก์หลงเชื่อถือในการเงินทองแก่ ก. แท้ที่จริง ก. เป็นคนมีหนี้สินล้นพ้นตัว จวนจะล้มละลายอยู่แล้ว

คำพะยานที่เบิกความว่า เมื่อเวลาจำเลยบอกแก่โจทก์ว่า ก. เป็นคนมีเงิน ในระหว่างนั้นคนชาวบ้านที่จำเลยอยู่พากันคิดว่า ก. มั่งมี หรือว่าคนอื่น ๆ นอกจากโจทก์ได้พากันเชื่อถือในการเงินทองแก่ ก. ดังนี้ เป็นคำพะยานที่ศาลจะต้องฟังสำหรับพิจารณาความตั้งใจของจำเลยว่าเป็นสุจริตมิได้หลอกลวงโจทก์

๗. คดีมีประเด็นว่า ก. ได้ทราบว่า ข. ค. และ ง. ได้เลิกจากการเข้าหุ้นส่วนกันแล้วจริงหรือไม่

ข้อความที่แสดงว่า ได้มีประกาศในหนังสือพิมพ์ว่า ข. ค. และ ง. ได้เลิกจากการเข้าหุ้นส่วนกันดังนี้ เป็นข้อความที่ควรจะต้องถือว่าเกี่ยวแก่ประเด็น สำหรับจะให้เห็นความรู้สึกของ ก. ว่าได้รู้ว่า ข. ค. และ ง. ได้เลิกการเข้าหุ้นส่วนกันแล้ว

สืบนิสสัยความประพฤติของคน

ข้อ ๕๓ ถ้าคดีมีประเด็นที่ศาลจะต้องพิจารณาด้วยกิริยาของคนที่ได้กระทำกิจการอย่างใดอย่างหนึ่ง ว่าจะเป็นการผิด โดยเหตุที่ผู้นั้นได้แกล้ง หรือตั้งใจกระทำ หรือว่าจะไม่เป็นการผิดเพราะผู้นั้นพลั้งเผลอ หรือเป็นการอุบัติเหตุเกิดขึ้น คดีชะนิดนี้คำพะยานอันพึงจะแสดงว่าคนผู้นั้นได้เคยประพฤติ เคยกระทำกิริยาเช่นนี้ เป็นแบบเป็นนิสสัยมาแต่ก่อนเสมอ เป็นข้อความที่ควรถือว่าเกี่ยวข้องแก่ประเด็นและพึงเป็นพะยานได้[๑]

ตัวอย่าง

๑. ก. ต้องหาว่าแกล้งเอาไฟเผาบ้านของตน เพื่อจะฉ้อโกงเงินค่าอินชัวรันของบริษัท ประเด็นจึงมีว่า ไฟไหม้บ้าน ก. โดยอุบัติเหตุ หรือว่าโดย ก. แกล้งทำให้ไหม้

โจทก์สืบพะยานว่า แต่ก่อน ก. เคยอยู่บ้านมาสองแห่ง แล้ว ก. ได้อินชัวรันบ้านสองแห่งนี้แล้วเกิดไฟไหม้บ้าน ก. ๆ ได้รับเงินค่าอินชัวรันบ้านทั้งสองแห่งนี้ไปเป็นลำดับกัน คำพะยานนี้ศาลอังกฤษถือว่าเกี่ยวแก่ประเด็นที่จะให้เห็นว่า ก. ได้เคยประพฤติหาประโยชน์ในทางฉ้อโกงเงินบริษัทอินชัวรันเป็นนิสสัยมาอย่างนั้น ไม่ได้เกิดไฟไหม้ขึ้นโดยอุบัติเหตุ

---

๑. ให้สังเกตดูว่าข้อนี้และข้อ ๕๒ มีลักษณะผิดกันอยู่

๒. ก. ผู้เป็นลูกจ้างสำหรับจ่ายเงินเดือนให้แก่คนทำการของ ข. ต้องหาว่าได้จ่ายเงินให้แก่คนทำการรายหนึ่ง น้อยไปกว่าจำนวนเงินที่ ก. ได้จดลงในบัญชี ประเด็นมีว่า ก. ได้จดบัญชีโดยความพลั้งเผลอหรือว่าแกล้งทำ

โจทก์สืบพะยานว่า ก. เคยจดบัญชีผิดอย่างนี้เนือง ๆ มา ๒ ปีแล้ว และเงินที่เหลือจ่าย ก. อาจฉ้อยังไว้เป็นประโยชน์ตนเสียได้ทุกครั้ง ศาลอังกฤษได้ฟังคำพะยานนี้สำหรับการพิจารณา เพราะจะกระทำให้เห็นว่า ก. ตั้งใจทำบัญชีให้ผิด อย่างที่ได้เคยทำมาเช่นนั้น

๓. คดีเรื่องหนึ่ง จำเลยต้องหาว่าเอาสานหนูยาตายให้ ก. สามีของจำเลยกิน

โจทก์สืบพะยานว่า ตั้งแต่ ก. ถูกวางยาแล้วในสามเดือนต่อมา ข. ค. และ ง. บุตรของจำเลย ๓ คนได้รับประทานสานหนูยาตายมีอาการอย่างเดียวกับ ก. จำเลยเป็นผู้จัดหาอาหารให้ ก. ข. ค. และ ง. รับประทานทั้ง ๔ คน จำเลยคัดค้านว่าจำเลยได้ต้องหาว่าวางยาตาย ข. ค. และ ง. เป็นคนละเรื่องละรายอยู่ อย่าให้โจทก์สืบพะยานคละปนกัน ศาลอังกฤษไม่เห็นชอบตามที่จำเลยคัดค้าน ศาลยอมฟังพะยานเหล่านี้ สำหรับการที่จะวินิจฉัยกิริยาของจำเลยที่ได้เคยประพฤติเป็นแบบมาเช่นนั้น

๔. จำเลยต้องหาว่า เป็นคนร้ายลักของแต่งตัวเด็กรวม ๑๑ ราย เป็นคดี ๑๑ เรื่องด้วยกัน คดีเหล่านี้ศาลพิจารณาได้ความจริงแน่ชัด ๗ เรื่อง อีก ๔ เรื่องได้ความแต่ว่าเด็กได้ถูกคนร้ายถอดเอา

ของเครื่องแต่งตัวไป โจทก์มิพะยานแต่เด็กเล็ก ๆ ที่เป็นเจ้าของทรัพย์มาเบิกความยืนยันว่าจำเลยได้เป็นผู้ถอดของแต่งตัวของพะยานไป แต่พะยานเบิกความถึงกิริยาของคนร้ายใช้อุบายหลอกลวงพะยานคล้ายๆ กันทั้ง ๗ เรื่อง ศาลฟังคำพะยานเหล่านี้รวมเข้าด้วยกัน และพิพากษาว่าจำเลยมีความผิดทั้ง ๗ เรื่อง อีก ๔ เรื่องโจทก์ไม่มีพะยานให้ยกฟ้อง[1]

สืบระเบียบการงาน

ข้อ ๕๔ ถ้าคดีมีประเด็น ที่ศาลจะต้องพิจารณาว่ากิจการอย่างใดอย่างหนึ่ง จะได้กระทำไปเสร็จแล้ว หรือว่ายังมิได้กระทำ คดีชะนิดนี้คำพะยาน อันพึงจะแสดงว่าได้มีระเบียบสำหรับกระทำกิจการอันนั้นยังปรากฏอยู่ ควรถือว่าเป็นคำพะยานเกี่ยวแก่ความในประเด็น

ถ้าคดีมีประเด็น ที่ศาลจะต้องพิจารณาว่า คนใดคนหนึ่งจะได้เป็นเจ้าพนักงานในหน้าที่ราชการอย่างใดอย่างหนึ่งจริงหรือไม่ คำพะยานอันพึงจะแสดงว่า คนผู้นั้นได้เคยกระทำ

---

๑. คดีกรมอัยการโจทก์ อำแดงเข็มหรือแย้มอ่ำทรัพย์จำเลย ดูคำพิพากษาศาลอุทธรณ์ คดีที่ ๓๑ ปี ๑๒๒ ที่จริงศาลพระราชอาญาได้วินิจฉัยคดีเรื่องนี้อย่างเดียวกัน แต่คำพิพากษานั้นพูดไม่เพราะและพูดสั้นเหลือเกิน

กิจราชการอันใดในหน้าที่นั้น ควรถือว่าเป็นคำพะยานเกี่ยวแก่ความในประเด็น

ถ้าคดีมีประเด็น ที่ศาลจะต้องพิจารณาว่า คน ๆ หนึ่งจะได้เป็นเอเย่นต์ของอีกคนหนึ่ง สำหรับกระทำกิจการอันใดอันหนึ่งจริงหรือไม่ คำพะยานอันพึงจะแสดงว่าคน ๆ นั้นได้เคยเป็นเอเย่นต์ สำหรับทำกิจการรายอื่นให้แก่คนผู้นั้นมาอย่างนั้น ควรถือว่าเป็นคำพะยานเกี่ยวแก่ความในประเด็น

ตัวอย่าง

๑. คดีมีประเด็นว่า หนังสือฝากทางไปรษณีย์ฉะบับหนึ่ง จะได้ทิ้งไปแล้วในวันนั้น ๆ จริงหรือไม่

รอยตราวันของกรมไปรษณีย์ที่ตีฆ่าดวงแสตมป์เวลารับหนังสือนั้น เป็นข้อความที่ควรถือว่าเกี่ยวแก่ประเด็น

๒. ถ้าประเด็นมีว่า หนังสือเช่นกล่าวแล้วจะได้ส่งไปถึงผู้รับแล้วหรือไม่

คำพะยานที่เบิกความว่า ได้เอาหนังสือไปไว้ในที่ซึ่งมีเจ้าพนักงานหรือคนใช้สำหรับจะเอาหนังสือไปทิ้งในตู้ไปรษณีย์ตามระเบียบเคยทำอยู่ทุก ๆ วันอย่างหนึ่ง หรือข้อความที่แสดงว่าหนังสือนั้นได้เขียนจ่าหน้าซองถูกต้องตามประกาศของกรมไปรษณีย์แล้วส่งไป และหนังสือนั้นไม่ได้กลับคืนมาที่ออฟฟิศ หนังสือตายอย่างหนึ่ง เป็นข้อความที่ควรถือว่าเกี่ยวแก่ประเด็นของคดี

๓. คดีมีประเด็นว่า ก. เป็นอำเภอจริงหรือไม่

คำพะยานที่แสดงว่า ก. ได้เคยทำกิจราชการอย่างใดอย่างหนึ่งในหน้าที่ของนายอำเภอ ก. ได้นั่งทำราชการในที่ซึ่งนายอำเภอเคยนั่ง ควรถือว่าเป็นคำพะยานเกี่ยวแก่ความในประเด็น

๔. คดีมีประเด็นว่า ก. จะได้เป็นเอเย่นต์ของ ข. สำหรับซื้อของจาก ค. จริงหรือไม่

คำพะยานที่เบิกความว่า ข. ได้เคยใช้ ก. เป็นเอเย่นต์สำหรับซื้อของที่ร้าน ข. ฉ. และ ช. รายอื่น ๆ ควรถือว่าเป็นคำพะยานเกี่ยวแก่ความในประเด็น

หมวดที่ ๒
ว่าด้วยพะยานบอกเล่า

ข้อ ๕๕ คำพะยานที่เบิกความ กระทำให้ปรากฏว่าข้อความในประเด็น หรือที่เกี่ยวแก่ประเด็นนั้น พะยานไม่ได้รู้ไม่ได้เห็นโดยตนเอง แต่มีคนผู้อื่นได้รู้ได้เห็นและได้กล่าวให้พะยานฟังอีกต่อหนึ่งว่า ข้อความเช่นจริงเป็นดังนั้นดังนี้ประการหนึ่ง และการที่ข้อความในประเด็นหรือที่เกี่ยวแก่ประเด็น ได้ปรากฏอยู่ในสรรพหนังสือใด ๆ ซึ่งไม่ได้เป็นพะยานหลักฐานที่ฟังได้ตามกฎหมายประการหนึ่ง

เรียกว่าเป็นพะยานบอกเล่า หรือข้อความบอกเล่า ศาลจะฟังข้อความเช่นนี้เป็นพะยานสำหรับการพิจารณาคดีไม่ได้[๑]

เว้นแต่ข้อความต่าง ๆ ดังที่จะกล่าวต่อไป ในข้อ ๕๖ ๕๗-๕๘-๕๙-๖๐-๖๑-๖๒-๖๓-๖๔-๖๕-๖๖-๖๗-๖๘-๖๙ ๗๐-๗๑ และ ข้อ ๗๒ ในหมวดที่ ๒ นี้ ศาลควรถือว่าเป็นคำพะยานเกี่ยวแก่ความในประเด็น และฟังเป็นคำพะยานในการพิจารณาคดีได้

ตัวอย่าง

๑. คดีมีประเด็นว่า ก. ได้กระทำความผิดจริงหรือไม่ ข. เบิกความว่า ค. ได้เห็น ก. กระทำผิด คำให้การของ ข. ฟังเป็นพะยานไม่ได้

๒. คดีมีประเด็นว่า หนังสือพินัยกรรมฉะบับหนึ่งจะใช้ได้หรือไม่ คนที่ได้นั่งเป็นพะยานในการทำหนังสือพินัยกรรมคนหนึ่ง ได้กล่าวคำปฏิญาณตน เมื่อเวลาก่อนถึงแก่อนิจกรรมว่า หนังสือพินัยกรรมฉะบับนั้นเขาได้ทำปลอมขึ้นเอง คำปฏิญาณนี้ศาลอังกฤษวินิจฉัยว่า ฟังเป็นคำพะยานไม่ได้สำหรับคดีเรื่องนั้น

๓. คดีมีประเด็นว่า ก. ข. ได้ฆ่า ค. ตายจริงหรือไม่

---

๑. กฎหมายลักษณะพะยาน (ราชบุรี) บทที่ ๑๖ มีว่า พะยานให้การว่ามิได้เห็นแก่จักษุมิได้ยินแก่โสตร เป็นแต่มีผู้มาบอกเล่าจึงรู้ ๆ ฉะ ท่านว่าทิพพะยานก็ดี อุดรอุตรพะยานก็ดี บมิให้ฟังพะยานนั้นเลย

ก. ให้การต่อเจ้าพนักงานกองตระเวร และศาลโปริสภาเวลาไต่สวนคดีว่า ก. ข. ได้คบคิดกันไปลักทรัพย์ผู้มีชื่อได้ถือมีดไปคนละเล่ม แล้ว ก. ข. วิ่งหนีเข้าไปในตรอกด้วยกัน ค. วิ่งไล่ไปเอาดาบฟัน ก. ๆ ร้องเรียก ข. ให้ช่วย ข. จึงช่วยเอามีดแทง ค. หลายที คำรับสารภาพของ ก. นี้ ศาลพระราชอาญาวินิจฉัยว่าใช้ได้แต่สำหรับคดีส่วนตัว ก. ผู้ให้ถ้อยคำรับสารภาพ คดีส่วนตัว ข. นั้น คำนี้เป็นแต่คำซัดพึงไม่ได้สำหรับการที่จะวินิจฉัยว่า ข. ได้ถือมีดหรือได้แทง ค. ในเวลาที่เกิดเหตุนั้น[๑]

๔. คดีมีประเด็นว่า ก. ได้ฆ่า ข. ตายจริงหรือไม่ โจทก์ส่งหนังสือฉะบับหนึ่ง ซึ่งมีผู้เอาไปยื่นไว้ที่หน้าโรง ค. น้องชายของ ข. หนังสือนั้นมีความว่า ก. กับ ค. ต. ได้ฟัน ข. ตาย แล้วเอาศพไปทิ้งไว้ในป่า เพราะเหตุว่า ข. นำพลตระเวนตามจับเขาทั้ง ๓ คน ค. กับเจ้าพนักงานไปค้นพบศพ ข. ตายมีบาดแผลถูกฟันจริง โจทก์ไม่มีพะยานว่าหนังสือนี้เป็นลายมือ ก. เขียน ศาลพระราชอาญาวินิจฉัยว่า หนังสือนี้พึงเป็นพะยานไม่ได้ว่า ก. ได้เป็นผู้ร้ายหรือพรรคพวกผู้ร้ายที่ได้ฆ่า ข.[๒]

---

๑. คดีกรมอัยยการโจทก์ นายผน นายเล็ก นายเอิบ จำเลย สำนวนคดีแดงที่ ๒๑๓-๒๑๔ ปี ๑๒๗ ที่ศาลพระราชอาญา

๒. ดูคำพิพากษาของศาลพระราชอาญาในสำนวนคดีแดงที่ ๓๔๑ ๓๔๒-๓๔๓-๓๔๔ และ ๓๔๕ ปี ๑๒๒ หนังสือบัตรสนเท่ห์มีความดังนี้

"เฮออ้ายฉุย นี่และอ้ายรอด อ้ายแดง อ้ายเคลือบ ๓ คน กูฆ่าอ้ายเฉย ที่มึงเสียแล้อเมื่อวัน ๘ ค่ำกูไว้ในป่า มันนำปลิดจับกดีนักกพันเสียแล้ว" อ้ายเคลือบนั้นเป็นชื่อของจำเลย ๆ เป็นพวกของผู้ร้ายตัวสำคัญในมณฑลกรุงเก่าและเมืองปทุมธานี มีชื่อว่าอ้ายดอกรักหรือรัก, รักแดงหรืออ้ายแดง นายเฉยผู้ตายเป็นผู้นำเจ้าพนักงานตามจับ จำเลยกับอ้ายรักอ้ายรอดจริง

คำรับของตัวความในคดีแพ่ง

ข้อ ๕๖ ถ้าคนซึ่งเป็นตัวความอยู่ในคดีแพ่งฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง กล่าวข้อความอันใดอันหนึ่งด้วยหนังสือหรือด้วยวาจาก็ดี ซึ่งเป็นการปรักปรำต่อประโยชน์ หรือเป็นที่เสียหายแก่คดีฝ่ายตนเอง ถ้าข้อความที่ได้กล่านนั้นเป็นข้อความในประเด็น หรือเกี่ยวแก่ความในประเด็นของคดี เรียกว่าเป็นคำรับของคู่ความฝ่ายที่ได้กล่าวข้อความนั้น คำรับเช่นนี้คู่ความอีกฝ่ายหนึ่งอาจสืบพะยาน หรือนำมาแสดงต่อศาลให้เป็นประโยชน์แก่คดีฝ่ายตนได้ แต่การกล่าวถ้อยคำซึ่งมิได้ปรักปรำต่อประโยชน์ หรือเป็นประโยชน์แก่ผู้ที่กล่าวถ้อยคำนั้น ไม่เรียกว่าเป็นคำรับและฟังเป็นหลักฐานในการพิจารณาคดีไม่ได้ [๑]

---

๑. พระราชบัญญัติลักษณะพะยาน มาตรา ๔๘ กล่าวว่า โจทก์จำเลยรับกันฟังได้ เหตุอีกอย่างหนึ่งก็คือว่า ธรรมดาคนเราจะต้องระวังรักษาประโยชน์ของตน ไหนเลยจะกล่าวข้อความปรักปรำต่อประโยชน์ของตนเอง ถ้าข้อความนั้นจะไม่ใช่ความจริง

ตัวอย่าง

โจทก์พ้องหาว่าจำเลยเป็นหนี้ ริสิตใบรับเงินรับสิ่งของและสรรพหนังสือและบัญชีต่าง ๆ ที่จำเลยได้ทำอันพึงจะแสดงว่าจำเลยได้รับเงินหรือสิ่งของไปจริงตามพ้องของโจทก์นั้น ย่อมเป็นหลักฐานในคดีที่ศาลจะต้องฟังในการพิจารณา

ถ้อยคำซึ่งฝ่ายจำเลยได้กล่าวโดยแน่นอน รับว่าจำเลยได้รับเงินหรือสิ่งของตามพ้องของโจทก์ไปจริงก็ดี และถ้อยคำซึ่งข้างฝ่ายโจทก์ได้กล่าวโดยแน่นอน ว่าหนี้นั้นจำเลยได้ใช้แล้ว หรือว่าสิ่งของที่โจทก์พ้องหานั้น จำเลยไม่ได้รับเอาไปจริงก็ดี หรือว่าจำเลยได้ใช้ราคาแล้วก็ดี ถ้อยคำเหล่านี้ถ้ามีผู้รู้เห็นค่ความอาจอ้างผู้ที่รู้เห็นมาเบิกความเป็นพะยานให้เป็นประโยชน์แก่คดีฝ่ายตนได้

คนบางชะนิดกล่าวคำรับแทนตัวความได้

ข้อ ๕๗ นอกจากตัวความเองกล่าวคำรับดังที่ได้กล่าวไว้ในข้อ ๕๖ นั้น ศาลเคยถือว่าบุคคลผู้เป็นโจทก์เป็นจำเลยในคดีแทนตัวเจ้าของความก็ดี เป็นทนายหรือเอเย่นต์ของตัวเจ้าของความก็ดี เป็นผู้เข้าหุ้นส่วนร่วมผลประโยชน์กับตัวความก็ดี อาจกล่าวคำรับตามความในข้อ ๕๖ แทนตัวความได้ คำรับเช่นนี้จะต้องกล่าวโดยในธุระกิจการในหน้าที่หรือในขณะที่ผู้กล่าวได้มีผลประโยชน์เกี่ยวข้องกับตัวความอยู่ คำรับเช่นนี้จึงจะฟังเป็นพะยานในการพิจารณาได้

แต่การที่เอเย่นต์ทำรายงาน ชี้แจงข้อความโดยกิจธุระในหน้าที่อย่างหนึ่ง

การที่เป็นทนายหรือคู่ความพูดจาหารือกัน สำหรับจะหาทางตกลงปรองดอง ในการคดีแก่กันอย่างหนึ่ง

การที่ทนายหรือคู่ความพูดจาในการคดีแก่กัน โดยมีความตกลงกันว่า ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งจะไม่ยึดถือเอาถ้อยคำที่พูดนั้น เป็นพิรุธหลักฐานในการคดีอย่างหนึ่ง

ข้อความเหล่านี้คู่ความฝ่ายใดจะถือว่าเป็นคำรับสำหรับการคดีไม่ได้เลย

ตัวอย่าง

๑. คดีเรื่องหนึ่งโจทก์ซึ่งเป็นผู้โดยสาร ฟ้องเรียกทุนทรัพย์ค่าเสียหายจากบริษัทรถไฟจำเลย โดยอ้างเหตุว่าคนใช้ของบริษัทจำเลยได้ลักเอาทรัพย์ของโจทก์ไป โจทก์สืบพะยานว่าทรัพย์ของโจทก์รายนี้ นายสะเตชั่นรถไฟได้บอกกับกองตระเวรว่า ปอเตอร์ (คือลูกจ้างขนของ) ของบริษัทรถไฟได้ขะโมยเอาไป ศาลอังกฤษได้วินิจฉัยว่า นายสะเตชั่นเป็นเอเย่นต์ของบริษัทรถไฟ มีหน้าที่สำหรับระวังรักษาทรัพย์ของผู้โดยสาร ข้อความที่นายสะเตชั่นบอกแก่กองตระเวนนั้น ศาลถือว่าเป็นคำรับของเอเย่นต์บริษัทรถไฟจำเลย

๒. กระทรวงตั้งให้หลวง พ. เอาใบตรอกที่นาแห่ง ๑ ออกขายทอดตลาด หลวง พ. ได้ร้องประกาศเวลาขายทอดตลาดว่า ที่นา

แห่งนี้มีเนื้อนาเต็มตามใบตรอกทั้งสิ้น พระ ม. จึงรับซื้อไว้ ภายหลัง พระ ม. เข้ายึดถือทีนาไม่ได้ โดยมีราษฎรเข้าทำอยู่แล้ว พระ ม. จึงฟ้องต่อศาลแพ่งเรียกเงินค่าใบตรอกจากกระทรวง ศาลควรจะวินิจฉัยข้อความที่หลวง พ. ได้ร้องประกาศ เวลาขายทอดตลาดใบตรอกนั้น ว่าเป็นคำรับรองของเอเย่นต์ฝ่ายจำเลย[๑]

๓. ก. ไม่อยู่ ก. ให้ภรรยาดูแลทำการค้าขายแทนตนภายหลัง มีโจทก์ฟ้องเรียกราคาของ ที่ได้เอามาส่งให้ที่ร้านของ ก. โจทก์มีพะยานว่าของรายนี้ ภรรยาของ ก. ได้กล่าวคำรับว่าโจทก์ได้เอามาส่งให้ที่ร้าน ก. จริง ถ้อยคำที่ภรรยา ก. ได้กล่าวดังนี้ ศาลอังกฤษได้วินิจฉัยว่าเป็นคำรับของเอเย่นต์ของ ก.

๔. ก. ฟ้อง ข. เรียกเงิน ๑๐๐ ชั่ง ระหว่างความนั้น ข. ไปหา ก. ข. ยอมให้ ๕๐ ชั่ง เพื่อให้เลิกความกัน ฝ่าย ก. จะถือเอาถ้อยคำนี้ว่าเป็นคำรับของ ข. ไม่ได้เลย เพราะเป็นการที่คู่ความหารือที่จะตกลงปรองดองในการคดีแก่กัน

๕. คดีมีประเด็นว่า ข. จำเลยหรือว่า ค. ได้เป็นลูกหนี้ของ ก. ผู้เป็นโจทก์ ระหว่างความนั้นทนายของโจทก์จำเลยได้ไปพบปะสนทนากันเป็นการส่วนตัวครั้งหนึ่ง ทนายของ ก. ได้บอกแก่ทนายของ ข. ว่า ความจริง ค. เป็นหนี้ ก. ต่างหาก ข. หาได้เป็นหนี้

---

๑. คดีพระเมธินฤปกรโจทก์ กระทรวงพระคลังมหาสมบัติจำเลย คดีแดงที่ ๖๔๖ ปี ๑๒๔ ที่ศาลแพ่ง ดูคำพะยานของพระเมธินฤปกร

ก. ไม่ ถ้อยคำที่ทนาย ก. พูดดังนี้ศาลอังกฤษได้วินิจฉัยว่าฝ่าย ข. จะนำพะยานมาสืบให้ศาลฟังไม่ได้ เพราะทนาย ก. ไม่ได้กล่าวข้อความนี้ในกิจการหน้าที่ของทนาย (แต่ถ้า ก. เองได้กล่าวถ้อยคำเช่นนี้แล้ว เห็นว่าฝ่าย ข. จะสืบพะยานให้ศาลฟังว่าเป็นคำรับของ ก. ได้)

คำรับของคนกลาง

ข้อ ๕๘ ถ้าคดีได้ความว่า ข้อความในประเด็นที่ทุ่งเถียงกันนั้น คู่ความฝ่ายใดได้อ้างหรือได้ท้าให้คนที่สามวินิจฉัยเป็นกลางครั้งหนึ่งแล้ว ความวินิจฉัยของคนกลางนี้จะต้องถือว่าเป็นคำรับ ซึ่งคู่ความอีกฝ่ายหนึ่งอาจสืบพะยานสำหรับที่จะยันเอาฝ่ายผู้ที่อ้างคนกลางให้วินิจฉัยข้อความนั้นได้[๑]

ตัวอย่าง

๑. ก. และ ข. เกิดทุ่งเถียงกัน ก. ว่าได้ส่งของให้ ข. แล้ว ข. เถียงว่า ก. ยังไม่ได้ส่ง และ ข. ท้าว่าให้ไปถาม ค. ดู ถ้า ค. ว่า ก. ได้ส่งของให้ ข. แล้วจริง ข. จะใช้ราคาให้ ครั้นไปถาม ค. ๆ ว่า ก. ได้ส่งของให้ ข. แล้วดังนี้ ถ้า ก. และ ข. ไปเป็น

---

๑. เขาถือกันว่า คำรับของคนกลางเป็นเหมือนคำชี้ขาดของอนุญาโตตุลาการ ดูพระราชบัญญัติวิธีพิจารณาความแพ่งศก ๑๒๗ มาตรา ๑๑๒ และมาตรา ๑๑๕

ความกันเรื่องราคาของรายนี้ ฝ่าย ก. อาศัยคำรับของ ค. คนกลาง เป็นพะยาน สำหรับยันเอา ข. ได้

๒. คดีมีประเด็นว่า การก่อสร้างที่จำเลยเป็นผู้ทำลงไปบนที่ดินแห่งหนึ่งนั้นจะเป็นราคาเท่าใด ได้ความว่าโจทก์จำเลยทั้ง ๒ ฝ่ายได้ตกลงพร้อมกันที่ศาลแพ่งว่าราคาค่าก่อสร้างที่จำเลยได้ทำลงในที่นั้น ฝ่ายโจทก์จะยื่นบัญชีของผู้ชำนาญการก่อสร้างฉะบับหนึ่ง ฝ่ายจำเลยก็จะยื่นบัญชีของผู้ชำนาญการก่อสร้างด้วยอีกฉะบับหนึ่ง ถ้าบัญชียังเถียงกัน ก็ให้ศาลตั้งคนผู้กลางสำหรับชี้ขาด หรือขอให้ศาลชี้ขาดบัญชีที่เถียงกันนั้น โจทก์จำเลยได้ยื่นบัญชีต่อศาลคนละฉะบับ ศาลแพ่งได้วินิจฉัยบัญชีค่าก่อสร้างของโจทก์จำเลยลงไป ตามที่ศาลเห็นว่างามแล้ว ฝ่ายจำเลยยังไม่พอใจในคำชี้ขาดของศาล จึงฟ้องอุทธรณ์ฎีกาคัดค้านคำสั่งของศาลแพ่งนั้นต่อไป ศาลฎีกาพิพากษาว่าจำเลยจะคัดค้านคำชี้ขาดต่อไปอีกไม่ได้ ต้องให้บังคับคดีตามคำชี้ขาดของศาลแพ่งนั้นทุกประการ[๑]

๓. คดีเรื่องหนึ่งได้ความว่า โจทก์เช่าที่จำเลยอยู่ ภายหลังจำเลยกับพี่ชายได้เกิดทุ่มเถียงกันเรื่องกรรมสิทธิ์ที่นั้น แต่ไม่อยากเป็นถ้อยความกัน จำเลยจึงได้พูดตกลงกับพี่ชายว่าจะไปถามเนติบัณฑิตย์ผู้หนึ่งดู ถ้าเนติบัณฑิตย์เขาว่าที่ควรเป็นของพี่ชายแล้ว จำเลยจะยอมตกลง ครั้นไปถามเนติบัณฑิตย์ ๆ เห็นว่าควรเป็นของพี่ชาย

---

๑. คำพิพากษาฎีกาที่ ๒๐๖ ปี ๑๒๗

จำเลย ๆ จึงได้มอบหนังสือสำหรับที่ให้แก่ที่พิชาย และบอกโจทก์ว่า ต่อไปให้ส่งเงินค่าเช่าให้แก่ที่พิชายของจำเลยเถิด ภายหลังจำเลยเห็นว่าเนติบัณฑิตย์วินิจฉัยปัญหาไม่ชอบด้วยกฎหมาย จำเลยจึงกลับสั่งโจทก์ให้เสียเงินค่าเช่าที่ให้แก่จำเลยอีกใหม่ โจทก์ไม่ยอมส่งเงินค่าเช่านี้ให้แก่จำเลย ๆ จึงเข้ายึดทรัพย์ของโจทก์ที่ในห้องเช่าไว้แทนเงินค่าเช่า โจทก์จึงได้ฟ้องจำเลย ๆ ยกหนังสือสัญญาเช่าขึ้นต่อสู้คดี ศาลอังกฤษวินิจฉัยว่า ตามธรรมดากฎหมายยึดปากผู้เช่าถือที่ดินไม่ให้เถียงผู้ให้เช่าในเรื่องกรรมสิทธิ์ที่แท้จริงอยู่ แต่ในคดีเรื่องนี้กิริยาของจำเลยเอง (คือการที่จำเลยได้ตกลงให้คนกลางวินิจฉัยปัญหาเสียแล้วนั้น) ได้แสดงการรับรองว่าจำเลยได้หมดอำนาจในที่รายนี้เสียแล้ว[๑]

คำจำเลยรับสารภาพ

ข้อ ๕๘ คำรับสารภาพนั้นคือ คนที่ต้องหาว่ากระทำความผิดอาญา ให้ถ้อยคำในเวลาใด ๆ รับหรือกระทำให้เป็นที่เข้าใจได้ว่า ตนได้กระทำความผิด ตามข้อหานั้นจริง ถ้าจำเลยให้ถ้อยคำรับสารภาพโดยดี (กล่าวคือรับโดยปราศจากความขู่เข็ญกดขี่หรือความชักชวนที่จะให้ได้รับประโยชน์ในการคดีแล้ว) คำรับสารภาพนั้น ย่อมเป็น

---

๑. ตัวอย่างนี้เป็นที่แสดงว่า คำรับของคนกลางนี้อาจกินความตลอดไปถึงปัญหากฎหมายด้วย

หลักฐานดีที่ศาลจะเชื่อฟังว่า จำเลยได้กระทำความผิดตามคำรับสารภาพนั้นจริง

ตัวอย่าง

๑. จำเลยต้องหาว่าเป็นคนร้ายลักของ ก. ไป จำเลยให้การรับในเวลาใด ๆ ว่าจำเลยได้ลักของ ก. ไปจริงดังนี้ เรียกว่าจำเลยรับสารภาพตามข้อหา

๒. จำเลยต้องหาว่ากระทำความผิดฆ่าคนตาย จำเลยให้การรับว่า เมื่อเวลาคนนั้นจะถูกฆ่าจำเลยได้ถือมีดก็ดี ว่าเสื้อและผ้าห่มซึ่งติดเปื้อนโลหิตของผู้ตายที่ได้ตกอยู่ในที่เกิดเหตุนั้นเป็นของจำเลยก็ดี และว่าผ้าที่เจ้าพนักงานยึดได้ที่จำเลย เป็นผ้าที่จำเลยได้เอาไปจากผู้ตายในขณะที่เกิดเหตุก็ดีดังนี้ เรียกว่าจำเลยรับสารภาพกระทำให้เป็นที่เข้าใจว่า จำเลยจะได้ฆ่าคนตายจริง[๑]

คำรับสารภาพอย่างไรฟังได้อย่างไรฟังไม่ได้

ข้อ ๖๐ ถ้าได้ความว่าจำเลยให้ถ้อยคำรับสารภาพโดยมีผู้ใดใช้อำนาจกดขี่ให้รับประการหนึ่ง[๒] หรือโดยเจ้าพนักงาน

---

๑. คดีกรมอัยการโจทก์ นายผล นายเล็ก นายเอิบ จำเลย คดีแดงที่ ๒๑๓–๒๑๕ ปี ๑๒๗ ที่ศาลพระราชอาญา

๒. เช่นตบตีทรมานหรือใช้วิธีการต่าง ๆ

ผู้มีอำนาจ[๑] กล่าววาจาขู่เข็ญ ชักชวนหรือสัญญา กระทำให้จำเลยมีความหวังใจว่า จำเลยจะได้รับประโยชน์อย่างใดอย่างหนึ่ง ในคดีที่จำเลยต้องหานั้นประการหนึ่ง ดังนี้ ไม่เรียกว่าจำเลยให้การรับสารภาพโดยดี และคำรับสารภาพนั้นฟังเป็นพะยานในคดีไม่ได้

อนึ่งถ้าได้ความว่า ในเวลาที่จำเลยรับสารภาพนั้น ความกลัวของจำเลยอันเกิดเนื่องมาจากการที่ผู้ใดใช้อำนาจกดขี่ หรือความหวังต่อประโยชน์ของจำเลย อันเกิดเนื่องมาจากการที่เจ้าพนักงานกล่าวถ้อยคำขู่เข็ญชักชวนหรือสัญญานั้น ได้สูญหายไปหมดแล้วดังนี้ ยังต้องถือว่าคำรับสารภาพของจำเลยนั้น ฟังเป็นพะยานหลักฐานในคดีได้

ถ้าแม้จำเลยจะให้การรับสารภาพโดยดี หรือไม่โดยดีประการใดก็ดี เหตุการณ์ทั้งหลายอันพึงจะปรากฏขึ้นโดยคำรับสารภาพนั้น ย่อมเป็นข้อความที่ศาลจะต้องสืบพะยานสำหรับประกอบกับคำรับสารภาพนั้น[๒]

ตัวอย่าง

๑. คดีได้ความว่า จำเลยให้การรับสารภาพโดยเสนายดีกระทรวงนครยาล มีรับสั่งแก่จำเลยว่ารับเสียทั้งหมดดีๆจะไม่เอาโทษ

---

๑. ผู้มีอำนาจนั้นคือ เช่นโจทก์ นายอำเภอ เจ้าพนักงานกองตระเวรหรือศาลที่มีอำนาจในการคดี ดูคำพิพากษาฎีกาที่ ๔๓ ปี ๑๒๑

๒. ดูคำพิพากษาฎีกาที่ ๔๘๙ ปี ๑๒๗

ถ้ารับแต่ครึ่ง ๆ กลาง ๆ จะส่งตัวไปให้ศาลลงโทษ ศาลพระราชอาญาได้วินิจฉัยว่า จำเลยรับสารภาพเพื่อจะไม่ให้ถูกฟ้องและต้องโทษในความอาญา คำรับสารภาพของจำเลยฟังเป็นหลักฐานในการพิจารณาไม่ได้[๑]

๒. จำเลยต้องหาว่า ข้อ ๑ ว่าเป็นผู้ร้ายย่องเบาลักทรัพย์ ข้อ ๑ ว่าฆ่าคนตาย ได้ความว่าชั้นกรมกองตระเวรไต่สวนจำเลยให้การรับสารภาพ โดยผู้บังคับการกองตระเวรพูดว่า ถ้าจำเลยให้การรับจะไม่ฟ้องในคดีเรื่องฆ่าคนตาย ศาลพระราชอาญาวินิจฉัยว่า คำรับสารภาพของจำเลยฟังไม่ได้ เพราะจำเลยให้การโดยถูกเจ้าพนักงานพูดหลอกลวง (ให้จำเลยมีความหวังว่าจะไม่ต้องถูกฟ้องในเรื่องฆ่าคนตาย)

ต่อมาเมื่อศาลโปริสภาไต่สวนในเรื่องนี้ จำเลยยังคงยืนคำรับว่าคำรับของจำเลยชั้นโรงพักไต่สวนนั้นเป็นความจริง ศาลวินิจฉัยว่าคำรับสารภาพของจำเลยต่อศาลโปริสภาในชั้นนี้ฟังได้ เพราะเวลาให้การ จำเลยได้ทราบข้อหาในฟ้องของโจทก์ จำเลยจะต้องหมดความหวังที่จะได้รับประโยชน์ในคดีที่จำเลยต้องหานั้นแล้ว (และการที่เจ้าพนักงานหลอกลวงนั้นก็สิ้นเขตต์ไปแล้ว[๒]

---

๑. คดีกรมอัยยการโจทก์ นายต้นจำเลย คดีแดงที่ ๗๗๐ ปี ๑๒๒ ที่ศาลพระราชอาญา

๒. คดีกรมอัยยการโจทก์ นายผล นายเล็ก นายเอิบ จำเลย คดีแดงที่ ๒๑๓—๒๑๕ ปี ๑๒๗ ที่ศาลพระราชอาญา

๓. คดีเรื่องหนึ่งได้ความว่า จำเลยในคดีอาญาในเวลาที่ต้องคุมขังอยู่ได้ให้การรับสารภาพโดยผู้คุมได้พูดสัญญาว่า ให้รับเสียและบอกว่าทรัพย์อยู่ที่ไหน แล้วจะยอมให้จำเลยพบกับภรรยา ศาลอังกฤษวินิจฉัยว่าคำรับสารภาพของจำเลยใช้ได้ (เพราะการที่ผู้คุมพูดสัญญานั้น ไม่ได้กระทำให้จำเลยมีความหวังต่อประโยชน์ในการคดี)

๔. ถ้าจำเลยให้การรับสารภาพกล่าวว่า ทรัพย์ที่จำเลยได้ลักหรือเครื่องมือที่จำเลยทำร้ายนั้น จำเลยได้เอาไปฝากผู้ใดไว้ หรือเอาไปทิ้งเสียที่ไหนดังนี้ ข้อความเหล่านี้ศาลจะต้องพังพะยาน[๑]

จำเลยรับสารภาพโดยกลัวโดยสติพั้นเพื่อน หรือโดยมีคนกล่าวชักชวนอย่างไรฟังได้

ข้อ ๖๑ ถ้าคดีได้ความว่าจำเลยให้การรับสารภาพ

---

๑. คดีแดงที่ ๙๗๑—๑๓๑๖ ปี ๒๓ ที่ศาลพระราชอาญา กับดำพิพากษาฎีกาบางเรื่องที่ ๔๓ ปี ๑๒๑ ในคดีเรื่องนี้ถ้าไปค้นกระบือได้ที่ดงเดียวสมจริงตามคำให้การของจำเลยแล้ว จะทำให้คำรับสารภาพของจำเลยดีขึ้น บางทีศาลจะพังคำรับสารภาพนี้ได้ แท้จริงการที่มีผู้ใดใช้อำนาจกดขี่ข่มเหง หรือกล่าวคำชักชวนให้จำเลยรับสารภาพ ฉันใดจะเป็นการเพียงพอที่จะกระทำให้คำรับสารภาพของจำเลยใช้ได้หรือไม่ได้นั้น เป็นหน้าที่ศาลจะวินิจฉัยเป็นเรื่อง ๆ ตามแบบที่เคยได้ทำมา หรือตามความเห็นว่าจะเป็นยุติธรรมอย่างไร ข้อสำคัญนั้นศาลต้องการแต่คำรับสารภาพซึ่งเป็นความจริงเท่านั้น (ดูคำอธิบายในเล่ม ๑ ข้อ ๓)

(๑) โดยจำเลยมีความกลัวภัยในศาสนา หรือโดยจำเลยได้สาบาลตัวก็ดี[๑]

(๒) โดยมีคนกล่าวถ้อยคำชักชวนหรือสัญญาว่าจะให้ได้รับประโยชน์โดยสมควร ซึ่งไม่ใช่ประโยชน์ในการคดีที่จำเลยต้องหานั้นก็ดี[๒]

(๓) โดยมีคนใช้อุบายหลอกลวงให้จำเลยรับ แต่ไม่ได้กระทำให้จำเลยมีความหวังต่อประโยชน์ในการคดีก็ดี

---

๑. ภัยในศาสนานั้น เช่นพระหรือใครพูดชักชวนให้จำเลยรับโดยชี้แจงบาปบุญคุณโทษในการศาสนา หรือเช่นจำเลยบวชเป็นภิกษุ กล่าวคำรับสารภาพแล้วพูดว่า “ฉันบวชเป็นพระแล้วพูดปดไม่ได้ ฉันไปทำร้ายกับเขาจริง ขอให้อโหสิกันเสียที่เถิด ฉันจะแบ่งส่วนบุญไปให้โยมจอน” ดังในคดีกรมอัยยการโจทก์ นายชื่นจำเลย คดีแดงที่ ๗๑ ปี ๑๒๖ ที่ศาลพระราชอาญา

๒. ประโยชน์โดยสมควรนั้นคือไม่มากมาย เช่นว่าจะให้สุรา ยาบุหรี่ หรือจะยอมให้พบกับภรรยาดังที่ได้กล่าวไว้ในตัวอย่างที่ ๓ ในข้อข้างต้น ถ้ามีผู้สัญญาว่าถ้าจำเลยรับสารภาพจะให้เงิน ๑๐ ชั่ง ๑๐๐ ชั่ง ๑๐๐๐ ชั่งดังนี้ บางทีจะทำให้คำรับสารภาพเสียไปได้ เพราะอาจทำให้จำเลยรับสารภาพไม่จริงโดยอยากจะได้เงินมากได้

(๔) โดยจำเลยมีความเชื่อถือคนใดคนหนึ่งเพราะเหตุว่าผู้นั้นได้สัญญาว่าจะไม่เอาคำรับสารภาพของจำเลยออกเปิดเผยให้คนรู้ก็ดี

(๕) โดยจำเลยตอบคำถาม ซึ่งจำเลยไม่ควรและไม่จำเป็นที่จะต้องตอบก็ดี หรือ

(๖) โดยจำเลยเมามายหรือสติฟั่นเฟือน เช่นเมาสุราหรือนอนละเมอก็ดี

คำรับสารภาพของจำเลยเช่นนี้ ย่อมเป็นหลักฐานที่ศาลจะต้องพึงพังสำหรับการพิจารณา เหตุการณ์ต่าง ๆ ดังที่กล่าวไว้ข้างต้นมิได้กระทำให้คำรับสารภาพของจำเลยเชื่อฟังไม่ได้ เว้นแต่ในประการที่ (๕) นั้น ถ้าจำเลยไม่ยอมตอบคำถามในชั้นต้น แต่มีผู้บังคับกดขี่ให้จำเลยตอบโดยไม่สมควรแล้ว ถ้อยคำของจำเลยที่ได้ตอบคำถามนั้น ศาลพึงว่าเป็นคำรับสารภาพของจำเลยไม่ได้[๑]

ถ้อยคำของคนตาย

ข้อ ๖๒ คดีบางเรื่องจะปรากฏตามทางพิจารณาว่าพะยานที่รู้เห็นข้อความสำคัญในคดีได้ตายเสียแล้ว เรียกมาเบิกความเป็นพะยานไม่ได้ แต่ผู้นั้นได้กล่าวถ้อยคำไว้ซึ่งเป็นข้อความในประเด็น หรือเกี่ยวแก่ประเด็นของคดี

---

๑. ดูข้อ ๑๗ แฉะหมายเหตุที่ ๑๐ ข้างท้าย

ถ้อยคำของผู้ตายที่ได้กล่าวไว้ดังนี้ บางทีศาลเคยถือว่าเป็นหลักฐานในการพิจารณาได้ ดังที่จะกล่าวไว้ในข้อ ๖๓–๖๔–๖๕–๖๖ และ ๖๗ ต่อไปนี้[๑]

ถ้อยคำของคนตายกล่าวถึงเหตุที่ตนถูกฆ่า

ข้อ ๖๓ ถ้าคนผู้ตายได้กล่าว หรือให้ถ้อยคำกล่าวถึงเหตุที่ตนถูกฆ่าตายเอง ศาลถือว่าถ้อยคำนั้นฟังเป็นพะยานหลักฐานได้ฉะเพาะแต่ในคดีที่จำเลยต้องหาว่าฆ่าผู้ตายๆโดยความเจตนาหรือไม่เจตนาอย่างเดียวเท่านั้น (ตามวิธีกฎหมายของอังกฤษจะต้องได้ความด้วยว่า เมื่อเวลาให้ถ้อยคำนั้น ผู้ตายได้รู้สึกตัวแล้วว่าตนจะถึงแก่ความตายโดยแน่แท้ ไม่มีความหวังอย่างใดอย่างหนึ่ง ว่าจะพ้นจากความตายได้)[๒]

ตัวอย่าง

๑. ก. ต้องหาว่าฆ่า ข. ตาย ข. ได้ให้ถ้อยคำต่อหน้าเจ้าพนักงานกองตระเวรและอำเภอว่า ก. ได้เอามีดฟัน ข. เวลาให้ถ้อยคำ ข. พูดว่า “ฉันเต็มทีไม่รอดแน่แล้ว” เวลานั้น ข. มีอาการ

---

๑. ที่ศาลยอมฟังถ้อยคำของผู้ตายเป็นพะยานเช่นนี้ เพราะเป็นการจำเป็น ถ้าจะถือว่าเป็นพะยานบอกเล่าไม่ฟังเสียเลยก็จะเสียความยุติธรรมไป แต่อย่างไรก็ดี ศาลเลือกฟังแต่ถ้อยคำของผู้ตายบางอย่างซึ่งน่าเชื่อโดยมากว่าเป็นความจริง ผู้ตายคงจะไม่เอาความเท็จมากล่าว

๒. ดูหมายเหตุที่ ๓๗ ข้างท้าย

ร่อแร่ ข. ตายด้วยแผลถูกฟัน ศาลวินิจฉัยถ้อยคำของ ข. ว่าเป็นพะยานหลักฐานในคดีได้[๑]

๒. คดีเรื่องหนึ่งได้ความว่า ก. ถูกฟันมีอาการหนักจะไม่รอด เมื่อเสมียนโรงพักกองตระเวรไปถามปากคำ ก. พูดไม่ใคร่จะได้ เสมียนโรงพักได้ถามหลายคำว่าใครฟัน แล้วภรรยา ก. พูดว่าบอกเขาชื่อ ก. จึงพูดว่า "นายสุดกับนายหมัด" อยู่ได้ครู่หนึ่งแล้ว ก. ตาย ศาลพระราชอาญาได้ฟังถ้อยคำของ ก. ผู้ตายเป็นพะยานในการพิจารณา[๒]

๓. คดีเรื่องหนึ่ง ก. ต้องหาว่ากระทำผิดฐานริดลูก โดยเอายาเบื่อเมาให้หญิงมารดากิน ได้ความว่าเมื่อหญิงนั้นก่อนจะตายได้ให้ถ้อยคำยืนยันว่า ก. ได้วางยาตน ศาลอังกฤษวินิจฉัยว่า ถ้อยคำของหญิงนั้นฟังเป็นพะยานในคดีไม่ได้ เพราะเหตุว่าโจทก์ไม่ได้ฟ้องหา ก. ว่าได้ฆ่าหญิงนั้น

๔. คดีเรื่องหนึ่งมีประเด็นว่า ก. ได้ฆ่า ข. ตายจริงหรือไม่ ได้ความว่า เมื่อ ค. ก่อนจะตาย ค. ได้ให้ถ้อยคำว่า ค. ได้ฆ่า ข. ตายเอง ก. ไม่ได้ฆ่า ศาลอังกฤษไม่ถือถ้อยคำของ ค. ว่าเป็นพะยานสำหรับคดี เพราะเหตุว่าไม่ใช่คดีที่จำเลยต้องหาว่าฆ่า ค. ผู้ให้ถ้อยคำนั้นตาย

---

๑. คดีกรมอัยยการโจทก์ นายเพียน นายพ้องกับพวกจำเลย คดีแดงที่ ๒๗๒ ปี ๑๒๖ ที่ศาลพระราชอาญา

๒. คดีกรมอัยยการโจทก์ นายสุดนายหมัดจำเลย คดีแดงที่ ๖๓๙ ปี ๑๒๖ และ ๒๖๔ ปี ๑๒๗ ที่ศาลพระราชอาญา

ผู้ตายกล่าวความตามระเบียบในกิจการในหน้าที่

ข้อ ๖๔ ถ้าคดีได้ความว่า ข้อความในประเด็นหรือที่เกี่ยวแก่ประเด็นนั้น บุคคลผู้ใดที่ได้ตายไปแล้วได้กล่าวหรือได้จดไว้ณที่แห่งใด ๆ ก็ดี ทางพิจารณาถือว่าถ้อยคำของผู้ตายใช้เป็นพะยานหลักฐานในคดีได้ แต่ต้องได้ความปรากฏว่าผู้ตายได้กล่าวหรือได้จดถ้อยคำนั้นตามระเบียบทางราชการ หรือตามระเบียบการงานส่วนตัว ซึ่งเป็นหน้าที่ของผู้ตายจะพึงต้องกระทำประการหนึ่ง และอีกประการหนึ่งจะต้องได้ความว่าผู้ตายได้กล่าว หรือได้จดถ้อยคำนั้นไว้โดยความรู้เห็นของตนเอง และได้กล่าวหรือได้จดในขณะที่เหตการณ์ได้เกิดขึ้น หรือในเวลาอันเร็วพลันทันที มิได้ทอดทิ้งไว้ให้ช้าเกินเวลาสมควร[๑]

---

๑. เวลาช้าเร็วเพียงไรจะสมควรนั้น เป็นปัญหากฎหมาย เป็นหน้าที่ของศาลจะต้องวินิจฉัยเป็นเรื่อง ๆ ที่ศาลยอมถือถ้อยคำของผู้ตายเป็นพะยานหลักฐานในคดีตามความในข้อนี้ ก็เพราะความจำเป็น การงานที่ทำกันโดยระเบียบหน้าที่นั้น ตามธรรมดาย่อมมีคนรับผิดชอบคอยช่วยตรวจตรากำกับกันหลาย ๆ คน เพราะฉะนั้นการเท็จทุจริตจะเกิดขึ้นได้โดยยาก และผู้ใดจะปกปิดไว้ก็โดยยากเหมือนกัน อนึ่งคนที่กระทำการเท็จทุจริตในหน้าที่ จะต้องได้รับความเดือดร้อนเสียชื่อเสียงเมื่อเวลาเขาจับได้ เพราะฉะนั้นคงจะไม่มีใครอยากกระทำ ศาลจึงสันนิษฐานเสียว่า ข้อความที่ปรากฏขึ้นตามระเบียบหน้าที่การงานจะต้องเป็นความจริง เว้นแต่จะมีเหตุกระทำให้สงสัยว่าจะไม่เป็นความจริงได้อย่างไร

ตัวอย่าง

๑. คดีเรื่องหนึ่งมีประเด็นว่า ก. ได้ส่งของไปให้ ข. แล้วหรือว่ายังไม่ได้ส่ง ก. อ้างบัญชีส่งของ ๆ ก. เองเป็นพะยาน และสืบพะยานประกอยได้ความว่า อ. ลูกจ้าง ของ ก. เป็นพนักงานมีหน้าที่เอาของใส่รถนำไปส่งแก่ลูกค้าต่าง ๆ ครั้นกลับมาเวลาเย็น อ. ได้ลงบัญชีฉะบับนั้นไว้ทุก ๆ วัน อ. ได้จดบัญชีด้วยลายมือของตนว่าได้ส่งของรายนี้ให้แก่ ข. ในวันนั้น ๆ แล้วดังมีแจ้งอยู่ในบัญชี แต่ อ. ได้ตายแล้ว ศาลอังกฤษฟังบัญชีที่ อ. ได้จดเป็นพะยานว่า ของรายนี้ ก. ได้ส่งไปให้ ข. แล้ว[๑]

๒. คดีมีประเด็นว่า หนังสือฉะบับหนึ่งที่ไม่ได้นำมาศาลนั้นมีข้อความอย่างไร คู่ความได้ส่งสำเนาของหนังสือต่อศาลและสืบพะยานว่าหนังสือชะนิดนี้เมื่อเขียนเสร็จแล้ว ตามระเบียบที่เคยทำจะต้องส่งให้เสมียนคัดสำเนาลงไว้ในสมุดโดยทันที สำเนาที่อ้างนี้ได้ปรากฏอยู่ในสมุด แต่เสมียนผู้มีหน้าที่คัดสำเนานั้นตายเสียแล้ว ดังนี้ ศาลอังกฤษวินิจฉัยว่า สำเนาที่อ้างนี้ฟังเป็นพะยานได้

๓. คดีเรื่องหนึ่งโจทก์ฟ้องเรียกเงินค่าถ่านขากำเลย โจทก์สืบพะยานว่าระเบียบการค้าขายถ่านของโจทก์นั้น เมื่อกลิได้มอยถ่าน

---

๑. ถ้าได้ความว่าบัญชีนั้น อ. ละเลยทิ้งไว้สัก ๒—๓ วันแล้วจึงจดดังนี้ เห็นว่าบางทีศาลจะวินิจฉัยว่าทิ้งไว้ให้ช้าเกินไป และไม่ฟังบัญชีนั้นเป็นพะยาน

ให้แก่ลูกค้าผู้ใดไปแล้ว จะต้องริบยอกจำนวนถ่านที่ได้ส่งแก่ ก. ผู้เป็นหัวหน้ากุลีส่งถ่านโดยทันที แต่ ก. ไม่รู้หนังสือ ตามธรรมดา ก. ต้องบอกจำนวนถ่านที่ขายให้ ข. ผู้เป็นเสมียนจดลงบัญชีไว้อีกชั้นหนึ่ง กุลีที่ส่งถ่าน และ ก. ได้ถึงแก่กรรมเสียแล้วทั้ง ๒ คน โจทก์จึงขออ้างบัญชีที่ ข. ได้จดซึ่งมีความปรากฏว่า ได้ส่งถ่านให้จำเลยแล้ว ตามจำนวนที่โจทก์ฟ้อง ศาลอังกฤษวินิจฉัยว่าบัญชีนี้ฟังเป็นพะยานไม่ได้ เพราะเหตุว่า ก. ไม่สามารถที่จะรู้โดยตนเองว่า กุลีได้ส่งถ่านให้จำเลยจริงหรือไม่ [๑]

ผู้ตายกล่าวข้อความปรักปรำต่อประโยชน์แห่งตน

ข้อ ๖๕ ถ้าข้อความในประเด็น หรือที่เกี่ยวแก่ประเด็นนั้น บุคคลผู้ใดที่ได้ตายไปแล้ว ได้กล่าวหรือได้แสดงไว้ณะที่ใด ๆ ด้วยถ้อยคำอันปรักปรำต่อผลประโยชน์ในการเงินทอง หรือต่อทรัพย์สมบัติของผู้ที่กล่าวข้อความนั้นให้เสียหายไปเองดังนี้ ทางพิจารณาถือว่าถ้อยคำของผู้ตายใช้เป็นพะยานหลักฐานในคดีได้แต่จะต้องได้ความว่าผู้ตายได้กล่าวข้อความนั้น โดยความรู้ของตนเอง และไม่มีเหตุ

---

๑. ถ้า ก. ได้เป็นผู้จดบัญชีเองก็เห็นว่าจะฟังบัญชีเป็นพะยานไม่ได้ เว้นแต่ ก. จะได้รู้เห็นว่ากุลีได้ส่งถ่านให้จำเลยจริง

การอันใดที่จะกระทำให้เป็นที่หน้าสงสัยว่า ผู้ตายจะได้กล่าวข้อความให้ผิดจากความจริง เพื่อประโยชน์อันใดอันหนึ่ง[๑]

ตัวอย่าง

๑. คดีเรื่องหนึ่งมีประเด็นว่า ก. ได้รับเงินค่าเช่าที่ดินแห่งหนึ่งจริงหรือไม่ ได้ความว่าคนใช้ของ ก. ได้ลงบัญชีว่าเขาได้รับเงินค่าเช่าไว้แทน ก. แล้ว แต่คนใช้นั้นตายเสียแล้ว ศาลอังกฤษพังบัญชีของคนใช้ที่ได้จดไว้ดังนี้เป็นพะยานว่า ก. ได้รับเงินค่าเช่าที่ไว้แล้วจริง

๒. คดีเรื่องหนึ่งมีประเด็น ทุ่มเถียงกันด้วยเรื่องกรรมสิทธิ์ที่ดินมีข้อความสำคัญที่จะต้องวินิจฉัยอยู่ข้อหนึ่งว่า ประตูใหญ่ในที่นั้น ก. จะได้เป็นผู้ซ่อมแซมจริงหรือไม่ คู่ความได้อ้างบัญชีฉะบับหนึ่งซึ่งคนใช้ของ ก. ที่ได้ตายไปแล้วได้จดไว้ว่า เขาได้ออกเงินค่าซ่อมแซมประตูนี้ทดรองแทน ก. ไป ศาลอังกฤษได้วินิจฉัยว่า บัญชี

---

๑. คนเราจะต้องระวังรักษา ผลประโยชน์เงินทองของตนเป็นธรรมดา ไหนเลยจะกล่าวข้อความปรักปร่าต่อผลประโยชน์ตนเอง ให้เป็นที่เสียหาย ถ้าความนั้นไม่จริง อนึ่งถ้อยคำเหล่านี้จะถือว่าเป็นคำพะยานที่ฟังได้ก็แต่เมื่อผู้กล่าวได้ตายไปแล้ว จึงเป็นที่แลเห็นได้อีกอย่างหนึ่งว่า การที่จะกล่าวความเท็จไว้นั้น ผู้ตายจะไม่ได้รับผลอย่างไรเลย เพราะฉะนั้นมีเหตุน่าเชื่อทุกอย่างว่าเป็นความจริง และก็เป็นการจำเป็นด้วย ศาลจึงได้ยอมฟังข้อความเช่นนี้

ฟังเป็นพะยานไม่ได้ (เพราะไม่ได้ปรักปรำต่อผลประโยชน์ของผู้ที่จดบัญชีนั้น)

๓. ในคดีที่กล่าวหากันเรื่องกรรมสิทธิ์ที่ดินหรือทรัพย์ใด ๆ ถ้าคู่ความฝ่ายหนึ่งอ้างอำนาจโดยที่ได้ยึดถือปกครองที่ดิน หรือทรัพย์นั้นมานาน และว่าตนได้รับความยึดถือปกครองทรัพย์นั้นต่อเนื่องมาจาก ก. ดังนี้ ถ้าได้ความปรากฏว่า ก. ผู้ซึ่งได้ยึดถือปกครองทรัพย์นั้นมาแต่ก่อนได้ตายไปแล้ว และ ก. ได้กล่าวหรือได้แสดงข้อความไว้ณะที่แห่งใดว่า ก. ได้เสียเงินค่าเช่า หรือว่า ก. ได้เช่าหรือขออาศัยอยู่ปกครองทรัพย์นั้นดังนี้ เห็นว่าศาลจะต้องฟังเป็นพะยานหลักฐานในการพิจารณา เพราะเป็นข้อความที่แสดงการตัดอำนาจปกครองเป็นที่เสียหายต่อผลประโยชน์ของ ก. เว้นแต่ทางพิจารณาจะได้ความว่า ก. ได้กล่าวข้อความนั้นเพื่อประโยชน์อย่างใดอย่างหนึ่งกระทำให้เป็นที่น่าสงสัยว่า ก. จะได้กล่าวข้อความนั้นให้ผิดจากความเป็นจริง

๔. คดีมีประเด็นว่า ก. ได้ถูกขะโมยจริงหรือไม่ ถ้าหากจะได้ความว่า ข. คนหนึ่งซึ่งตายแล้ว ได้กล่าวว่าเขาได้ลักทรัพย์ของ ก. ไปดังนี้ เห็นว่าศาลจะฟังถ้อยคำ ข. เป็นพะยานไม่ได้ เพราะไม่ได้เป็นถ้อยคำที่ปรักปรำต่อประโยชน์ในการเงินทองของ ข. ผู้ที่กล่าวถ้อยคำนั้น (คือถ้า ข. ถูกฟ้องในคดีเรื่องลักทรัพย์นั้นแล้ว ถ้อยคำของ ข. นั้นเรียกว่าเป็นคำซัด หรือคำรับสารภาพของ ข.)

ผู้ตายกล่าวข้อความ
ด้วยเรื่องการลำดับเครือญาติของตน

ข้อ ๖๖ ถ้าคดีมีประเด็นทุ่มเถียงกัน ด้วยเรื่องการลำดับเครือญาติระหว่างคนที่มีชีวิตอยู่ หรือที่ได้สูญหายตายไปแล้วนั้น ว่าจะเป็นญาติพี่น้องกันหรือไม่ คดีชะนิดนี้ถ้าคู่ความฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งจะอ้างถ้อยคำของคนใดคนหนึ่งที่ได้ตายไปแล้ว ซึ่งได้กล่าวข้อความอันพึงจะกระทำให้ศาลเห็นว่า คนเหล่านั้นได้เป็นญาติพี่น้องกันก็ดี หรือกล่าวถึงการเกิดการตายหรือการแต่งงานเป็นสามีภรรยากันระหว่างคนเหล่านั้น ว่าได้เกิดได้ตายหรือได้แต่งงานอยู่กินเป็นสามีภรรยากันมาแต่เมื่อไรหรืออย่างไรก็ดี หรือเป็นถ้อยคำอันพึงจะแสดงเหตุผลอย่างไรอย่างหนึ่ง ซึ่งเกี่ยวข้องด้วยการลำดับเครือญาติ หรือการเกิดการตาย หรือการเป็นสามีภรรยาของคนเหล่านี้สำหรับจะกระทำให้ศาลเห็น ข้อความเท็จจริงในคดีที่ศาลพิจารณาก็ดี ทางพิจารณาศาลควรฟังถ้อยคำเหล่านี้เป็นพะยานสำหรับคดีได้

แต่จะต้องได้ความว่า (๑) ผู้ตายได้กล่าวถ้อยคำเหล่านั้น ด้วยความรู้ของตนเองประการหนึ่ง (๒) ผู้ตายได้เป็นญาติโดยสายโลหิตกับคนเหล่านั้น หรือเป็นสามี

ภรรยาของคนที่เป็นญาติโดยสายโลหิต ของคนเหล่านั้นประการหนึ่ง (๓) ผู้ตายได้กล่าวถ้อยคำเหล่านี้ไว้แต่ก่อนกาลที่คดีได้เกิดขึ้น และก่อนที่ผู้ใดได้ทราบว่าจะมีคดีเกิดขึ้นประการหนึ่งด้วย ถ้อยคำเหล่านั้นจึงจะพึงเป็นหลักฐานในการพิจารณาได้[๑]

ตัวอย่าง

๑. คดีแปลกเรื่องหนึ่งมีประเด็นว่า ก. ข. และ ค. บุตร ๓ คน ซึ่งได้คลอดจากครรภ์มารดาออกมาเป็นฝาแฝดคราวเดียวกัน คนไหนจะเป็นบุตรหัวปีที่ได้คลอดออกมาก่อน ได้ความว่ายิดาของเด็กได้เล่าความให้ผู้มีชื่อฟัง ว่าเขาได้ตัดสายรกของเขา ชื่อ ก. ข. และ ค. เป็นลำดับกันดังนี้ เพราะจะให้เป็นเครื่องหมายที่จะให้ทราบได้ ว่าใครได้คลอดออกมาก่อนและหลังกัน และย่าของเด็กซึ่งเป็นผู้อยู่ด้วยในเวลาที่คลอด ได้บอกความแก่ผู้มีชื่อว่า ข. บุตรคนกลางเมื่อเวลาคลอดออกมา แกได้เอาด้ายผูกข้อมือไว้เป็นเครื่องหมาย แต่ยิดาและย่าของเด็กตายเสียแล้วทั้ง ๒ คนดังนี้ ศาลอังกฤษได้วินิจฉัยว่าถ้อยคำของยิดาและย่าของเด็กที่ได้พูดไว้ดังนี้ เป็นพะยานหลักฐานที่ฟังได้ว่า ก. ได้เป็นบุตรหัวปี

๒. คดีตัวอย่างที่มีประเด็นอย่างนี้โดยมากเป็นคดีมฤดกซึ่งเกิดขึ้นที่เมืองอังกฤษ มีประเด็นทุ่มเถียงกันว่า คนผู้หนึ่งจะได้เป็น

---

๑. ดูหมายเหตุที่ ๑๘ ข้างท้าย

ญาติซึ่งควรจะได้รับทรัพย์โดยทางมฤดก หรือโดยหนังสือพินัยกรรม ของคนผู้ตายหรือไม่ คดีชะนิดนี้บางคราวคู่ความอ้างหนังสือประวัติ หรือบัญชีเครือญาติ ซึ่งมีผู้เก็บรักษาไว้เป็นพะยาน[๑] บางทีอ้างตัวอักษรที่มีผู้จดเอาไว้ตามรูปภาพหรือจารึกไว้ตามอนุสาวรีย์ หรือถ้อยคำตามหนังสือพินัยกรรม หรือสรรพหนังสือโต้ตอบต่าง ๆ ซึ่งแสดงการลำดับเครือญาติของคนเหล่านั้น เป็นพะยานประกอบการพิจารณา

ผู้ตายกล่าวข้อความในคดีเรื่องบุกรุกที่หลวงที่วัด

ข้อ ๖๗ ในคดีที่พิพาทหากันว่าบุกรุกเข้าไปในที่ของหลวงของวัดที่กัลปนา ที่ธรณีสงฆ์หรือที่สำหรับสาธารณประโยชน์แก่ชนทั่วไป เช่นศาลาท่าน้ำเป็นต้น คดีชะนิดนี้ถ้าคู่ความฝ่ายใดจะอ้างถ้อยคำของคนที่ได้ตายไปแล้วที่ได้กล่าวข้อความไว้ ซึ่งเป็นข้อความในประเด็นหรือเกี่ยวแก่ประเด็นเป็นพะยานดังนี้ ศาลควรฟังถ้อยคำเหล่านั้นเป็นพะยานหลักฐานในคดีได้

แต่ทางพิจารณาจะต้องได้ความว่า (๑) ผู้ตายเป็นผู้สามารถที่จะรู้ข้อความเท็จจริงได้โดยตนเองประการหนึ่ง

---

๑. ครอบครัวคนไทยเราบางทีมีหนังสือผูกดวงชะตา หรือหนังสือประวัติหรือพงศาวดารลำดับเครือญาติเก็บรักษาไว้ ถ้ามีคดีชะนิดนี้เกิดขึ้นควรจะอ้างหนังสือเหล่านั้นเป็นพะยาน ลองดูว่าศาลจะวินิจฉัยว่าอย่างไรในเรื่องนี้

และ (๒) ผู้ตายได้กล่าวถ้อยคำเหล่านี้ไว้แต่ก่อนเวลาที่คดีได้เกิดขึ้นประการหนึ่งด้วย[๑]

ตัวอย่าง

๑. คดีมีประเด็นว่าทางเดินแห่งหนึ่งเป็นทางหลวงหรือไม่ใช่ ได้ความว่านาย ก. คนหนึ่งที่ได้ตายไปแล้ว ซึ่งเป็นผู้อยู่ใกล้และเคยเดินทางนั้นบ่อย ๆ ได้กล่าวถ้อยคำว่าทางนั้นเป็นทางหลวง ศาลอังกฤษได้ฟังถ้อยคำของนาย ก. เป็นพะยานสำหรับคดีเรื่องนั้น

๒. คดีมีประเด็นว่าที่ตำบลบ้านทวายแห่งหนึ่ง ซึ่งจำเลยอยู่ปกครองมานานเป็นที่หลวงหรือไม่ใช่

คำพะยานที่เบิกความว่า ปู่ย่าตายายของพะยานซึ่งเป็นผู้อยู่ในที่นั้นมาแต่เดิม ได้เล่าความให้พะยานฟังว่าที่รายนี้เป็นที่หลวง ศาลวินิจฉัยว่าควรฟังถ้อยคำเหล่านี้เป็นพะยานได้[๒]

๓. คดีมีประเด็นว่าที่ดินแห่งหนึ่ง เป็นที่วัดที่ธรณีสงฆ์หรือไม่ใช่ คำพะยานที่เบิกความว่า ก. ข. และ ค. ที่ได้ตายไปแล้วได้เล่าให้พะยานฟังว่า ที่แห่งนั้นเป็นที่วัดหรือที่ธรณีสงฆ์ ศาลควรฟังเป็นคำพะยาน

---

๑. ดูหมายเหตุที่ ๑๙ ข้างท้าย

๒. คดีกรมอัยยการโจทก์ หมื่นนาวาจำเลย ดูตัวอย่างในข้อ ๕๖ คดีเรื่องนี้ศาลฟังคำพะยานบอกเล่าประกอบในการพิจารณาด้วย

คำพะยานที่ได้เบิกความไว้ในครั้งก่อน

ข้อ ๖๘ ถ้าบุคคลที่ได้เบิกความเป็นพะยานในคดีไว้ในครั้งคราวก่อน มาเบิกความเป็นพะยานที่ในศาลพิจารณาไม่ได้ ด้วยเหตุว่าพะยานกลายเป็นคนเสียจริตบ้าคลั่ง หรือป่วยมีอาการหนักจนนำมายังศาลไม่ได้ หรือคู่ความตามหาพะยานไม่พบ หรือว่าคู่ความอีกฝ่ายหนึ่งปิดบังพะยานไว้ไม่ให้มาเบิกความดังนี้[๑] ศาลจะต้องถือว่าถ้อยคำของพะยานที่ได้ให้การไว้ในครั้งก่อนนั้น พึงเป็นพะยานหลักฐานในการพิจารณาได้ แต่คดีเรื่องก่อนกับเรื่องที่ศาลพิจารณานั้น จะต้องเป็นความเรื่องเดียวและมีประเด็นอย่างเดียวกัน และเมื่อพะยานเบิกความในคดีเรื่องก่อนนั้น คู่ความฝ่ายผู้ที่มิได้อ้างพะยานมีโอกาศซักถามพะยานได้ด้วย[๒]

ตัวอย่าง

๑. คดีที่ส่งขึ้นมาพิจารณาที่ศาลสูง ถ้าพะยานปากใดปากหนึ่งที่ได้เบิกความแล้วในศาลไต่สวน ได้ตายหรือกลายเป็นบ้าเสียก่อน

---

๑. ในคดีแพ่งถ้าคู่ความฝ่ายที่ได้อ้างบิดบังพะยานไว้ไม่ให้มาเบิกความศาลจะตัดสินกฎเอาคดีเป็นแพ้ได้ตามกฎหมายลักษณะรับพ้องบทที่ ๒

๒. ดูคำพิพากษาฎีกา ๙๓๕ ปี ๑๒๗ หน้าที่สืบพะยานเช่นนี้ได้ดูข้อ ๒๑ และหมายเหตุที่ ๑๓ ข้างท้าย

เวลาพิจารณา หรือคู่ความที่อ้างตามหาพะยานไม่พบ คำของพะยานที่ได้เบิกความไว้ที่ศาลโปริสภาไต่สวนนั้นฟังเป็นพะยานในคดีได้

๒. คดีอาญาที่ศาลอาญาได้พิจารณาเสร็จไปแล้ว ภายหลังฝ่ายผู้ที่ถูกทำร้ายหรือเป็นเจ้าทรัพย์ไปฟ้องเรียกทุนทรัพย์ หรือค่าปรับไหมจากจำเลยที่ศาลแพ่งเนื่องจากคดีอันเดียวกัน ถ้าพะยานปากใดที่ได้เบิกความไว้ในคดีอาญาเรื่องก่อนจะได้ตาย หรือสูญหายไปเสียก่อนเวลาพิจารณาดังนี้ ศาลแพ่งอาจฟังคำของพะยานที่ได้เบิกความไว้ในชั้นความอาญานั้นเป็นพะยานหลักฐานในคดีชั้นนี้ได้

๓. ถ้าพะยานในคดีอาญาเบิกความว่าจำเลยกับ ก. ข. พรรคพวกที่ขับตัวยังไม่ได้ ๆ ไปทำร้ายด้วยกัน ภายหลังเจ้าพนักงานขับตัว ก. ข. ได้ และฟ้องหา ก. ข. เป็นจำเลยขึ้นอีก แต่พะยานยางปากที่ได้เบิกความในคดีเรื่องก่อนตายเสียดังนี้ ศาลไม่ควรฟังคำพะยานในเรื่องก่อนมายันเอา ก. ข. จำเลยในชั้นนี้ เพราะเมื่อเวลาพะยานเบิกความ ก. ข. จำเลยในคดีชั้นนี้ไม่มีโอกาศที่จะซักถามพะยานได้

หนังสือต่าง ๆ อย่างไรฟังได้

ข้อ ๖๙ สรรพหนังสือต่าง ๆ ซึ่งโจทก์จำเลยควรอ้างเป็นพะยานสำหรับเอาความจริง มาประกอบกับข้อหาคำให้การนั้น มีดังจะว่าต่อไปนี้:—

(๑) กฎหมายพระราชบัญญัติ หมายประกาศ กฎรับสั่ง กระแสพระบรมราชโองการ บรรดาซึ่งได้

เขียนจารึกไว้ก็ดี หรือลงพิมพ์ไว้ก็ดี ซึ่งคงใช้อยู่เป็นบทกฎหมาย ในพระราชอาณาจักรสยาม[๑]

(๒) ประกาศ ข้อบังคับ หรือกฎเสนาบดี ซึ่งเสนาบดีในกระทรวงทั้งปวง ได้ออกโฆษณาไว้สำหรับกระทรวงนั้น

(๓) สรรพหนังสือราชการ ในกระทรวงต่าง ๆ ซึ่งเป็นการเปิดเผยแล้ว

(๔) สรรพหนังสือเอกสารสำคัญต่าง ๆ เป็นต้นว่า สารกรมธรรม์ทาษ กู้หนี้ ประกัน สัญญาต่าง ๆ และหนังสือประทวนทั้งปวง ตั๋วฎีกาใบเสร็จใบรับ[๒] หน้าโฉนด ตราแดง หางว่าว และพินัยกรรม์ต่าง ๆ ที่ถูกต้องตามกฎหมาย

(๕) สำนวนความแพ่ง ความอาญาทั้งปวง คือ พ้อง เรื่องราวคำให้การ คำพะยาน คำปฤกษา คำตัดสิน หรือสรรพหนังสือต่าง ๆ ซึ่งอยู่ในสำนวนความเหล่านั้น

---

๑. คือแปลว่าพระราชกำหนดกฎหมายซึ่งมีปรากฏอยู่เป็นตัวอักษร

๒. คือแปลว่าหนังสือทำต่อหน้าอำเภออันถูกต้องตามแบบตามทางราชการ

(๖) บัญชีสารบบแผนที่จดหมายเหตุต่าง ๆ[๑] [หรือหนังสือเรื่องต่าง ๆ หรือสรรพหนังสือใด ๆ ซึ่งเขียนจารึกไว้ก็ดี หรือซึ่งพิมพ์ไว้ก็ดี หรือซึ่งทำลงไว้ด้วยวิธีอย่างใดอย่างหนึ่ง ซึ่งสามารถจะอ่านเข้าใจได้][๒]

---

๑. คือแปลว่าบัญชีสารบบแผนที่จดหมายเหตุในทางราชการแผนที่นั้น คือแผนที่ ๆ เจ้าพนักงานกรมแผนที่ทำ มิฉะนั้นต้องเป็นแผนที่ที่คนนิยมใช้กันว่าเป็นถูกต้อง เช่นแผนที่เมืองนอกที่เขาพิมพ์เข้ามาขายซึ่งคนนิยมกันว่าเป็นถูกต้อง จดหมายเหตุต่าง ๆ นั้น คือหนังสือพิมพ์ราชกิจจา หรือหนังสือบันทึกหมายเหตุในทางราชการจึงจะเป็นหลักฐานพังในการพิจารณาได้ มิฉะนั้นแล้วจะเป็นแต่สิ่งที่อ้างได้เท่านั้น

๒. หนังสือต่าง ๆ ที่ได้แบ่งเกิดไว้นี้ เป็นสิ่งที่คู่ความอ้างเป็นพะยานได้เท่านั้น ไม่ใช่เป็นหลักฐานที่พังในการพิจารณาได้ คู่ความฝ่ายผู้ที่อ้างจะต้องนำพะยานมาสืบประกอบเอาความจริง หรือเมื่อคู่ความฝ่ายผู้ที่มิได้อ้างได้รับรองข้อความในหนังสือนั้นว่าเป็นความจริงมิได้คัดค้านโต้เถียงดังที่ได้อธิบายไว้ข้างตอนท้ายพระราชบัญญัติลักษณะพะยานมาตรา ๒๒ หนังสือเหล่านี้จึงจะพังเป็นหลักฐาน ในการพิจารณาได้ คำที่ว่าอ้างได้และพังได้นี้ผิดกัน ขอให้สังเกตุให้ดี พะยานที่พังได้นั้นคือดังพะยานที่กล่าวไว้ในลักษณะพะยานเล่ม ๒ นั้น แต่ข้อความที่โจทก์จำเลยอ้างเป็นพะยานได้นั้น ดูเหมือนไม่ว่าสิ่งของหรือข้อความอันใดคู่ความอ้างเป็นพะยานได้หมด แต่บางทีศาลไม่พัง เป็นต้นคู่ความอ้างถ้อยคำบอกเล่าเป็นพะยาน ศาลยอมให้อ้างแต่ศาลไม่พังเป็นพะยานเพราะเหตุว่าเป็นข้อความบอกเล่า

ตัวอย่าง

๑. คดีมีประเด็นว่า นาย ก. จะได้เป็นที่หลวงและมีตำแหน่งหน้าที่ราชการอย่างนั้น ๆ จริงหรือไม่ ข้อความในหนังสือพิมพ์ราชกิจจา ฯ ที่ได้ออกว่าพระเจ้าอยู่หัวทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ พระราชทานสัญญาบัตรให้ ก. เป็นที่หลวงมีหน้าที่ราชการในตำแหน่งนั้น ๆ ฟังเป็นพะยานได้ แต่หนังสือพิมพ์ฉะบับอื่นที่ได้ออกมีข้อความอย่างเดียวกันฟังเป็นพะยานไม่ได้

๒. คดีมีประเด็นว่า ก. ได้มีที่บ้านที่สวน ก. ได้เสียค่าสมพัตสรสวน ข. ได้เป็นทาษ ก. และ ก. ได้ทำพินัยกรรมยกทรัพย์สมบัติที่บ้านเรือนวิญญาณกทรัพย์อวิญญาณกทรัพย์ให้แก่ อ. จริงหรือไม่

หนังสือสำหรับที่และหน้าโฉนดสวนซึ่งมีชื่อ ก. ปรากฏเป็นเจ้าของใบเสร็จเสียค่าสมพัตสรต่าง ๆ ของ ก. หนังสือสารกรมธรรม์ซึ่งมีข้อความว่า ข. เป็นทาษ ก. และหนังสือพินัยกรรมซึ่งปรากฏมีชื่อ ก. เป็นผู้ทำ ยกที่บ้านเรือนและทรัพย์สมบัติ ซึ่งเป็นวิญญาณกทรัพย์อวิญญาณกทรัพย์ให้แก่ อ. อันเป็นหนังสือที่ปรากฏว่าได้ทำโดยถูกต้องตามแบบทางราชการและกฎหมาย เป็นหนังสือที่ฟังเป็นพะยานสำหรับคดีได้ หนังสือเหล่านี้ฝ่ายผู้ที่มิได้อ้างจะต้องสืบพะยานว่าเป็นหนังสือฉ้อปลอมหรือมีผู้สมยอมทำขึ้นสำหรับการทุจริตจึงจะต่อสู้หนังสือเช่นนี้ได้

๓. คดีที่โจทก์หาว่า ก. ได้เบิกความเป็นพะยานที่ศาลพระราชอาญา ในคดีเรื่องหนึ่งว่าอย่างนั้น ๆ ซึ่งเป็นความเท็จไม่จริง และในคดีเรื่องเดียวและในเหตอันเดียวกันนั้น ก. ได้ให้การเป็นพะยานที่ศาลโปริสภาอย่างหนึ่ง ผิดกับคำให้การของ ก. ในคดีเรื่องนี้ดังนี้ โจทก์อาจอ้างสำนวนที่ศาลโปริสภาและศาลอาญา ที่ผู้พิพากษาได้จดคำพะยานไว้ว่า ก. ได้เบิกความอย่างนั้น ๆ เป็นพะยานให้ศาลฟังได้ ถ้าโจทก์จะอ้างหนังสือจดหมายเหตุหรือหนังสืออื่น ๆ ที่ผู้ใดได้จดไว้ว่า ก. ได้เบิกความในคดีอย่างนั้น ๆ โจทก์จะต้องสืบพะยานว่า หนังสือนั้นได้จดถูกต้องกับคำให้การของ ก. หรือ ก. ได้รับว่าหนังสือได้จดถูกต้องกับความจริง ศาลจึงจะฟังหนังสือนั้นเป็นพะยานในคดีได้

คำพิพากษาของศาลอย่างไรฟังเป็นพะยานได้

ข้อ ๗๐ คำพิพากษาและคำสั่งของศาล เมื่อคดีไปถึงที่สุด ฟังเป็นพะยานในคดีได้ดังต่อไปนี้:—

(๑) ข้อความในคำพิพากษาหรือคำสั่งของศาล ส่วนที่เป็นคำชี้ขาด หรือคำบังคับนั้น ฟังได้เสมอ ถ้าคดีเรื่องใด มีประเด็นเกี่ยวข้องด้วยคำชี้ขาด หรือคำบังคับในคำพิพากษาหรือคำสั่งนั้น [๑]

(๒) ข้อความในคำพิพากษาหรือในคำสั่งของศาลส่วนที่เป็นข้อเหตุผล ซึ่งศาลยกขึ้นอ้างสำหรับการจะที่ชี้ขาด

---

๑. ศาลต้องฟังเป็นพะยานเด็ดขาดโดยเถียงไม่ได้ กฎหมายปิดปาก ดูข้อ ๕

หรือที่จะบังคับในคำพิพากษาหรือในคำสั่งนั้น พึงได้ฉะเพาะแต่ในคดีที่มีประเด็นอันเดียวกัน คู่ความโจทก์จำเลยก็เป็นคู่เดียวกันหรือเป็นผู้แทนโจทก์จำเลยในคู่นั้น

ตัวอย่าง

๑. ก. ฟ้องบริษัทอินชัวรันส์เรียกเงินค่าอินชัวรันส์เรือลำหนึ่งซึ่งถูกเมืองต่างประเทศริบเอาไป คำพิพากษาของศาลเมืองต่างประเทศซึ่งได้พิพากษาให้ริบเรือนั้น เป็นพะยานที่ศาลจะต้องฟังว่าเรือนั้นได้ถูกริบแล้วจริง

๒. ก. ฟ้อง ข. ต่อศาลแพ่งเรียกทุนทรัพย์ที่ ข. ได้ลักเอาของ ก. ไป คำพิพากษาศาลพระราชอาญาที่ได้พิพากษาลงโทษ ข. ฐานลักทรัพย์ของ ก. ในเหตุอันเดียวกันนั้น เป็นพะยานที่ศาลจะต้องฟังว่า ข. ได้ลักทรัพย์ของ ก. ไปจริง

๓. ก. ฟ้อง ข. คนใช้ หาว่า ข. ทำการเลินเล่อในกิจธุระหน้าที่ ทำให้ ก. ต้องรับความเสียหาย คำพิพากษาในคดีเรื่องหนึ่งซึ่งผู้มีชื่อได้ฟ้องเรียกค่าเสียหายจาก ก. ศาลได้พิพากษาให้ ก. ใช้ค่าเสียหายให้แก่โจทก์ ด้วยเหตุ ข. คนใช้ของ ก. ทำการเลินเล่อในกิจธุระหน้าที่ คำพิพากษานี้ศาลจะต้องฟังเป็นพะยานเด็ดขาดว่า ก. ได้รับความเสียหายตามจำนวนเงินที่ศาลได้ตัดสินบังคับให้ ก. ใช้ให้แก่โจทก์จริง แต่ประเด็นข้อทุ่มเถียงในคดีระหว่าง ก. และ ข.

ซึ่งว่า ข จะได้ทำการเลินเล่อในกิจธุระหน้าที่หรือไม่นั้น เป็นข้อความที่ศาลจะต้องพิจารณาอีกใหม่ ฝ่าย ก. จะอ้างข้อความในคำพิพากษาคดีเรื่องก่อน ว่าศาลได้ชี้ขาดไว้ว่า ข. ได้ทำการเลินเล่อในกิจธุระหน้าที่ของ ก. แล้วดังนี้ ศาลไม่ควรถือว่าเป็นพะยานหลักฐานสำหรับคดีเรื่องใหม่ เพราะคดีเรื่องก่อนกับเรื่องนี้มีประเด็นต่างกันและคู่ความก็ไม่ใช่คู่เดียวกัน

๔. ก. และ ข. ต่างยื่นคำร้อง ขอให้ศาลตั้งตนเป็นผู้จัดแจงทรัพย์มฤดกของ อ. ผู้ตาย ศาลได้พิจารณาและมีคำสั่งตั้ง ข. ให้เป็นผู้จัดแจงรักษาทรัพย์มฤดก ศาลอ้างเหตุในคำสั่งว่า ข. เป็นญาติของ อ. ผู้ตายสนิทยิ่งกว่า ก. ภายหลัง ก. และ ข. ต่างฟ้อง ขอแย่งทรัพย์มฤดก อ. กันอีกครั้งหนึ่ง ในคดีเรื่องหลังนี้ศาลอังกฤษได้ถือตามข้อความที่ศาลได้ยกขึ้นวินิจฉัยไว้ในคดีเรื่องก่อนว่า ข. เป็นญาติของ อ. ผู้ตายสนิทยิ่งกว่า ก. ศาลไม่ยอมฟังคำพะยานของ ก. ที่จะนำมาสืบอีกต่อไป (เพราะคดี ๒ เรื่องนี้มีประเด็นอย่างเดียวกัน)[๑]

๕. บริษัทฟ้อง ก. เรียกให้เอาเงินหุ้นมาลงตามสัญญา ก. ต่อสู้ว่า ก. ไม่ได้เป็นหุ้นส่วนของบริษัท ศาลได้พิพากษายกฟ้อง

---

๑. ตามกฎหมายอังกฤษศาลจะต้องตั้งคนที่เป็นญาติอันสนิทกับผู้ตาย เป็นผู้จัดแจะรักษาทรัพย์มฤดก เพราะฉะนั้นในคดีเช่นนี้เป็นข้อที่ศาลจะต้องพิจารณาว่า ก. และ ข. ใครจะเป็นญาติอันสนิทของผู้ตายยิ่งกว่ากัน

ของโจทก์โดยอ้างเหตุว่า ก. ไม่ได้เป็นหุ้นส่วนในบริษัทนั้น ภายหลังบริษัทนั้นเลิก ต้องเอาเงินและทรัพย์สมบัติแบ่งเฉลี่ยให้แก่พวกหุ้นส่วนตามมากและน้อย ฝ่าย ก. พ้องเรียกเงินหุ้นที่ ก. ได้ลงไปในบริษัทนั้นคืน ศาลอังกฤษได้พิพากษาตามข้อความในคำตัดสินคดีเรื่องก่อนว่า ก. ไม่ได้เป็นหุ้นส่วนอยู่ในบริษัท ต้องบังคับบริษัทให้คืนเงินเต็มตามจำนวนเงินหุ้นที่ ก. ได้ลงไปในบริษัทนั้นให้แก่ ก.

๖. เรือกำปั่นเดินทะเล ก. และ ข. ได้โดนกันเสียหายทั้งสองฝ่าย เจ้าของเรือ ก. ได้พ้องเจ้าของเรือ ข. เรียกค่าเสียหาย ศาลได้ตัดสินให้โจทก์ได้รับค่าเสียหายโดยเหตุกัปตันเรือลำ ข. มีความเลินเล่อแล้ว ภายหลังเจ้าของเรือลำ ข. กลับพ้องเจ้าของเรือลำ ก. เรียกค่าเสียหายอีกบ้าง คำพิพากษาในคดีเรื่องก่อนไม่เป็นการขัดขวางต่อการที่โจทก์ ในคดีชั้นนี้จะนำพะยานมาสืบว่า เรือลำ ก. ก็ได้มีความเลินเล่อซึ่งเจ้าของเรือลำ ข. ควรจะต้องได้ค่าเสียหายด้วยเหมือนกัน เพราะคดี ๒ เรื่องนี้ มีประเด็นที่ศาลจะต้องวินิจฉัยต่างกัน[๑]

---

๑. กฎหมายเรื่องเดินทะเลโดนกันโดยมีความเลินเล่อด้วยกันทั้ง ๒ ฝ่าย ต้องแบ่งค่าเสียหายกันคนละครึ่ง (ดูคำพิพากษาฎีกาบางเรื่องที่ ๒๒๕ ปี ๑๒๑)

คำพิพากษาซึ่งเป็นคำรับของคู่ความหรือซึ่งแสดงว่าที่ดินเป็นที่หลวง หรือที่สำหรับสาธารณประโยชน์ฟังเป็นพะยานได้

ข้อ ๗๑ คำพิพากษาคดีเรื่องใด ที่อาจจะถือได้ว่าเป็นคำรับของคู่ความ ดังที่ได้กล่าวไว้ในข้อ ๕๖ หรือเป็นข้อความที่แสดงว่าที่ดินแห่งใดแห่งหนึ่ง เป็นที่หลวงที่วัดหรือที่สำหรับสาธารณประโยชน์ดังนี้ ศาลฟังเป็นพะยานในการพิจารณาได้ ถ้าคดีเรื่องใดมีประเด็นเกี่ยวข้องมาถึงคำพิพากษานั้น

ตัวอย่าง

๑. ก. ฟ้องเรียกทรัพย์สิ่งของที่ ก. ได้ฝาก ข. ไว้ ทรัพย์รายนี้ได้ความว่า ข. ได้ฟ้อง อ. ครั้งหนึ่งหาว่า อ. ได้เอาไปจาก ข. ศาลได้ตัดสินให้ ข. ชะนะคดีแล้ว คำพิพากษานี้ฟังเป็นพะยานในคดีระหว่าง ก. ข. ได้ เพราะเป็นข้อความที่แสดงให้เห็นได้ว่า ข. ได้รับแล้วว่าทรัพย์รายนี้ได้ตกอยู่แก่ ข. จริง

๒. ก. ฟ้อง ข. หาว่า ข. ได้บุกรุกเข้ามาในที่ดินของ ก. ที่รายนี้ได้ความว่า เจ้าพนักงานได้ฟ้อง ก. หาว่า ก. บุกรุกเข้ามาในที่หลวงที่วัดหรือที่ถนนหลวง ศาลพิจารณาได้ความจริง ได้พิพากษาลงโทษปรับไหม ก. ครั้งหนึ่งแล้ว คำพิพากษานี้แสดงว่า ที่ซึ่ง ก.

พ้อง ข. รายนี้ เป็นที่หลวงที่วัดหรือที่สาธารณประโยชน์ ซึ่ง ก. ไม่มีอำนาจที่จะพ้อง ข. ได้ คู่ความจะต่อสู้คัดค้านคำพิพากษาได้อย่างไร

ข้อ ๗๒ ถ้าคู่ความฝ่ายหนึ่งอ้างคำพิพากษาของศาลเป็นพะยานหลักฐานประกอบคดีฝ่ายตน ดังที่ได้กล่าวมาแล้วในข้างต้น คู่ความอีกฝ่ายหนึ่งซึ่งเป็นผู้ที่มิได้อ้างคำพิพากษานั้น อาจนำพะยานหลักฐานมาต่อสู้ได้ว่าศาลที่ได้พิพากษาคดีนั้นไม่มีอำนาจตามกฎหมาย หรือว่าคำพิพากษานั้นใช้ไม่ได้ ด้วยเหตุศาลสูงได้พิพากษายกเลิกให้กลับหรือให้เปลี่ยนแปลงเสียใหม่แล้ว หรือว่าผู้ใดได้คบคิดสมยอมกันในทางทุจริตทำให้ศาลพิพากษาอย่างนั้น

หมวดที่ ๓
ว่าด้วยพะยานความเห็น

ข้อ ๗๓ การที่พะยานหรือคนผู้ใดออกความเห็น หรือคาดคะเนว่าข้อความในประเด็น หรือที่เกี่ยวแก่ประเด็นในคดีเรื่องใดเรื่องหนึ่ง พะยานเข้าใจว่าคงจะเป็นดังนั้น

ดังนี้ หรือว่าคงจะไม่เป็นดังนั้นดังนี้ เรียกว่าเป็นพะยานความเห็น พังเป็นพะยานสำหรับการพิจารณาไม่ได้[๑]

เว้นแต่ข้อความต่าง ๆ ดังที่จะกล่าวต่อไปตั้งแต่ข้อ ๗๔–๗๕–๗๖ และข้อ ๗๗ ในหมวด ๓ นี้ ศาลควรถือว่าเป็นคำพะยานที่พังได้สำหรับการพิจารณาคดี

ตัวอย่าง

๑. คดีมีประเด็นว่า ก. ได้ทำร้ายร่างกาย ข. จริงหรือไม่ พะยานพลตระเวรเบิกความว่าเห็น ข. หัวแตกล้มนอนอยู่ เห็น ก. วิ่งจาก ข. มาทางพะยาน ๆ ก็จับตัวไว้ ก. ถือไม้มีโลหิตติดอยู่ พะยานคิดว่า ก. ได้เอาไม้ตี ข. คำพะยานที่ให้การว่า คิดว่า ก. ได้เอาไม้ตี ข. นี้ พังเป็นพะยานไม่ได้ เพราะเป็นข้อวินิจฉัยของศาลต่างหาก

๒. คดีมีประเด็นว่า เมื่อเวลาเกิดเหตุ ก. เป็นคนเสียจริตหรือไม่ พะยานให้การว่าเมื่อเกิดเหตุนั้น ตัวพะยานและผู้อื่นบรรดาที่รู้จักกับ ก. เข้าใจว่า ก. เป็นคนมีสติ ไม่ใช่เป็นคนเสียจริตดังนี้ พังเป็นพะยานไม่ได้ (พะยานควรเบิกความแต่ว่าพะยานเห็น ก.

---

๑. พังไม่ได้เพราะเหตุว่า ถึงพะยานจะออกความเห็นผิด จะพ้องพะยานว่าเบิกความเท็จก็ไม่ได้ เพราะเป็นแต่ความเห็น ใครจะไปสืบความในใจ ว่าพะยานไม่ได้คิดอย่างนั้นได้ อีกประการหนึ่งการออกความเห็นวินิจฉัยข้อความเท็จจริงในคดีเป็นหน้าที่ของศาล พะยานที่เรียกมาเบิกความตามรู้ตามเห็นไม่มีหน้าที่ ๆ จะเป็นผู้พิพากษาได้

มิกิริยาเป็นปกติเหมือนกับคนธรรมดา ไม่เหมือนกับคนเสียจริต เท่านั้น)

ความเห็นของผู้ชำนาญการพิเศษ

ข้อ ๗๔ ถ้าคดีมีประเด็นทุ่มเถียงกันด้วยข้อความที่เกี่ยวข้องด้วยการวิชา หรือศาสตร์ต่าง ๆ คนที่เป็นผู้สามารถรอบรู้ในวิชาหรือศาสตร์นั้น ๆ อาจมาเป็นพะยานออกความเห็นในข้อความในประเด็น หรือที่เกี่ยวแก่ประเด็นในคดีได้

พะยานที่สามารถรอบรู้วิชาหรือศาสตร์เช่นนี้ ต่อไปจะเรียกว่าผู้ชำนาญการพิเศษ และคำที่ว่าวิชาหรือศาสตร์เช่นนี้แปลว่า กิจการใด ๆ ที่คนเราจะต้องเสียเวลาพิเศษสำหรับเล่าเรียน หรือสำหรับที่จะได้คุ้นเคยกับกิจการนั้นมาแต่ก่อน จึงจะสามารถรอบรู้ที่จะออกความเห็นให้ถูกต้องได้

พะยานคนใด จะมีความสามารถรอบรู้ในการวิชาหรือศาสตร์เพียงพอที่จะเรียกว่าเป็นผู้ชำนาญการพิเศษสำหรับออกความเห็นได้หรือไม่นั้น เป็นข้อความที่ศาลจะต้องวินิจฉัยโดยพิจารณาดูเหตุผลและคำพะยานต่าง ๆ

ผู้ชำนาญการพิเศษออกความเห็นในข้อความเท็จจริงอย่างอื่น นอกจากการวิชาหรือศาสตร์ซึ่งตนมีความสามารถรอบรู้ไม่ได้ เว้นแต่ข้อความเท็จจริงนั้นตนจะได้รู้เห็นด้วยตนเอง

ตัวอย่าง

๑. คดีมีประเด็นว่า ก. ได้ตายด้วยบาดแผลที่ถูกทำร้ายหรือตายด้วยเหตุอื่น ผู้ชำนาญการพิเศษ (คือแพทย์) ผู้ได้ตรวจบาดแผลและอาการของ ก. อาจมาเป็นพะยานออกความเห็นในคดีได้ ว่าตามความเห็นของพะยาน ก. จะตายด้วยบาดแผลหรือจะตายด้วยเหตุอื่น แต่การที่พะยานจะมีความรอบรู้เพียงพอที่จะเป็นแพทย์ได้หรือไม่นั้น เป็นหน้าที่โจทก์จำเลยจะต้องซักถาม หยั่งความรู้ของพะยานสำหรับให้ศาลวินิจฉัย

๒. คดีมีประเด็นว่า ก. ตายด้วยถูกยาพิษจริงหรือไม่

ถ้าผู้ชำนาญการพิเศษออกความว่า ยาพิษชะนิดที่สงสัยว่า ก. ถูกวางนั้น ถ้ารับประทานเข้าไปจะกระทำให้คนเจ็บมีอาการอย่างนั้น ๆ หรือออกความเห็นว่าถ้า ก. มีอาการอย่างนั้น ๆ อาการเหล่านี้เนื่องมาจากการรับประทานยาพิษชะนิดนั้น หรือว่า ก. คงจะตายด้วยยาพิศษชะนิดนี้จึงได้มีอาการอย่างนั้น ๆ ดังนี้ ศาลฟังความเห็นเหล่านี้เป็นพะยานได้

แต่ถ้าผู้ชำนาญการพิเศษให้การว่า ก. ได้ตายโดยมีอาการดังนั้นดังนี้ ปรากฏขึ้นจริงดังนี้ ศาลฟังเป็นพะยานไม่ได้ เว้นไว้แต่ผู้ชำนาญการพิเศษจะได้เป็นผู้เห็นอาการของ ก. ด้วยนัยน์ตาของตนเอง

๓. คดีมีประเด็นว่าพิมพ์ลายมือในตั๋วจำนำฉะบับหนึ่ง เป็นลายมือของ ก. จริงหรือไม่ โจทก์ส่งพิมพ์ลายมืออีกฉะบับหนึ่งซึ่ง ก. ได้ให้การรับ หรือซึ่งได้ความปรากฏโดยทางอื่นว่าเป็นลายมือของ ก

ถ้าผู้ชำนาญการพิเศษออกความเห็นว่า พิมพ์ลายมือในตัวจำนำและในอีกฉะบับหนึ่ง เป็นลายมือเดียวกันดังนี้พังเป็นพะยานได้ ถ้าผู้ชำนาญการพิเศษเยิกความว่า เป็นพิมพ์ลายมือของ ก. ทั้ง ๒ ฉะบับ คำให้การนี้พังไม่ได้เว้นแต่ผู้ชำนาญการพิเศษจะได้เห็น ก. พิมพ์ลายมือด้วยนัยน์ตาของตนเอง

ข้อความที่จะอุดหนุนหรือที่จะหักล้างความเห็นของผู้ชำนาญการพิเศษ

ข้อ ๗๕ ข้อความอันใดจะเป็นคนละเรื่องคนละรายกับความในประเด็น และจะไม่ได้เกี่ยวแก่ข้อความในประเด็นโดยเหตุอย่างอื่น ๆ ถ้าและข้อความนั้นเป็นข้อความที่จะอุดหนุน หรือที่จะหักล้างความเห็นของผู้ชำนาญการพิเศษเสียได้ดังนี้ ศาลควรพังข้อความเหล่านั้นเป็นพะยานหลักฐานในการพิจารณา สำหรับที่จะวินิจฉัยข้อความในประเด็นหรือที่เกี่ยวแก่ประเด็นว่าอาจเป็นไปจริงได้ ตามความเห็นของผู้ชำนาญการพิเศษนั้นหรือไม่

ตัวอย่าง

๑. คดีมีประเด็นว่า ก. ได้ถูกวางยาพิษชะนิดหนึ่งจริงหรือไม่ ผู้ชำนาญการพิเศษออกความเห็นว่า อาการของ ก. ที่ได้ปรากฏขึ้นอย่างนั้น ได้เกี่ยวเนื่องมาจากการรับประทานยาพิษ หรือว่าถ้าถูกยาพิษชะนิดนี้คนไข้จะมีอาการปรากฏขึ้นเป็นอย่างนั้น ๆ

คำพะยานที่เบิกความว่า พ. อ. และ ช. คนอื่น ๆ ที่ได้รับประทานยาพิษชะนิดนี้เข้าไป ได้มีอาการปรากฏขึ้นสมจริงตามความเห็นของผู้ชำนาญการพิเศษก็ดี หรือว่าคนไข้นั้นได้มีอาการแปลกออกไปอย่างอื่น ไม่ต้องกับความเห็นของผู้ชำนาญการพิเศษก็ดี คำพะยานเช่นนี้ศาลควรจะต้องฟังสำหรับการที่จะวินิจฉัยว่า ข้อความในประเด็นจะเป็นได้จริง ตามความเห็นของผู้ชำนาญการพิเศษนั้นหรือไม่[๑]

๒. คดีเรื่องหนึ่งมีประเด็นว่าการทำเขื่อนขื่นในที่แห่งหนึ่ง อาจทำให้อ่าวอีกแห่งหนึ่งให้ตื้นไปได้หรือไม่ ผู้ชำนาญการพิเศษ (คือ อินยิเนียร์) ออกความเห็นว่า เขื่อนไม่ได้ทำให้อ่าวตื้น ศาลอังกฤษยอมฟังคำพะยานต่อไปอีกว่า อ่าวแห่งอื่น ๆ ที่ได้ตั้งอยู่ในที่ทำเลคล้ายกับอ่าวรายวิวาทไม่มีใครได้ทำเขื่อนขื่นเลย แต่อ่าวเหล่านั้นได้ตื้นไปเองพร้อม ๆ กันกับอ่าวรายวิวาท

---

๑. คดีเรื่องหนึ่งคนชื่อปาเมอร์ต้องหาว่า เอาแสดงใจวางคนชื่อกู๊ก ในปี ค.ศ. ๑๘๕๖ เรื่องนี้ศาลอังกฤษได้ฟังคำพะยานที่ได้เบิกความถึงอาการของคนชื่อเซเน็ต ซึ่งได้ตายในปี ๑๘๔๕ หญิงชื่อสมิทและชื่อดัฟ ๒ คน ๆ หนึ่งตายในปี ๑๘๔๘ อีกคนหนึ่งตายภายหลังกู๊กที่จำเลยต้องหาว่าฆ่าตายนั้น เซเน็ต สมิท และ ดัฟ ทั้ง ๓ คนนี้ล้วนตายโดยถูกวางยาพิษชะนิดเดียวกัน กับที่จำเลยต้องหาว่าเอาวางกู๊ก ในเรื่องนี้

ความเห็นในเรื่องลายมือ

ข้อ ๗๖ ถ้าคดีมีประเด็นทุ่มเถียงกันว่า ตัวอักษรลายมือในหนังสือฉะบับใดฉะบับหนึ่ง จะเป็นตัวอักษรลายมือของคนผู้ใดผู้หนึ่งจริงหรือไม่ คดีชะนิดนี้ถ้าคู่ความฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง จะนำเอาคนที่ได้คุ้นเคยกับตัวอักษรลายมือของผู้นั้น มาเบิกความออกความเห็น ว่าตัวอักษรลายมือในหนังสือ จะเป็นตัวอักษรคล้ายคลึงกับลายมือของคนนั้นหรือไม่ดังนี้ ศาลจะต้องถือความเห็นของคนนั้นว่าเป็นพะยานหลักฐานที่ฟังได้

คนที่ได้คุ้นเคยกับตัวอักษรลายมือในข้อนี้หมายความว่า คนที่ได้เคยเห็นผู้นั้นเขียนหนังสือ หรือเคยมีหนังสือไปมาโต้ตอบกับผู้นั้น หรือเคยได้อ่านตรวจตราหนังสือลายมือของผู้นั้น โดยกิจธุระในหน้าที่อย่างใดอย่างหนึ่ง[๑]

ตัวอย่าง

๑. คดีมีประเด็นว่าหนังสือคำโทรเลข กับหนังสือซึ่งผู้มีชื่อเขียนไปขอยืมเงินห้างกิมเซ่งหลี และหนังสือเซ็นชื่อรับเงินอีกฉะบับหนึ่งจะเป็นหนังสือลายมือของจำเลยหรือไม่ใช่ จำเลยเป็นเจ้าพนักงานรับส่งคำโทรเลข

---

๑. ดูกฎหมายเก่าลักษณพะยาน (ราชบุรี) บทที่ ๒๔

มิศเตอร์คอลแมน - ปลัดยัญชาการกรมไปรษณีย์โทรเลข ซึ่งเป็นผู้เคยเห็นลายมือของจำเลย ได้เบิกความออกความเห็นว่าหนังสือเหล่านตวอักษรเหมือนกบลายมือของจำเลย พะยานเชือว่าเป็นลายมือของจำเลย ศาลพระราชอาญาได้เชื่อฟังคำพะยานว่าจำเลยเป็นผู้เขียนหนังสือเหล่านี้[๑]

๒. คดีเรืองหนึงมีประเด็นว่าหนังสือฉะบับหนึง จะเป็นลายมือของ ก. หรือไม่ใช่ ก. เป็นพ่อค้าอยู่ที่เมืองคัลคัตา

คดีได้ความว่า ข. เป็นพ่อค้าอยู่ที่เมืองลอนดอน ข. เคยมีหนังสือไปมาโต้ตอบกับ ก. ค. เป็นเสมียนของ ข. มีหน้าที ๆ จะตรวจตราหนังสือไปมาโต้ตอบของ ข. และเอาหนังสือเก็บไว้ให้เป็นระเบียบ ง. เป็นเอเย่นต์ของ ข. ๆ ได้รับหนังสือจาก ก. คราวใดเคยส่งให้ ง. ตรวจดูข้อความและออกความเห็นแนะนำ ข. เรืองข้อความในหนังสือเหล่านั้นเสมอ ๆ

ข. ค. และ ง. ทั้ง ๓ คนนี้ไม่เคยเห็น ก. เขียนหนังสือด้วยตาตนเอง แต่ศาลอังกฤษยอมให้ ข. ค. และ ง. ทั้ง ๓ คน มาเป็นพะยานออกความเห็นเรืองหนังสือลายมือของ ก. ให้ศาลฟัง และ จ. อีกคนหนึงซึงเป็นผู้ที่ได้เห็น ก. เขียนหนังสือครังหนึงเมือ ๒๐ ปีมาแล้วนั้น ศาลก็ได้ยอมให้เป็นพะยานเบิกความออกความเห็น ในข้อนี้ให้ศาลฟังด้วยเหมือนกัน

---

๑. คดีกรมอัยยการโจทก์ นายฮะเลียวจำเลย คดีแดงที่ ๑๓๒๙ ๑๓๓๐—๑๓๓๑ ปี ๑๒๕ ที่ศาลพระราชอาญา

ข้อความที่อธิบายความเห็นของพะยาน

ข้อ ๗๗ ถ้าพะยานปากใดเบิกความออกความเห็นและความเห็นของพะยานนั้น พังเป็นพะยานหลักฐานในการพิจารณาคดีได้แล้ว อันว่าข้อความต่าง ๆ ซึ่งจะชี้แจงอธิบายความเห็นของพะยานนั้น ย่อมเป็นสิ่งที่ศาลจะต้องพังในการพิจารณาด้วยเหมือนกัน

ตัวอย่าง

๑. ผู้ชำนาญการพิเศษอาจอธิบายวิธีทดลองต่าง ๆ ที่ตนได้กระทำสำหรับการที่จะออกความเห็นให้ศาลพังได้

๒. คดีมีประเด็นว่ายาฝิ่นของกลางได้ปนแซ็กมากน้อย ผู้ชำนาญการพิเศษซึ่งได้ทำการทดลองตรวจฝิ่นแล้ว ได้มาเบิกความต่อศาลในข้อนี้ ฝ่ายจำเลยได้ซักถามพะยานให้พะยานชี้แจงอธิบายวิธีทดลองต่าง ๆ ที่พะยานได้ทำการตรวจยาฝิ่นนั้นให้ศาลพัง

หมวดที่ ๔

ว่าด้วยพะยานชื่อเสียง

ข้อ ๗๘ ถ้าพะยานเบิกความถึงคู่ความโจทก์จำเลยหรือคนใดคนหนึ่งที่เกี่ยวข้องในคดี ว่าเป็นคนมีชื่อเสียงดีหรือชั่ว หรือว่าเป็นคนมีกิริยาความประพฤติเป็นประการใด

ประการหนึ่ง คำพะยานเช่นนี้เรียกว่าพะยานชื่อเสียง พังเป็นพะยานหลักฐานในการพิจารณาคดีไม่ได้[๑]

แต่มีข้อยกเว้นอยู่ดังจะกล่าวต่อไปในข้อ ๗๙ และข้อ ๘๐ ในหมวดที่ ๔ ซึ่งศาลควรพังเป็นพะยานหลักฐานในการพิจารณา

พะยานชื่อเสียงของจำเลยในความอาญา

ข้อ ๗๙ ในคดีอาญา คำพะยานที่เบิกความว่าจำเลยชื่อเสียงดีหรือมีความประพฤติดี พังเป็นพะยานในคดีได้[๒] คำพะยานที่เบิกความว่า จำเลยเคยกระทำผิดได้เคยต้องโทษมาแต่ก่อน พังเป็นพะยานในคดีได้[๓] แต่คำพะยานที่เบิกความเปรย ๆ ว่าจำเลย เป็นคนมีชื่อเสียงชั่วร้าย หรือมีนิสสัยชอบประพฤติในการชั่วร้ายโดยทั่วไปนั้น ศาลไม่ควรพังเป็นพะยานหลักฐานในการพิจารณา

พะยานชื่อเสียงซึ่งเป็นเหตุเกี่ยวข้องอยู่ในคดี

ข้อ ๘๐ ในการพิจารณาความแพ่ง ความอาญาใด ๆ คำพะยานชื่อเสียง ถ้าเป็นข้อความที่เกี่ยวข้องอยู่ในคดี

---

๑. ดูหมายเหตุท้าย ๒๐ ข้างท้าย

๒. พังได้เพราะเป็นเหตุที่ศาลจะต้องปราณี ลดหย่อนผ่อนโทษจำเลย (ดูกฎหมายลักษณอาญา มาตรา ๕๙)

๓. พังได้เพราะเป็นเหตุที่ศาลจะต้องเพิ่มโทษจำเลย (ดูกฎหมายลักษณอาญา หมวดที่ ๙)

หรือเป็นเหตุที่จะอุดหนุน หรือหักล้างหลักฐานในคดี หรือเป็นเหตุจะให้กระทำให้เบี้ยปรับสินไหมหรือโทษที่จำเลยจะต้องได้รับนั้น ให้ลดน้อยลงหรือให้ทวีมากขึ้นได้โดยคำพะยานนั้น ศาลควรถือว่าเป็นคำพะยานที่พึงได้สำหรับการพิจารณา[๑]

---

๑. ดูหมายเหตุที่ ๒๑ ข้างท้าย

หมายเหตุข้างท้าย

ที่ ๑

(สำหรับ ข้อ ๓)

คดีอาญาที่จำเลยรับสารภาพแล้ว ศาลยังต้องฟังพะยานนั้น เป็นเพราะเหตุศาลต้องการแต่คำรับสารภาพซึ่งเป็นความจริง ไม่อยากลงโทษคนที่ไม่ได้ทำผิด มิทางที่แลเห็นได้ว่า คนที่ไม่ได้กระทำผิดเลย อาจให้การรับสารภาพโดยไม่จริงได้หลายอย่าง ซึ่งศาลไม่อาจรู้ได้ ถ้าไม่ได้ฟังคำพะยาน เป็นต้นจำเลยให้การรับสารภาพโดยเป็นคนเสียจริต หรือโดยที่ผู้กระทำผิดได้ข้างวาน หรือโดยความรักความกลัว หรือโดยเห็นแก่ผู้กระทำผิดอย่างใดอย่างหนึ่ง เพื่อให้ผู้กระทำผิดหลุดพ้นไปจากโทษ หรือจำเลยให้การรับสารภาพเพื่อจะกระทำพะยานเท็จ เช่นจำเลยไปกระทำผิดอาญาอันร้ายแรงเช่นปล้นสดมภ์ไว้ณที่แห่งใดแห่งหนึ่งแล้ว ภายหลังจำเลยไปคบคิดกับคนอื่น กระทำให้มีโจทก์พ้องร้องขึ้น หาว่าจำเลยไปกระทำผิดซึ่งเป็นโทษน้อยณที่แห่งอื่น แต่ให้ตรงกับวันเวลาที่เกิดเหตรายใหญ่แล้ว จำเลยก็ให้การรับสารภาพผิดตามความที่โจทก์หานั้น และเมื่อคดีรายใหญ่มีโจทก์พ้องหาขึ้น จำเลยก็อ้างสำนวนและคำพิพากษาของศาล ที่ได้ตัดสินลงโทษจำเลยนั้นขึ้นต่อสู้เป็นพะยานฐานที่

อนึ่งคดีเรื่องฆ่าคนตาย ทำเลยจะต้องได้รับโทษหนักถึงประหารชีวิต ศาลยิ่งจะต้องระวังให้มาก คดีเรื่องหนึ่งทำเลยชื่อนายเปารับสารภาพว่า ได้ฆ่านายแก้วตายที่ตำบลยางสะแกแขวงเมืองนนท์เมื่อวันที่ ๒ สิงหาคม ๑๒๓ ศาลสืบพะยานได้ความว่าทำเลยรับสารภาพไม่จริง ทำเลยไม่ได้ฆ่านายแก้ว แต่นายชมบุตร์ของทำเลยเป็นผู้ฆ่านายแก้ว ทำเลยเป็นบิดานายชมและเป็นคนแก่ มีอายุ ๖๐ ปีแล้ว ทำเลยให้การรับสารภาพประสงค์จะเข้ารับโทษแทนนายชม เสียเอง เพื่อให้นายชมหลุดพ้นไปจากโทษ [๑]

อนึ่งคดีอาญาที่มีโทษร้ายแรง เช่นปล้นสดมภ์และเป็นชยถที่ทำเลยจะต้องรับโทษอันหนักก็เชื่อว่า ถึงแม้ทำเลยจะให้การรับสารภาพแล้วก็ดี ศาลก็คงฟังคำพะยานตลอดเรื่องจึงจะเป็นยุตติธรรม คดีเรื่องหนึ่ง คนชื่อเฮอเบิตให้การรับสารภาพว่า เขาเป็นผู้เอาไฟเผากรุงลอนดอนในปี ๑๖๖๖ ถึงกับศาลอังกฤษได้ลงโทษประหารชีวิตเฮอเบิต ภายหลังเขาเชื่อกันว่า ที่เฮอเบิตให้การรับสารภาพดังนั้นไม่จริงเลย เฮอเบิตให้การรับสารภาพโดยมีความประสงค์อย่างหนึ่ง คือเขาอยากจะตายให้มีชื่อเสียงปรากฏเท่านั้น (ดูหนังสือลักษณะพะยาน ของ ม. บิต เตเล่อ พิมพ์ครั้งที่ ๘ หน้า ๗๔๑)

---

๑. ดูคดี อัยยการ เมืองนนท์ โจทก์ นายเปา นายยา จำเลย คดีแดงที่ ๒๕๐–๒๕๑ ปี ๑๒๓ ที่ศาลพระราชอาญา

เรื่องคนหนึ่งทำความผิดเป็นความฉกรรจ์มหันตโทษ คนอื่นที่ไม่มีความผิดปลอมตัวเข้ารับโทษแทนนั้น เขากล่าวกันว่าในประเทศอินเดีย (ดูหนังสือลักษณะพะยานของ ม. เบสต์ พิมพ์ครั้งที่ ๙ หน้า ๔๗๒ โน๊ตเก)

ที่ ๒

(สำหรับ ข้อ ๔)

ความสันนิษฐานของกฎหมายมีอยู่หลายอย่าง บางอย่างเป็นความสันนิษฐานเด็ดขาด บางอย่างไม่เด็ดขาด ความสันนิษฐานที่เป็นเด็ดขาดได้กล่าวไว้ในข้อนี้ ความสันนิษฐานที่ไม่เด็ดขาดนั้น ดังที่กล่าวไว้ข้างในข้อ ๒๐ และตัวอย่างที่ ๑ และที่ ๒ ในข้อนั้น คือเป็นความสันนิษฐานที่เกิดขึ้นจากกฎหมาย หรือปรากฏขึ้นจากคำพะยานในเวลาศาลพิจารณาคดี ที่ไม่เรียกว่าความสันนิษฐานเด็ดขาดนั้น เพราะเหตุว่าศาลยอมให้คู่ความสืบพะยาน ที่จะหักล้างความสันนิษฐานนั้นเสียได้ลักษณะความสันนิษฐานนี้ ที่จริงเกี่ยวข้องด้วยลักษณะวิธีพิจารณา และ กฎหมายหมวดอื่นมากกว่าลักษณะพะยาน เป็นต้น เด็ก ๗ เข้า เฒ่า ๗๐ เกี่ยวข้องด้วยกฎหมายวิวาท ความยินยอมของหญิงอายุต่ำกว่า ๑๒ ปี ที่จะยอมให้ชายทำชำเรา เกี่ยวข้องด้วยกฎหมายลักษณะข่มขืนล่วงประเวณี คนอายุต่ำกว่า ๒๐ ปีทำสัญญาไม่ได้ เกี่ยวข้องด้วยกฎหมายลักษณะสัญญา ที่ยกเอามากล่าวไว้ในลักษณะพะยานเล่มนี้ กล่าวแต่พอเป็นสังเขป

ที่ ๓

(สำหรับหมวดที่ ๔)

ลักษณะยึดปากก็เป็นกฎหมายหมวดหนึ่ง เกี่ยวข้องด้วยวิธีพิจารณาและกฎหมายอื่น ไม่ใช่ลักษณะพะยานกฎหมายหมวดนี้มีมากที่เป็นแบบของประเทศอื่น และออกจะยุ่งด้วย เพราะศาลของประเทศหนึ่ง ก็วินิจฉัยอย่างหนึ่ง บางทีไม่ตรงกัน เป็นต้นเรื่องหนังสือสัญญาซื้อขายที่ดิน ถ้าในหนังสือสัญญากล่าวว่า ได้ใช้ราคาเสร็จแล้วดังนี้ วิธีของอังกฤษยึดปากไม่ให้ผู้ขายเถียงว่าราคายังไม่ได้ใช้ แต่วิธีกฎหมายอเมริกัน ยอมให้เถียงและสืบพะยานได้เป็นต้น (ดูหนังสือลักษณะพะยานของ ม. เตเล่อ พิมพ์ครั้งที่ ๘ ข้อ ๙๖) กฎหมายหมวดนี้ ต้องอาศัยการวินิจฉัยและคำพิพากษาของศาลในพื้นบ้านเมืองที่ได้เคยวินิจฉัยคดีมาแล้วอย่างไร เป็นหลักเป็นแบบอย่าง ในเมืองเราหาตัวอย่างยาก เพราะไม่ใคร่จะมีข้อความที่กล่าวไว้ในหมวดนี้กล่าวแต่พอเป็นหลักไว้โดยย่อ กฎหมายลักษณะความสันนิษฐานและลักษณะยึดปากของต่างประเทศมีผู้เรียบเรียงไว้แล้ว ใครอยากรู้กฎหมายหมวดนี้ให้ละเอียดพิศดาร ควรจะไปค้นอ่านดูเอา

ที่ ๔

(สำหรับ ข้อ ๖)

ความในข้อ ๖ นี้ ข้าพเจ้ากล่าวแต่หลักของกฎหมายไว้แต่พอเป็นสังเขป ผู้อ่านอย่าพึงถือเอาความในข้อนี้ว่า เป็นกฎหมายตายตัวแน่นอนอะไรนัก เพราะอาจทำให้ท่านเข้าใจกฎหมายผิดไปได้

ไกล ๆ ที่จริงกฎหมายหมวดนี้หมุนได้หลายอย่าง อาศัยความวินิจฉัยของศาลในพื้นบ้านเมืองเป็นหลัก ในเมืองเราได้เห็นศาลฎีกาวินิจฉัยคดีเกี่ยวของ ด้วยกฎหมายหมวดนี้มีอยู่ ๔-๕ เรื่อง คือคดีเรื่องคนเอาชื่อคนอื่นใส่ลงในหนังสือสำคัญสำหรับที่ดิน คนที่มีชื่อในหนังสือนั้นบางเรื่อง ศาลฎีกาท่านตัดสินให้มีส่วนได้ บางทีตัดสินไม่ให้ได้ สุดแต่ท่านจะเห็นว่าเป็นยุตติธรรมเป็นเรื่อง ๆ ดูคำพิพากษาฎีกาบางเรื่องที่ ๗๖๕ ปี ๑๒๓ และหมายเหตุในกรมหมื่นราชบุรี กับให้ดูคดีเรื่องอื่น ๆ ที่หมายเหตุของท่านได้กล่าวถึงกับฎีกาบางเรื่องที่ ๒๔๕-๕๕๒ ปี ๑๒๗

ที่ ๕

(สำหรับ ข้อ ๑๑)

กฎหมายห้ามเพราะเหตุว่า ถ้ายอมให้ผู้พิพากษาเบิกความเป็นพะยานในคดีแล้ว ผู้พิพากษาจะต้องตัดสินคดีเชื่อถ้อยคำของตนเองทั้งสิ้น คดีไม่ต้องมีการพิจารณาอะไรต่อไป เพราะคำพะยานหลักฐานอะไร ๆ ในคดีก็ไม่มีน้ำหนักที่จะหักล้าง ถ้อยคำของผู้พิพากษาที่เป็นพะยานนั้นได้ ท่านคอเลอริดช์ผู้พิพากษาอังกฤษในคดีเรื่องหนึ่ง และท่านมาตินผู้พิพากษาอังกฤษ ในคดีเรื่องหนึ่ง ได้กล่าวว่า เราทำเป็นต้องเชื่อถ้อยคำของผู้พิพากษาว่าเป็นความจริงทั้งสิ้น (ดูกฎหมายลักษณะพะยานอินเดียของ ซ. ค. พีลค์ พิมพ์ครั้งที่ ๕ หน้า ๕๗๕) อนึ่งการที่ผู้พิพากษาไปลงมือตรวจชั้นสูตรดูข้อความอะไร ๆ ในคดีด้วยตนเองแล้วจดรายงานว่า ได้เห็นข้อความ

เป็นอย่างนั้นอย่างนี้ ก็เห็นว่าควรจะต้องระวังสักหน่อย เพราะถ้อยคำของผู้พิพากษานี้ ศาลทั้งหลายจะต้องเชื่อว่าจริง และบางทีคู่ความโดยก็จำเลยจะคัดค้านว่า ผู้พิพากษาได้เป็นพยาน หรือเป็นผู้ชำนาญการพิเศษในคดี ผิดต่อพระราชบัญญัติวิธีพิจารณาความแพ่งมาตรา ๔ ถ้าจะให้ดีควรจัดหาคนอื่นไปตรวจชันสูตร์ หรือตรวจชันสูตร์ต่อเมื่อคู่ความได้ยินยอมพร้อมกัน เป็นผู้พิพากษาพิจารณาคดีไม่ควรเอาความรู้ส่วนตัวไปใช้ในการพิจารณา

ที่ ๖

(สำหรับ ข้อ ๑๓)

พระราชบัญญัติลักษณะพยานมาตรา ๑๔ ให้เกียรติยศพระภิกษุสงฆ์สามเณรเป็นอย่างยิ่ง จะมีประโยชน์ในทางธรรมได้อย่างไรไม่ทราบ ในทางโลกแล้วไม่เห็นมีประโยชน์อะไร เป็นที่เสียหายแก่ทางราชการและยากที่จะปฏิบัติตาม ที่ห้ามไม่ให้ออกหมายเรียกนั้น ยังดีศาลออกใบฎีกาไปอาราธนาท่านทางกระทรวงธรรมการ ตุลาการที่ไปเดินเผชิญสืบ เดี๋ยวนี้เป็นเสมียนคนหนึ่งและไปสืบต่อเมื่อจำเป็นจริง ๆ เพราะตุลาการติดราชการต้องชำระความวันละมากเรื่องไม่ใคร่จะมีเวลา พระภิกษุสงฆ์สามเณรบางองค์บางท่าน ที่ไม่พอใจจะเป็นพะยานโดยเหตุอย่างใดอย่างหนึ่ง ก็ยอกมาจ่าไม่สมัครที่จะมาเป็นพะยาน แต่บางองค์บางท่านที่สมัครอยากเป็นพะยานด้วยเหตุอย่างใดอย่างหนึ่ง ก็อุตส่าห์ผ่าฝืนพระราชบัญญัติมาเบิกความเป็นพะยานที่ในศาล แต่เวลาที่ท่านให้การนั้น คำถาม

หรือข้อความข้อใดที่ท่านอยากตอบอยากให้การด้วยเหตุอย่างใด อย่างหนึ่งท่านก็ว่าไป ความข้อใดที่ท่านไม่อยากเยิกความ หรือถ้าท่านถูกทนายซักค้านมากเข้าขวนเขินถ้อยคำของท่านจะแตก ท่านก็นิ่งเป็นโมกษพะยานเสียเฉย ๆ ศาลไม่มีอำนาจจะบังคับว่ากล่าวได้ ๆ แต่คอยสังเกตดูกิริยาของท่าน ว่าจะให้การโดยสัตย์จริง หรือจะเยิกความเท็จเข้ากับฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง

ที่ ๗

(สำหรับ ข้อ ๑๔)

พระราชบัญญัติลักษณะพะยาน มาตรา ๗ นี้ มีความประสงค์คือสำหรับจะป้องกันผู้พิพากษา ไม่ให้ต้องถกลกความซักถาม ถึงเหตุการกิริยาและความประพฤติในน่าที่ราชการ ให้เป็นที่เสียหายต่อหน้าศาล เป็นต้นเวลาผู้พิพากษาประชุมปรึกษากัน และออกความเห็นในการคดีนั้น ผู้พิพากษาคนใดออกความเห็นอย่างใดย่อมเป็นความลับไม่ให้ใครเอาความนั้นออกเปิดเผย กฎหมายมาตรานี้ เชื่อว่าได้คัดเอามาจากกฎหมายลักษณะพะยานของประเทศอินเดียมาตราหนึ่ง เพราะว่ามีเนื้อความคล้ายกัน “ผู้พิพากษาไม่ต้อง . . ให้การถึงกิริยาความประพฤติของตัวในศาลและ . . ถึงเหตุการ . ซึ่งตนได้รู้ในส่วนน่าที่ . . เป็นผู้พิพากษา” ตรงนี้และเป็นข้อสำคัญกฎหมายลักษณะพะยานประเทศอินเดีย ได้ตั้งตุ๊กกระตาให้เป็นตัวอย่างสำหรับอธิบายข้อความตอนนี้ดังนี้ คือ (๑) ก. ไปถูกฟ้องต้องคดีชำระกันที่ศาลสูง ก. ให้การต่อสู้คดีว่า ข. ผู้พิพากษาซึ่งไต่สวน ก. ชั้นศาลโปริสภานั้น ได้ซักถามและจดคำพะยานไม่ถูกต้อง

ผิดระเบียบทางพิจารณาคดี และขออ้าง ข. เป็นพะยานในข้อนี้ ศาลจะบังคับ ข. ให้เบิกความข้อนี้ไม่ได้ เว้นแต่ศาลสูงจะมีคำสั่งให้ ข. ยอมเบิกความ (๒) ก. ต้องหาว่าเบิกความเป็นพะยานเท็จต่อหน้าผู้พิพากษา ข. และโจทก์ขออ้างผู้พิพากษา ข. เป็นพะยาน ศาลจะบังคับ ข. ให้ ๆ การว่า ก. ได้เบิกความต่อหน้าตนอย่างไรไม่ได้ เว้นแต่ศาลสูงจะมีคำสั่งอนุญาตให้ ข. ให้การ (๓) ก. ต้องหาว่า ยังอาจพยายามจะฆ่านายโปลิศคนหนึ่งที่ในศาล เวลาที่ผู้พิพากษา ข. กำลังออกนั่งชำระ ก. อยู่ โจทก์อ้างผู้พิพากษา ข. เป็นพะยาน ศาลบังคับ ข. ให้เบิกความถึงเหตุการตามที่ตนได้รู้เห็นได้ เพราะไม่ใช่เหตุการที่ ข. ได้รู้ในน่าที่เป็นผู้พิพากษา

กฎหมายมาตรานี้ จะใช้กันอย่างไร ยังไม่เห็นมีตัวอย่างแต่ต้องพึงเข้าใจว่ากฎหมายนี้ยอมให้ประโยชน์แก่ผู้พิพากษา ซึ่งถูกอ้างเป็นพะยานที่จะเป็นผู้คัดค้านได้เท่านั้น ถ้าผู้พิพากษาซึ่งต้องอ้างเป็นพะยานยอมเบิกความโดยไม่ขัดข้องอะไรแล้ว ก็คงไม่มีอะไรจะติดขัดต่อกฎหมายบทนี้ ซึ่งมีเนื้อความแต่ว่า ผู้พิพากษาไม่จำเป็นจะต้องให้การตอบข้อถามอย่างเดียวเท่านั้น

ที่ ๘

(สำหรับ ข้อ ๑๕)

เป็นแบบกฎหมายของฝรั่ง แต่ศาลไทยทุกวันก็ได้ ใช้แบบนี้คือ ศาลไม่บังคับทนายให้เอาความลับของลูกความมาแสดงต่อศาล แต่หาตัวอย่างไม่ได้ เพราะเมื่อศาลห้ามแล้ว คู่ความเคยยอมกันเรียบร้อยโดยดี ไม่ได้โต้เถียงคัดค้านอย่างไร ศาลจึงไม่ได้จดรายงานหรือทำสำคัญอะไรไว้ ที่จะให้เป็นหลักถานแบบอย่างข้างหน้าต่อไป

แท้จริงเป็นสำคัญมาก ที่ศาลจะต้องช่วยอุดหนุนต่อการเป็นทนายว่าความ ถ้าไม่ถือแบบนี้แล้วที่ไหนจะมีหมอกฎหมายทนายว่าความดี ๆ ได้ เมื่อลูกความมีความรู้สึกอยู่ว่า ข้อความที่ตนจะไปปรึกษาหารือหมอความไม่เป็นเซฟแล้ว ถึงจะมีคดีก็คงจะอดทนต่อความเดือดร้อน คงจะไม่ไปปรึกษาหารือหมอกฎหมายหรือทนายที่จะให้ช่วยว่าความนั้น กฎหมายของบ้านเมืองไม่ได้มีความประสงค์เช่นนี้ และเมื่อหมอความและทนายไม่มีที่จะว่าความแล้วศาลก็พิจารณาคดีไม่สะดวกได้ ศาลก็ต้องอาศัยหมอความและทนายอยู่เหมือนกัน

ที่ ๘

(สำหรับ ข้อ ๑๖)

พระราชบัญญัติลักษณะพะยาน มาตรา ๘ พูดถึงแต่หนังสือก็จริง แต่ต้องแปลว่าความลับของราชการทั้งปวง ซึ่งตนได้รู้โดยทางใดทางหนึ่ง ไม่ฉะเพาะแต่จะต้องรู้โดยหนังสือราชการอย่างเดียว “ห้ามมิให้ ๆ การ..เป็นอันขาด” เห็นจะต้องแปลว่า เป็นหน้าที่ของพะยานหรือของเจ้าพนักงานฝ่ายธุระการ ที่จะเป็นผู้วินิจฉัย ว่าข้อความอย่างใดพะยานควรให้การ ข้อความอย่างใดพะยานไม่ควรให้การ ไม่ใช่หน้าที่ของศาลที่จะวินิจฉัย “ข้อความ..ซึ่งยังมิได้เปิดเผย” นั้น ศาลอังกฤษเคยวินิจฉัยว่า เป็นข้อความซึ่งถ้าเปิดเผยออกไป จะเป็นที่เสียหายแก่ทางราชการ ผู้พิพากษาอังกฤษบางคนมีความเห็นว่า ความข้อใดจะเป็นที่เสียหายแก่ทางราชการหรือไม่นั้น เป็นหน้าที่ของเจ้าพนักงานฝ่ายธุระการจะต้องวินิจฉัย แล้วจะต้องเสนอความนั้นต่อผู้พิพากษา

ถ้าผู้พิพากษาเห็นว่าจะไม่เป็นที่เสียหายแก่ทางราชการแล้ว ถึงเจ้าพนักงานฝ่ายธุระการจะไม่ยอมให้พะยานเบิกความก็ดี ศาลอาจบังคับพะยานให้ ๆ การได้ (ดูกฎหมายลักษณะพะยานอินเดียของ ซี.ดี.พิลด์ พิมพ์ครั้งที่ ๕ หน้า ๕๗๗-๕๗๙)

ความข้อนี้เคยเห็นใช้กันในศาลไทยเราก็คือ เป็นต้นในความเรื่องภาษีอากร และเรื่องมีผู้รับสินบลจับคนร้าย เจ้าพนักงานเห็นว่าควรยึดบังชีของผู้ที่มารับสินบล หรือมาแจ้งเหตุนำจับคนร้ายเพราะเจ้าพนักงานได้สัญญาว่าจะยึดบังชีของผู้นั้น หรือโดยที่เจ้าพนักงานเห็นชอบว่าควรจะยึดบังชีของผู้นั้น เพื่อประโยชน์สำหรับทางราชการข้างหน้าต่อไป เมื่อเจ้าพนักงานหรือค่ความหรือพะยานได้แสดงความเหล่านี้ต่อศาลแล้ว ศาลเคยถือตามกฎหมายมาตรานี้ และไม่บังคับพะยานให้ ๆ การออกชื่อผู้ที่มาแจ้งเหตุ หรือรับสินบลนำจับตัวผู้ร้ายนั้น

ที่ ๑๐

(สำหรับ ข้อ ๑๗)

เป็นแบบกฎหมายของฝรั่ง ไทยเราไม่มีกฎหมายเป็นตัวอักษรที่จะบังคับดังนี้ก็จริง แต่ศาลไทยก็ได้ลงมือใช้แบบนี้ดังตัวอย่างที่ตั้งไว้ให้ดี ความใดจะปรักปรำเอาตัวพะยานหรือไม่นั้น จะต้องเป็นหน้าที่ของพะยานเองที่จะต้องคัดค้านขึ้น ถ้าพะยานมีความพอใจที่จะให้การปรักปรำตนเอง ไม่คัดค้านอย่างไรแล้ว ก็ไม่เห็นจะมีปัญหาอะไรในข้อนี้ แต่ถ้าพะยานได้ขัดขวางไม่ยอมที่จะให้การปรักปรำตัวเองแต่หากศาลได้บังคับให้พะยานเบิกความขึ้นได้แล้ว ภายหลังถ้ามีผู้ใด

พ้องร้องกล่าวโทษพะยานด้วย ข้อความที่พะยานได้ให้การนั้นก็เห็นว่าจะถือเอาถ้อยคำที่พะยานได้ให้การนั้น ว่าเป็นคำรับสารภาพของพะยานต่อไปไม่ได้ ศาลควรถือว่าเป็นคำรับของจำเลยที่ได้ให้การโดยถูกเจ้าพนักงานบังคับกดขี่ (ดูข้อ ๖๑(๕)ตอนข้างท้าย) ศาลไทยดูท่าออกจะเดินแบบเป็นอังกฤษ ๆ (ดูหนังสือลักษณะพะยานของ เย.เอฟ. สตีฟินพิมพ์ครั้งที่ ๔ ข้อ ๑๒๐ หน้า ๑๓๒) แต่กฎหมายอินเดียเดินแบบอย่างหนึ่ง ไม่เหมือนกับแบบนี้ คือศาลยังคับพะยานให้เบิกความปรักปรำตนเองได้ ถ้าเป็นข้อใหญ่ใจความในคดี, แต่เมื่อพะยานได้เบิกความไปแล้ว ห้ามไม่ให้ผู้หนึ่งผู้ใดขับกุมหรือพ้องร้องพะยานด้วยข้อความที่พะยานได้ให้การนั้น (ดูกฎหมายลักษณะอินเดียมาตรา ๑๓๒)

ที่ ๑๑

(สำหรับ ข้อ ๑๙)

พระราชบัญญัติลักษณะพะยาน มาตรา ๓๗ ซึ่งห้ามมิให้เอาความที่หยายช้าถามพะยาน ถึงแม้จะเป็นข้อความที่เกี่ยวแก่ประเด็นอยู่บ้างนั้น เพราะมีความประสงค์ที่จะไม่ให้พะยานต้องเดือดร้อนอับอายและอีกประการหนึ่ง ศาลไม่อยากได้ยินได้ฟังความหยายช้าในศาลโดยไม่จำเป็น แต่ถ้าเป็นข้อความสำคัญในประเด็นจริง ๆ พะยานจะต้องให้การขงได้ ศาลจะไม่ยอมให้เสียความจริงความยุติธรรมไปด้วยเหตุนี้ เช่นในคดีเรื่องข่มขืนล่วงประเวณีและความปราชิก การร่วมประเวณีเป็นข้อความสำคัญในประเด็น พะยานจะต้องให้การตอยคำถามที่เป็นความหยายช้าหน้าอับอาย

ข้อความที่เกี่ยวข้องแก่ประเด็นโดยห่างไกลนั้น เช่นในเรื่องหากันว่าฆ่าคนตายหรือทำร้ายร่างกาย คดีชะนิดนี้การที่ผู้ตายหรือผู้ต้องขาดเจ็บกับจำเลยมีสาเหตุต่อกัน ย่อมเป็นข้อความที่เกี่ยวแก่ประเด็นข้อสับในข้อนี้ ถ้าโจทก์จะถามพะยานให้เบิกความแต่เพียงว่าจำเลยได้มีสาเหตุทะเลาะวิวาทโกรธเคือง กับผู้ตายหรือผู้ถูกขาดเจ็บเสียหายในเรื่องนั้นเรื่องนี้ก็จะพออยู่แล้ว แต่ทนายโจทก์จำเลยบางคนชอบจะถามพะยานให้ละเอียดพิศดารยิ่งกว่านี้มาก เช่นจะถามพะยานว่าจำเลยมีความโกรธผู้เจ็บผู้ตาย เพราะจำเลยได้แพ้คดีผู้เจ็บผู้ตายเรื่องนั้นเรื่องนี้ ผู้เจ็บผู้ตายได้มาเบิกความเป็นพะยานในคดีอย่างนั้น ๆ ศาลตัดสินคดีอย่างนั้น ๆ เหตุที่จะเป็นความ เพราะกระบือของจำเลยได้ไปกินข้าวในนาของผู้เจ็บผู้ตาย ๆ มีนาเพราะได้รับมฤดกของบิดามารดา ฯลฯ ดูจ่าเป็นเรื่องยายกับตาปลูกถั่วปลูกงาให้หลานเผ้า ฯลฯ ความเหล่านี้ถ้าจะคิดไปก็เกี่ยวข้องกับข้อความในประเด็น แต่ว่าห่างเหินมาก ศาลจะยอมให้ถามให้เสียเวลาราชการไม่ได้ แลถ้ายอมให้ฝ่ายหนึ่งถามได้แล้ว คู่ความอีกฝ่ายหนึ่งศาลก็จะต้องยอมให้นำพะยานมาสับต่อสู้ได้ทุก ๆ ข้อพิจารณาความเรื่องเดียวอาจกลายเป็นความหลายเรื่องได้ เพราะฉะนั้นศาลจึงยอมให้ไม่ได้ ศาลต้องการฟังแต่เหตุที่ใกล้เท่านั้น (ดูข้อ ๔๑ (ข) ตอนท้าย)

ที่ ๑๒

(สำหรับ ข้อ ๒๐)

หน้าที่สับพะยาน ความจริงต้องเป็นดังนี้ และแยกออกได้อย่าง:

นั้น แต่วิธีที่ทำกันนั้น ศาลให้โจทก์สืบพะยานก่อนให้หมดคราวเดียว แล้วให้จำเลยสืบพะยานต่อสู้คดีจนหมดคราวเดียว ข้อต่อสู้ของจำเลยเป็นอย่างไร โจทก์อาจรู้ได้จากคำให้การของจำเลย หรือโดยสังเกตุดูวิธีที่จำเลยซักค้านพะยานโจทก์ เป็นต้นถ้าจำเลยให้การปฏิเสธเฉย ๆ ไม่ชี้แจงข้อความอะไรเหมือนกับในตัวอย่างนี้แล้ว เมื่อพะยานโจทก์เบิกความว่าเห็นจำเลยลักทรัพย์ จำเลยคงจะซักคัดค้านพะยานโจทก์ดังนี้ ว่าพะยานได้เห็นจำเลยไปลักทรัพย์กับใครอีกบ้าง หรือถามว่าผู้ชายที่พะยานได้เห็นไปกับจำเลยนั้น เป็นสามีของจำเลยหรือไม่ใช่อะไรดังนี้ โจทก์จะต้องมีไหวพริบที่จะทราบได้ว่า จำเลยจะยกอำนาจอิสระของสามีขึ้นเป็นข้อต่อสู้ โจทก์จะต้องตระเตรียมพะยานมาสืบตักไว้เสียก่อนว่าจำเลยไม่มีสามีหรือไม่ได้อยู่ใต้บังคับของสามี ถ้าจำเลยไม่ได้ให้การและไม่ได้ซักถามพะยานแสดงต่อสู้ของตนออกให้ปรากฏยึดยังข้อต่อสู้ไว้ กระทำให้ศาลและโจทก์เข้าใจผิดในข้อต่อสู้ของจำเลย กระทำให้โจทก์ไม่ได้สืบพะยานโดยบริบูรณ์ เรียกว่าจำเลยว่าความเคลือบคลุม บางทีศาลจะยอมให้โจทก์สืบพะยานอีกในข้อนั้น ถึงแม้ว่าโจทก์จะได้ยอกต่อศาลว่าโจทก์สืบพะยานหมดแล้วก็ได้

ที่ ๑๓

(สำหรับ ข้อ ๒๑ ตัวอย่างที่ ๔)

เป็นแบบกฎหมายของฝรั่ง ในเมืองไทยไม่มีกฎหมายอย่างนี้ก็จริง แต่ศาลได้เดินตามแบบนี้อยู่เสมอ เพราะจะป้องกันคู่ความไม่ให้

ว่าความเอาเปรียบหรือเสียเปรียบแก่กันได้ ความทุก ๆ เรื่องจะต้องพิจารณาโดยศาลที่สมควร ศาลจะต้องฟังคำพะยานเอง คู่ความฝ่ายใดจะอ้างถ้อยคำของพะยาน ที่ปรากฏตามรายงานการไต่สวน ของโปริส อำเภอ หรือศาลโปริสภาเป็นพะยานนั้น ศาลไม่ควรฟัง (ดูคำพิพากษาฎีกาที่ ๒๒๐ ปี ๑๑๘) คำพะยานให้การชั้นไต่สวนมีแต่สั้น ๆ เพราะเจ้าพนักงานไต่สวนจะหามูลของคดีสำหรับจะส่งคดีไปยังศาลหรือศาลสูงให้พิจารณาเท่านั้น ไม่ได้ประสงค์จะชำระความให้ถึงเด็ดขาดและทั้งโจทก์จำเลยยังไม่ได้ตระเตรียม ที่จะว่าความของตนให้เต็มที่พะยานที่สาบาลให้การโดยสั้น ๆ ว่า ได้เห็นคนนั้น ๆ เป็นขะโมยฆ่าคนตาย หรือทำการผิดอย่างใดหนึ่งนั้น ย่อมพูดได้โดยง่ายที่สุด การที่ศาลเชื่อคำพะยาน ไม่ได้เชื่อเพราะเหตุว่าพะยานได้สาบาล ศาลเชื่อคำพะยานที่มั่นคงแน่นอน ซึ่งจะปรากฏขึ้นได้ก็โดยวิธีคัดค้านพะยานต่าง ๆ ต่างหาก บางทีคู่ความกลัวคำพะยานจะแตกไม่กล้านำพะยานมาให้ถามคัดค้านต่อหน้าศาล จะขออ้างแต่ถ้อยคำของพะยานซึ่งปรากฏอยู่ในรายงานไต่สวนเท่านั้น แต่วิธีนี้จะถือเคร่งครัดไปนักไม่ได้ เพราะบางทีมีเหตุจำเป็นเช่นพะยานตายหรือเป็นบ้าหรือตามหาไม่พบจริงโดยเหตุอย่างใดอย่างหนึ่ง พะยานมาเบิกความต่อศาลไม่ได้ จึงจำเป็นที่จะต้องฟังถ้อยคำของพะยานเหล่านี้ (ดูข้อ ๖๘)

ที่ ๑๔

(สำหรับ ข้อ ๒๗)

พระราชบัญญัติลักษณะพยานมาตรา ๓๗ ได้ตั้งตามแบบโบราณเวลานั้นคู่ความแต่งทนายว่าความแทนไม่ใคร่ได้ ที่กฎหมายยอมให้แต่งได้บางเรื่องนั้น จะต้องแต่งผัวเป็นทนายของเมีย ๆ เป็นทนายของผัว พ่อแม่ลูกหลานเหลนหลือ คนในโคตหนึ่ง ๆ เท่านั้นที่แต่งกันเป็นทนายว่าความต่างกันได้ตามใจมัน (ดูกฎหมายเดิมลักษณะรับพ้อง (หมอปลัดเลเล่ม ๒ พิมพ์ครั้งที่ ๔) หน้า ๙๑ ลักษณะชื่อว่าอัญะมัญะปฏิภาษ มาตรา ๑ และต่อไป) จึงไม่ต้องสงสัยเลยว่าคนเหล่านี้จะว่าความเป็น ศาลเป็นผู้เข้าใจทางความดีกว่าเพื่อนกฎหมายจึงได้ยอมให้ศาลถามพะยานก่อน มิฉะนั้นแล้วการพิจารณาคดีจะเป็นการเทลาะเถียงกันด้วยปากไปเท่านั้นเอง แต่สมัยนี้ไม่เป็นเช่นนั้นแล้วคู่ความหาผู้มีวุฒิว่าความแทนได้ ทนายดี ๆ ก็มีหลายคนแล้วแต่ยังไม่มีทั่วกันหมด การพิจารณาคดีจึงผ่อนลงตามสมัย ศาลถามพะยานก่อนทนายความบางคนมักรังเกียจ ติเตียนว่าศาลถามนำพะยานดุพะยานและอะไรต่ออะไรน่ารำคาญอยู่ ที่ทำกันจริงจังในเวลานี้ก็คือศาลสังเกตรูปของทนาย ถ้าเห็นว่า ๆ ความไม่ใคร่เป็นหรือว่าไม่สู้สันทัด ศาลถามพะยานก่อนตามกฎหมายบทนี้ เพราะไม่อยากให้ช้าเปลืองเวลา ถ้าทนายมีรูปว่าความเป็นช่ำชองแล้ว ศาลปล่อยให้ทนายถามพะยานเอง ศาลเป็นแต่ผู้คอยติคอยระวังให้ถาม

โดยยุตติธรรมไม่ให้ถามนำพะยานหรือชู้เชิญพะยาน และให้คำพะยานได้ความชัดเจนบริบูรณ์เท่านั้น

ท ๑๕

(สำหรับ ข้อ ๓๓)

หนังสือยันทึกหมายเหตุนี้ มีประโยชน์เป็นต้นคือ ถ้าวันคืนที่เกิดเหตุเป็นกาลช้านานแล้ว พะยานจำวันเวลาไม่ได้ แต่พะยานจำได้แน่ว่าในเวลาเร็ว ๆ นั้น พะยานได้จดหนังสือหรือทำสิ่งสำคัญอันใดไว้ สำหรับที่จะให้พะยานทรงจำวันเวลาได้ เวลาพะยานต้องมาเบิกความในศาล พะยานสาบาลได้ว่าหนังสือยันทึกหมายเหตุที่พะยานได้จดไว้นั้น พะยานได้จดในเวลาที่พะยานยังทรงจำวันเวลาที่เกิดเหตุได้แน่นอน เท่านี้ก็พอที่จะทำให้ข้อความในหนังสือยันทึกหมายเหตุที่พะยานได้จดนั้น เป็นหลักฐานที่ฟังได้

อนึ่งคนที่ถูกขะโมยลักทรัพย์ไปหลายอย่าง เมื่อนาน ๆ เข้าจะจำชื่อและจำนวนทรัพย์ที่หายไม่ใคร่จะได้ แต่ได้ทำคำตราสินหรือได้ไปแจ้งความไว้ต่อเจ้าพนักงานกองตระเวนหรืออำเภอ ยอกชื่อและจำนวนทรัพย์ให้จดไว้ดังนี้ เวลาเจ้าทรัพย์มาเบิกความเป็นพะยาน ศาลหรือทนายจะเอาคำตราสินหรือใบแจ้งความที่ได้ทำไว้นั้น ให้พะยานดูสำหรับเตือนความจำของพะยานก็ได้ แต่โดยมากที่ทำกันนั้น คือศาลอ่านรายชื่อทรัพย์ในคำตราสินหรือในใบแจ้งความให้พะยานฟัง ถ้าพะยานสาบาลรับรองว่าถูกต้องเท่านั้นก็เป็นการใช้ได้แล้ว

ที่ ๑๖

(สำหรับข้อ ๔๓ ตัวอย่างที่ ๒)

ใบแจ้งความและคำตราสินจะมีประโยชน์ก็ คือ เมื่อเวลารับถ้อยคำของเจ้าทรัพย์ เจ้าพนักงานเคยตรวจบาดแผลและจดชื่อและจำนวนทรัพย์ที่ถูกทำร้ายไว้ด้วย เวลาคดีมาถึงศาล เจ้าพนักงานจะได้มาเบิกความเป็นพยานในเรื่องบาดแผล และบัญชีรายชื่อทรัพย์ที่เจ้าพนักงานได้จดเอาไว้ ย่อมเป็นหลักฐานสำหรับเตือนความจำของเจ้าทรัพย์เวลาเบิกความเป็นพยาน (ดูข้อ ๓๓ และหมายที่ ๑๕) ใบแจ้งความและคำตราสินจะมีประโยชน์อีกอย่างหนึ่งก็คือ จะกันเจ้าทรัพย์ไม่ให้เบิกความปรักปรำจำเลยเล่นง่าย ๆ เป็นการที่มีประโยชน์แก่ฝ่ายจำเลย เป็นต้นถ้าเจ้าทรัพย์เบิกความไม่ต้องกับคำในใบแจ้งความหรือคำตราสิน กฎหมาย (เก่า) ไม่ให้ฟังคำนั้น (ดูกฎหมายลักษณะโจรยทที่ ๑๗) และฝ่ายจำเลยจะหยิบยกเอาถ้อยคำในใบแจ้งความและคำตราสินขึ้นซักค้าน และพิสูจน์ต่อพยานก็ได้ (ดูข้อ ๒๘ และข้อ ๓๐) กฎหมายและท่างพิจารณาเป็นดังนี้ แต่เจ้าพนักงานที่รับใบแจ้งความและรับทำคำตราสิน ไม่ใคร่จะเข้าใจเลย ทากนผิด ๆ ถูก ๆ บางทีเจ้าทรัพย์มีหลายคนด้วยกัน เจ้าพนักงานถามปากคำคนนั้นบ้างคนนี้บ้าง แล้วจดรวมกันเข้าเหมือนกับเป็นถ้อยคำของคน ๆ เดียวเจ้าพนักงานบางคนเช่นอำเภอหัวเก่า ๆ ชอบทำคำตราสินใช้ถ้อยคำอันไพเราะเป็นศัพท์คล้องของต่าง ๆ ที่มนุษย์

ธรรมดาเขาไม่ใช้กันและไม่ใช่ถ้อยคำของเจ้าทรัพย์เลย ดังนี้ก็สามารถที่จะทำให้คดีเสียไปได้

ท ๑๗

(สำหรับ ข้อ ๖๓)

เขาถือกันว่าเมื่อคนเรารู้สึกโดยแน่ว่าจะตายไปปรโลก ผู้นั้นย่อมหมดความหวังและห่วงใยกิจการในโลกนี้ทุก ๆ อย่าง ขณะนี้คนเราหมดความอคติและความพยาบาท ไม่อยากกล่าวเท็จปรักปรำเอาผู้ใด (กฎหมายอังกฤษถือว่า ขณะนี้คนเราตั้งใจจะพูดจริงเสมอกับได้มาทำสัตย์สาบานตัวที่ในศาล ถ้อยคำของผู้ตายนี้ชั้นเดิม ศาลถือว่าเป็นพะยานได้หลายอย่าง จนถึงในคดีแพ่งด้วย แต่ภายหลังศาลถือว่าฟังได้แต่ฉะเพาะในความอาญา ซึ่งจำเลยต้องหาว่าฆ่าผู้ตาย ๆ เท่านั้น) สังเกตุดูศาลไทยก็ออกจะเดินวิธีนี้ เพราะความเรื่องฆ่าคนตายโดยมากเรื่อง จะหาพะยานที่รู้เห็นข้อความเท็จจริง ให้ดีเหมือนผู้ถูกบาดเจ็บผู้ตายนั้นเป็นการยาก ศาลจะต้องพิจารณาถ้อยคำของผู้ตาย ประกอบกับเหตุผลและคำพะยานอื่น ๆ แต่ข้อความรู้สึกของผู้ตายนั้น แทบจะทุกเรื่องพิจารณาไม่ได้ความเจ้าพนักงานกองตระเวนและอำเภอ ที่เป็นผู้ถามปากคำผู้ตาย ไม่มีใครเข้าใจในเรื่องนี้ จึงไม่มีใครเอาใจใส่ที่จะถามหรือจะจดเอาถ้อยคำของผู้ตายไว้ว่า ผู้ตายได้คิดว่าจะตายหรือจะรอดอย่างไรไม่ ครั้นเวลามาเบิกความเป็นพะยาน ถ้าศาลถามเขาว่าเมื่อเวลาให้ถ้อยคำ ผู้ตายได้รู้สึกว่าจะตายหรือจะรอดดังนี้ เขาก็ตอบว่าไม่ได้ถาม และเขาไม่

สามารถที่จะรู้สึกไปถึงความในใจของผู้ตายได้ เพราะเป็นคนละคน กันอยู่ดังนี้แทบทุกเรื่อง ศาลต้องสังเกตดูเหตุอันเอาเอง เป็นต้นถ้า ได้ความว่าผู้ตายมีอาการหนัก และได้ตายลงในเร็ว ๆ นั้น ศาลก็ วินิจฉัยว่าคำของผู้ตายนั้นฟังได้ ถ้าอาการไม่หนักและต่อมานานจึงได้ ตายหรือว่าได้ตายโดยเหตุอื่น ศาลก็วินิจฉัยว่าคำนั้นฟังไม่ได้

ที่ ๑๙

(สำหรับ ข้อ ๖๖)

ข้อความเท็จความจริงที่ศาลจะต้องพิจารณาในคดีชะนิดนี้ โดย มากจะเป็นข้อความที่ได้เกิดขึ้นช้านานหลาย ๆ ปีมาแล้ว และคนที่ สามารถจะรู้เห็นเป็นพะยานในข้อความเหล่าน บางทีจะสูญหายตาย เสียหมดแล้วด้วย อนึ่งการที่คนเราจะได้เป็นญาติกันมาอย่างไรนั้น ตามธรรมดามีผู้รู้เห็นน้อย นอกจากคนที่เกี่ยวข้องอยู่ในวงศ์ญาติ นั้นแล้ว คนอื่นไม่ใคร่จะมีใครจดจำไว้ เพราะเขาไม่มีธุระที่จะ ไปเกี่ยวข้องด้วย เพราะฉะนั้นมีเหตุจำเป็นที่ศาลควรจะต้องฟังถ้อยคำ เหล่านี้เป็นพะยาน ถ้าแม้จะถือเคร่งครัดไปตามกฎหมาย ว่าถ้อยคำ เหล่านี้เป็นพะยานบอกเล่าเสียแล้ว คดีชะนิดนี้บางเรื่องจะหาพะยาน ไม่ได้เลย ความในข้อนี้ถ่ายมาจากแบบของอังกฤษซึ่งได้อธิบาย เหตุผลดังที่กล่าวมาแล้ว ข้อบังคับในเรื่องคำพะยานเข้าใจว่าแบบของ อังกฤษเป็นเคร่งครัดมากกว่าของประเทศอื่น ๆ ในการเลือกสันคำ พะยานว่าอย่างไรฟังได้อย่างไรฟังไม่ได้ ศาลไทยเรายังไม่เห็นมีแบบ

ที่ได้เคยวินิจฉัยอย่างนั้น แต่น่าเชื่อว่าเมื่อคดีมีเหตุผลอย่างนี้แล้วถ้ามีปัญหาชะนิดนี้เกิดขึ้นศาลไทยเราก็จะคงเดินแยบนี้เหมือนกัน

ที่ ๑๙

(สำหรับ ข้อ ๖๗)

ที่หลวงที่วัดที่สำหรับสาธารณะประโยชน์ ตามกฎหมายไม่มีเวลาขาดกรรมสิทธิ์ ถ้าได้มีคนบุกรุกเข้าไปอยู่ในที่หลวงที่วัดช้านานจนพะยานที่รู้เห็นข้อความเท็จจริงตายเสียหมดไม่มีตัวอยู่ดังนี้ ถ้าศาลจะไม่ฟังถ้อยคำของผู้ที่สามารถรู้ข้อความจริงที่ได้บอกเล่าไว้ ว่าเป็นพะยานหลักฐานที่ฟังได้บ้างแล้ว ทำไฉนคดีชะนิดนี้จึงจะเป็นไปโดยยุตติธรรมตามกฎหมายได้ อนึ่งสิ่งที่เป็นสาธารณะประโยชน์แก่ชนทั่วไป ย่อมเป็นสิ่งที่เกี่ยวข้องแก่ฝูงคนเป็นอันมาก ๆ มีประโยชน์เกี่ยวข้องด้วย คงจะไม่มีใครกล่าวถึงสิ่งเหล่านี้ให้ผิดจากความเป็นจริง เพราะจะต้องรู้สึกได้ว่าการที่ตนจะกล่าวออกไปโดยไม่จริงนั้นคนเป็นอันมากคงจะพูดคัดค้านโต้เถียงไม่ยอมให้กล่าว เพราะฉะนั้นมีเหตุควรที่จะต้องฟังถ้อยคำเหล่านี้เป็นพะยานหลักฐานในคดีได้

ที่ ๒๐

(สำหรับ ข้อ ๗๘)

พะยานชื่อเสียงฟังไม่ได้ เพราะเหตว่าชื่อเสียงของคนไม่เป็นสิ่งที่แน่นอนเลย ถึงจะเป็นคนชั่วที่ชอบประพฤติในการผิดร้ายแรงปานใด ก็คงจะมีบางคราวที่ผู้นั้นได้ทำการที่สุจริตซื่อตรง ทำการบุญหรือทำสิ่งซึ่งเป็นเกียรติยศที่จะให้มีชื่อเสียงดีอยู่บ้าง จะหาคนที่ประพฤติแต่การชั่วอยู่เป็นนิจที่ในโลกนี้คงจะไม่มีเลย อนึ่งคนที่ดี

จริงย่อมไม่สู้จะปรารถนามาก ถึงการที่จะให้มีชื่อเสียงปรากฏ ถึงเขาจะได้ทำการดีสิ่งใดไว้ เขาก็ไม่ประสงค์ที่จะให้การนั้นแพร่หลายออกไปเพื่อให้คนเล่าลือกัน อนึ่งคำพะยานที่เบิกความว่า คนใดคนหนึ่งเป็นคนมีชื่อเสียงหรือความประพฤติดีชั่วประการใดนั้น ถ้าพิจารณาให้ถ้องแท้ลงไปแล้ว ก็คงจะได้ความว่าเป็นถ้อยคำเล่าบอกที่พะยานได้ยินมาจากผู้อื่น หรือมิฉะนั้นพะยานก็คงจะกล่าวถึงการดีหรือการชั่ว ที่ผู้นั้นได้กระทำเป็นราย ๆ ไป ถ้าศาลยอมฟังคำพะยานชะนิดนี้ของคู่ความฝ่ายหนึ่งแล้ว ศาลก็จะต้องยอมให้คู่ความอีกฝ่ายหนึ่งนำพะยานมาสืบสำหรับต่อสู้ในข้อนั้นอีกได้ ซึ่งเป็นการเท่ากับยอมให้ความเรื่องเดียวกลายเป็นความหลายเรื่อง ศาลจึงยอมให้ทำเช่นนั้นไม่ได้ อนึ่งคนที่มาเป็นความกันหรือมาเป็นพะยานที่ในศาลย่อมมีความประสงค์แต่จะให้ศาลตัดสินคดีหรือมาเพื่อจะเบิกความตามรู้ตามเห็นเท่านั้น หาได้มุ่งหมายที่จะเอาชื่อเสียง และความประพฤติของตนมาตีแผ่ออกให้แจ้งต่อหน้าศาลไม่ ถ้าศาลยอมฟังพะยานชื่อเสียงพุ่มเพื่อยนักแล้ว คนเหล่านี้จะพากันเข็ดหลาบ คงจะไม่อยากมาเป็นความหรือเป็นพะยานที่ศาล

ที่ ๒๑

(สำหรับ ข้อ ๘๐)

คำพะยานชื่อเสียงที่ “เป็นข้อความเกี่ยวข้องอยู่ในคดี” นั้น เช่นโจทก์หาว่าจำเลยเป็นคนโกง จำเลยสืบพะยานว่า จำเลยเป็นคนซื่อตรง กล่าวคือในคดีที่โจทก์หาว่า จำเลยรับของโจรหรือยักยอกทรัพย์ที่เก็บตกได้ หรือซื้อเชื่อของเขาโดยเจตนาจะไม่ใช้ราคาให้

เป็นต้น คดีชะนิดนี้ในพ้องของโจทก์ตามธรรมดาจะต้องกล่าวว่าจำเลยได้มีเจตนาร้ายหรือฉ้อโกง การที่จำเลยจะนำพะยานที่เป็นคนเคยรู้จักความประพฤติของจำเลย มาเบิกความว่า พะยานได้เห็นจำเลยมีความประพฤติชื่อตรงมาแต่เล็ก ๆ เช่นนี้ย่อมเป็นข้อความที่จะแสดงความบริสุทธิของจำเลย และเป็นคำพะยานที่จะต่อสู้คดีโจทก์โดยตรง หรือคดีที่โจทก์หาว่าจำเลยเป็นขยถ จำเลยจะสืบพะยานว่าจำเลยเป็นคนสัตย์ซื่อกตัญญูต่อแผ่นดิน ก็เป็นคำพะยานที่จะต่อสู้คดีโจทก์โดยตรง แต่คำพะยานอีกชะนิดหนึ่ง เช่นโจทก์หาว่าจำเลยทำยาผีนเถือน ลักเล่นขโยกการพะนัน หรือเข้าอั้งยี่เป็นต้น และเห็นได้ว่าการที่จำเลยจะสืบพะยานว่า จำเลยมีความประพฤติดีชื่อสัตย์ หรือว่าเป็นคนมั่งมีเงินเป็นคนทำการค้าขายอะไรต่าง ๆ เช่นนี้ย่อมไม่มีประโยชน์อะไรแก่คดีเลย เพราะไม่ได้เกี่ยวข้องแก่คดีที่จำเลยต้องหานั้น

“คำพะยานที่เป็นเหตุที่จะอุดหนุน หรือหักล้างหลักฐานในคดี” นั้น เป็นต้น เช่นฝ่ายจำเลยสืบพะยานหรือถามพะยานให้เบิกความว่า จำเลยเป็นคนชื่อเสียงดีหรือประพฤติความดีขึ้นให้ปรากฏแล้ว ฝ่ายโจทก์อาจที่จะสืบพะยานมาหักล้างพะยานจำเลยได้ ว่าจำเลยเป็นคนมีชื่อเสียงชั่วร้ายชอบประพฤติแต่การร้ายต่าง ๆ หรือเหมือนเช่นในคดีเรื่องหนึ่ง พะยานจำเลยได้เบิกความรับสมอ้างตามข้อต่อสู้ของจำเลยว่า เมื่อวันมีเหตุพะยานได้มาที่บ้านจำเลยแต่เช้า พะยานได้เห็นเหตุการณ์ต่าง ๆ ซึ่งได้เกิดขึ้นที่บ้านจำเลยในเวลานั้น ซึ่งเป็นการขัดตรงกันข้ามกับคำพะยานฝ่ายโจทก์ที่ได้เบิกความมาแล้ว พะยาน

ชี้แจงเหตุที่พะยานมาที่บ้านจำเลยแต่เวลาเช้าวันนั้นว่า พะยานได้ไปคบกับหญิงโลเล จึงได้รีบกลับมาแต่เช้า เพราะพะยานมีความอาย ศาลได้ยอมให้ทนายฝ่ายโจทก์ ซักค้านพะยานให้เบิกความในข้อที่ว่าพะยานทำมาหากินทางเป็นทนายว่าความ และพะยานได้มีภรรยา ๔ คน ทนายฝ่ายจำเลยร้องคัดค้านว่า พะยานไม่ควรเบิกความด้วยกิริยาและความประพฤติ และเป็นข้อความที่ห่างไกลจากคดีที่จำเลยต้องหาว่าทำผิดเถือน และลักทรัพย์ของหลวง แต่ศาลพระราชอาญาได้วินิจฉัยว่าไม่ฟังคำคัดค้านของจำเลย เพราะเป็นข้อความที่จะหักล้างหลักฐานในคดีฝ่ายจำเลย ถ้าพะยานมีภรรยา ๔ คนแล้ว ไม่น่าเชื่อเลยว่าพะยานจะได้ไปคบกับหญิงโลเล และน่าเชื่อว่าพะยานจะได้ไปเห็นเหตุการณ์ในเช้าวันนั้นจริงดุจคำให้การของพะยาน (ดูสำนวนคดีแดงที่ ๓๙๘ ปี ๑๒๖ ที่ศาลพระราชอาญา)

อนึ่งคดีที่จำเลยต้องหาว่าข่มขืนทำชำเราหญิง การที่จำเลยจะสืบพะยานว่า หญิงคนกลางมีความประพฤติโลเลชอบคบชู้สู่ชาย หรือเป็นหญิงนครโสเภณีอะไรเช่นนี้ ย่อมเป็นข้อความสำคัญ เพราะเป็นเหตุที่จะกระทำให้ไม่เป็นการน่าเชื่อว่า จำเลยจะได้ข่มขืนหญิง แต่หญิงได้ยอมแก่จำเลยเอง

"คำพะยานที่เป็นเหตุที่จะกระทำให้เบาปรับสินไหม หรือโทษที่จำเลยจะได้รับ ให้ลดน้อยลงหรือให้หนักขึ้น" นั้นเป็นต้น เช่นในคดีที่จำเลยถูกฟ้องขอให้ศาลลงโทษ หรือเรียกเบี้ยปรับสินไหมในเรื่องที่ต้องหาว่าเหมิ่นประมาท หรือข่มขืนทำชำเราหญิง การที่

จะสืบพะยานว่าคนที่ถูกหมิ่นประมาท หรือหญิงคนกลางผู้ถูกข่มขืน เป็นคนมีชื่อเสียงและความประพฤติดี หรือเป็นคนเลวทราม หรือว่าหญิงนั้นเป็นหญิงนครโสเภณี เช่นนี้ ย่อมเป็นเหตุที่จะกระทำให้โทษหรือเบี้ยปรับสินไหม ที่จำเลยจะต้องได้รับเมื่อคดีพิจารณาได้ความจริงนั้น ให้ลดน้อยลงหรือให้ทวีมากขึ้นไปได้เพราะในการพิพากษาคดีนั้น ศาลจะต้องพิจารณาถึงผลแห่งความผิดที่จำเลยได้กระทำลงนั้นอยู่บ้าง

นายถวัน สมิตะสิริ ผู้พิมพ์โฆษณา
โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร ถนนราชบพิธ พระนคร
พ.ศ. ๒๔๘๔

ห้องศาสตราจารย์ ขจร สุขพานิช 162344
สำนักหอสมุดกลาง
มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร